

Ədalətsizliklə
ədaləti bərpa
etmək olmaz

Justice cannot be
restored through
acts of injustice

HEYDƏR ƏLİYEV

HÜQUQ VƏ QANUN

JUSTICE AND LAW

ПРАВА И ЗАКОН

- Heydər Əliyev irsini
öyrənək
- Əhməd İsmayılov:
Vahid daxili
strategiyanın nəticəsi
- Azərbaycanın
Beynəlxalq Hüquq
Doktrinası

SƏDAQƏT ANDI

Heydər Əliyev dəyərləri müasir dünyamızda nəciblik və əxlaqın, dövlətə və dövlətçiliyə, insana və insanlığa hörmət və məhəbbətin, sədaqətin mənbəyidir.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin ideyaları, Prezidentimiz İlham Əliyevin dinamik siyasəti, hüquq və qanunların aliliyi fəaliyyət proqramımız olacaqdır. Bu meyara qarşı olanlar rəqibimiz və hədəfimiz, tərəfdarlar dostumuz və partnyorumuz olacaqdır. Rəqib və hədəf, həmçinin məsləkdaşlıq bu meyarla müəyyənləşəcək.

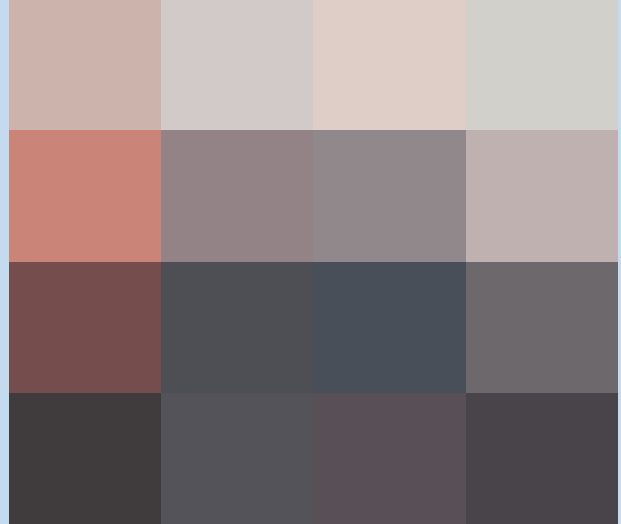
İmza:

HEYDƏR ƏLİYEV:

- Bir hadisənin qarşısını almaq, o hadisə baş verəndən sonra onun nəticələrini aradan götürməkdən daha asandır.
- Əgər hər hansı ölkənin xalqları öz hüquqlarını anlayır və onları qoruya bilirsə, o zaman ən kiçik dövlət belə ən böyük məmləkət qədər güclü olar.

İLHAM ƏLİYEV:

- İnsan hüquqlarının qorunması hökumətin başlıca prioritetləri sırasındadır
- "Bir adam - Prezident, yaxud da ki, rəhbər işçilər hər bir sahəni daim diqqət mərkəzində saxlaya bilməz. Ona görə, bəzi hallarda qanunsuzluqlar, qanun pozuntuları, sosial ədalətin pozulması halları baş verir. Bu, bizi çox üzür. Biz buna yol verə bilmərik. Bunun qarşısını almaq üçün mütləq çox güclü ictimai nəzarət olmalıdır. Belə olarsa, o zaman işlər daha da sürətlə gedər və xoşagəlməz halların aradan qaldırılması üçün yeni bir mexanizm yarana bilər..."

İNSAN HÜQUQU HÜQUQUN ALİLİYİ İLƏ QORUNMALIDIR

*(BMT-nin Baş Məclisi tərəfindən 1948-ci ildə qəbul olunmuş
"Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsi"nin priambulasından)*

HÜQUQ VƏ QANUN

№1 / 2024

ictimai-siyasi, analitik,
praktik jurnal

Təsisçi:
"Jurnalist Femida" MMC
(huquq və mətbuat
xidməti)

Redaksiya heyəti:
Namik Əhmədov
Məhəbbət Dəmirçiyeva
Etibar Əliyev
Xanlar Bayramzadə
Fatimə Hüseynova
Tofiq Həsənov

Baş redaktor:
Fəxrəddin Ağamirzəyev

Məsul katib:
Təranə Tofiqqızı

Direktor:
Məhəmməd Ağamirzəyev

Texniki redaktor:
Kamal Ələsgərov

Kompüter tərtibatçısı:
Cəfər Kərimov

Qeydiyyat № B306E612E22423

Əlaqə Telefonu:
(+994) 55 732 76 66
huquqveqanunjurnali@gmail.com
www.huquqveqanun.com

MÜNDƏRİCAT

Fəxrəddin Ağamirzəyev - Baş redaktordan - Ön söz	3
Redaksiyadan - Heydər Əliyev irsini öyrənək	7
Əhməd İsmaylov - Vahid daxili strategiyanın nəticəsi	11
Rəşad Məcid - Azərbaycan mediasının COP29 sınağı	12
Heydər Əliyevin Respublikanın prokurorluq orqanlarının 80 illik yubileyinə həsr olunmuş 28 noyabr 1998-ci il tarixdə təntənəli yığıncağındakı nitqi	16
Məhəbbət Dəmirçiyeva - Uşaqların hüquq və mənafeyi diqqət tələb edir	24
Etibar Əliyev - Azərbaycanın Beynəlxalq Hüquq Doktrinası	32
Rüfət Rüstəmov - COP29-un Türk dünyası üçün qlobal əhəmiyyəti	38
Fatimə Hüseynova - Müasir dövrdə tibb hüququnun formalaşması	44
Karifeylər - Unudulmaz şəxsiyyət	52
İstirahət guşəsi - Aforizmlər, müdrik kəlamlar	56

Ön söz

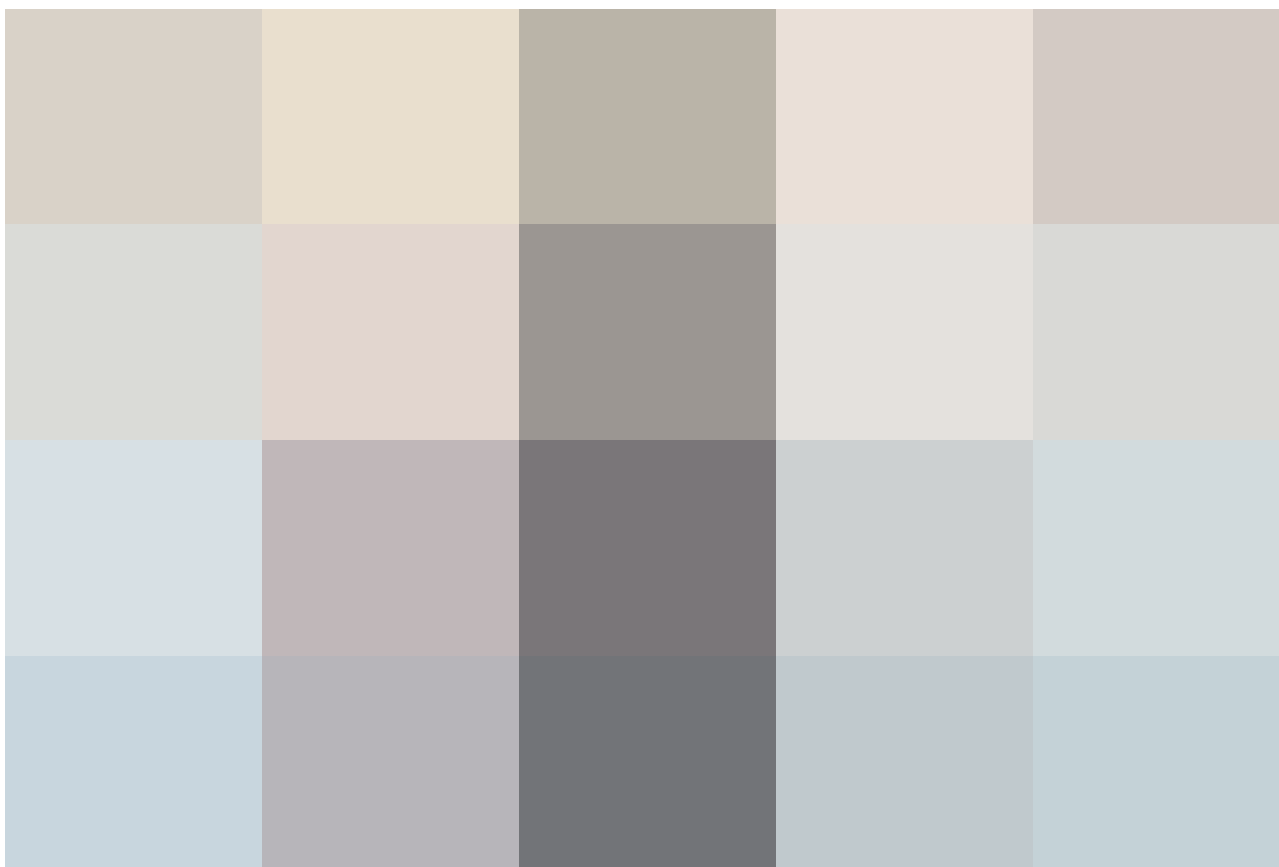
" HÜQUQ VƏ QANUN" - Azərbaycan Respublikasında ən yüksək və birbaşa hüquqi qüvvəyə malik, qanunvericilik sisteminin əsası olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının "Beşinci Bölmə"si belə adlanır.

1991-ci il oktyabrın 18-də Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin növbədənəkar sessiyasında Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyinin Bərpası Haqqında Konstitusiya Aktı qəbul olunub.

Əldə edilmiş müstəqilliyin, vətəndaş birliyinin, həmrəyliyin, sabitliyin qorunub saxlanılmasında, hüquqi dövlət quruculuğunda, Azərbaycanın müstəqil dövlət olaraq dünya dövlətləri arasında rolunun və nüfuzunun möhkəmləndirilməsində Ümummilli lider Heydər Əliyevin xidmətləri əvəzsizdir.

1995-ci ilin noyabr ayının 12-də ümumxalq səsverməsi ilə müstəqil suveren Azərbaycan dövlətinin Əsas Qanunu - Konstitusiyası qəbul edildi. Bu, müstəqil demokratik hüquqi cəmiyyət quruculuğunun qarantı oldu. Yeni Konstitusiyanın qəbulu Azərbaycan xalqının həyatında baş verən köklü dəyişikliklərlə bağlı idi.

Bununla Ümummilli Lider Heydər Əliyev elmi prinsiplərə və zəngin intellektual potensiala əsaslanan mükəmməl dövlətçilik konsepsiyası yaratdı, dövlətin idarə edilməsi sahəsində zəngin elmi-nəzəri və praktiki irs qoydu. Bu gün Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyev Ümummilli lider Heydər Əliyevin

siyasi xəttini yaradıcı şəkildə uğurla davam etdirir.

Prezidentimiz Cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında regionun lider dövləti kimi beynəlxalq nüfuzu, iqtisadi qüdrəti artan ölkəmizdə hüquqi dövlət quruculuğu uğurla inkişaf etdirilmiş, iqtisadiyyatın dinamik inkişafı təmin edilmiş, əhalinin həyat səviyyəsi yaxşılaşmış, respublikamızın müdafiə qüdrəti artırılmış və müstəqilliyimiz daha da möhkəmləndirilmişdir. Həmin təməl üzərində inkişafa nail olmuş ölkəmiz indi cənubi Qafqazın ən güclü dövlətinə çevrilmişdir. Bu gün regionda qlobal layihələrin həyata keçirilməsi Azərbaycansız mümkün deyildir.

Müzəffər Ali Baş Komandan Cənab İlham Əliyevin başçılığı ilə xalqımızın 44 günlük Vətən müharibəsində möhtəşəm Qələbə qazanmasından sonra da Ermənistan tərəfindən hərbi təxribatlar davam etdirilib. 2020-ci il

noyabrın 10-da imzalanmış Üçtərəfli Bəyanatın müddəalarının təmin olunması, Qarabağ iqtisadi rayonunda törədilən genişmiqyaslı təxribatların qarşısının alınması, Azərbaycanın Konstitusiyaya quruluşunun bərpa edilməsi məqsədilə sentyabrın 19-da bölgədə antiterror tədbirləri başlanılıb. 24 saata yaxın müddətdə başa çatan və Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin böyük şücaət və peşəkarlıqla həyata keçirdiyi bu tədbirlər nəticəsində düşmənin hərbi təyinatlı vasitələri zərərsizləşdirildi. Sentyabrın 19-20-də Azərbaycan dövləti daha bir uğurlu qələbəyə imza atdı və ölkəmizin dövlət suverenliyi tam bərpa edildi. Lokal xarakterli antiterror tədbirləri nəticəsində qazanılan qələbə sayəsində Konstitusiyamızın hüquqi qüvvəsi işğaldan azad edilmiş bütün torpaqlarımızda bərpa olundu, Əsas Qanunumuzda təsbit edilmiş hüquqların tam şəkildə bərpası üçün real zəmin yarandı.

Qanunvericilik sistemimizin əsası olan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası cəmiyyətimizdə hüquq və azadlıqların inkişafını, qanunların təkmilləşdirilməsini təmin etmişdir.

Cəmiyyət və dövlət ictimai münasibətlərin nizamlanmış, ictimai qaydalara riayət olunduğu şəraitdə normal fəaliyyət göstərə bilər. İctimai həyatın təşkilində, insanların davranışının və kollektivlərin fəaliyyətinin nizamlanmasında hüquq mühüm rol oynayır.

Hüquq - dövlətin müəyyənləşdirdiyi və ya sanksiyalaşdırdığı və onun gücü ilə qorunan, hamı üçün məcburi davranış qaydalarının (normaların) məcmusudur. Hüquq əsasən qanunlarla tənzimlənsə də həmçinin vicdanla qorunmalı hüquq da var ki, bu da insanlıq dəyərləri ilə nizamlanır. Misal: Qurani-Kərimdə adına surə olan qarışqanı öldürmək məsu-

liyyət yaratmadığı halda, qurdun, çaqqalın həyatı müvafiq qanunlarla qorunur. Deməli, şəxsin qarışqaya qəsdı vicdanından asılıdır. Vicdan - həmçinin Beynəlxalq hüququn əsas prinsiplərindəndir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, hüquq elmində "hüquq" anlayışı iki mənada işlədilir: obyektiv hüquq və subyektiv hüquq;

Hüquq normaları sistemində ümumməcburi davranış qaydalarının məcmusu kimi hüquq obyektiv hüquqa aiddir;

Subyektiv hüquq konkret şəxsə məxsus olan hüquq olur.

Subyektiv hüquq şəxsiyyətin azadlığını, bu və ya digər davranışının mümkünlüyünü, sərbəstlik və təşəbbüskarlıq göstərmək imkanını hüquqi cəhətdən təmin edir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 72-ci maddəsinə görə hər kəs Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və qanun-

larına riayət etməli, başqa şəxslərin hüquq və azadlıqlarını pozmamalıdır.

Qanun - dövlətin müvafiq səlahiyyətli orqanlarının (parlament, hökumət və s.) hüquq-yaratma fəaliyyətinin nəticəsidir. Qanun - hüquq normalarının sistemli toplusu

olub, cəmiyyətdə yaranan ictimai münasibətləri tənzimləyir və insanları hüquq pozuntusundan qoruyur, qoyulan qadağalara əməl etməyən şəxslərin cəzalandırılmasını müəyyən edir. Dövlət hüquq normalarının həyata keçirilməsini təmin edir, hüququ qoruyur. Hüququn keşiyində duran məhz dövlət mühafizəsi, dövlət məcburetmə imkanları hüquq normalarını cəmiyyətdə fəaliyyət göstərən digər sosial normalardan (məsələn, adət, əxlaq və s.) fərqləndirir.

Yalnız hüququn dövlətə ehtiyacı yox, həmçinin dövlətin də hüquqa ehtiyacı var. Belə ki, dövlət aparatının fəaliyyəti qanunvericiliyin, hüququn möhkəmləndirilməsini tələb edir. Söhbət dövlət orqanları sisteminin daha əlverişli təşkilindən, onların səlahiyyət və fəaliyyətlərinin əsas istiqamətləri və prinsiplərinin müəyyən edilməsindən gedir.

Bütün bunlar dövlət orqanlarının özbaşınalığını aradan qaldıran vacib şərtlərdir, cəmiyyətdə qanunçuluq rejiminin elementləridir, vəzifəli şəxsə vətəndaş arasında qarşılıqlı əlaqənin əsasıdır.

JURNALIN FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTİ: Hüquq-mühafizə orqanı əməkdaşları və ümumiyyətlə hər bir hüquqşünas jurnalımızda tənqidi, təbliği, problematik məqalələri ilə bizə və cəmiyyətimizə töhfə vermiş olarlar. Umumilikdə isə ictimaiyyət nümayəndələrinin məqalələrinə də jurnalımız açıqdır. Jurnalın nəşri iki aydan bir nəzərdə tutulsa da bu, cap üçün nəzərdə tutulmuş maksimum müddətdir. Aktual, vacib materiallar olarsa

operativ qaydada onlayn dərc olunacaq və jurnalın cap müddəti də maksimum tezləşdiriləcək. Mübahisə, mükəllimə yaradacaq çap məqalələri jurnalımızın sayıtında, yutub kanalında, feysbuk səhifəsində alimlərin, təcrübəli hüquqşünasların, nüfuzlu ictimaiyyət nümayəndələrinin iştirakı ilə daha geniş və ətraflı şəkildə onlayn müzakirə olunacaq. Jurnal nəşrində belə praktika ilk olacaqdır.

Jurnalın bölmələri, rubrika və guşələri belədir: - "H.Əliyev irsini öyrənək", "Qanunverici hakimiyyət", "İcra hakimiyyəti", "Məhkəmə hakimiyyəti", "Hüquqları qoruyaq", "Hüquqi nihilizm Dövlətçiliyə təhlükədir", "Qanun və ədalət", "Problemlər, mülahizələr", "İctimaiyyətin tribunası", "Sərbəst səhifə", "Bizə yazırlar", "Korifeylər", "Olanlardan xəbərlər", "Təntənələr, yubileylər, təltiflər", "Anons", "İstirahət guşəsi". Bir də "Baş redaktorun guşəsi".

Məramımız qanunların təbliğindən, cəmiyyətimizdə insan hüquq və azadlıqlarının, mülkiyyət və sair hüquqlarının qorunmasından, vicdandan, ləyaqətdən, sədaqətdən, müsbətliklərin təşviqindən, neqativliklərin tənqid olunmasından, Dahi Heydər Əliyevin dövlət quruculuğuna misilsiz töhfələrindən, Cənab Prezident İlham Əliyevə və onun dürüst siyasətinə sədaqətli olanlara dəstəkdən, ədalətsizlik və ədalətsizlərlə mübarizədən ibarət olacaqdır. Bu məqsəd uğrunda fəaliyyətimizə məqalələri, tövsiyələri ilə kömək olacaq hər kəsə, abunəçilərimiz və oxucularımıza minnətdarlığımız daimidir.

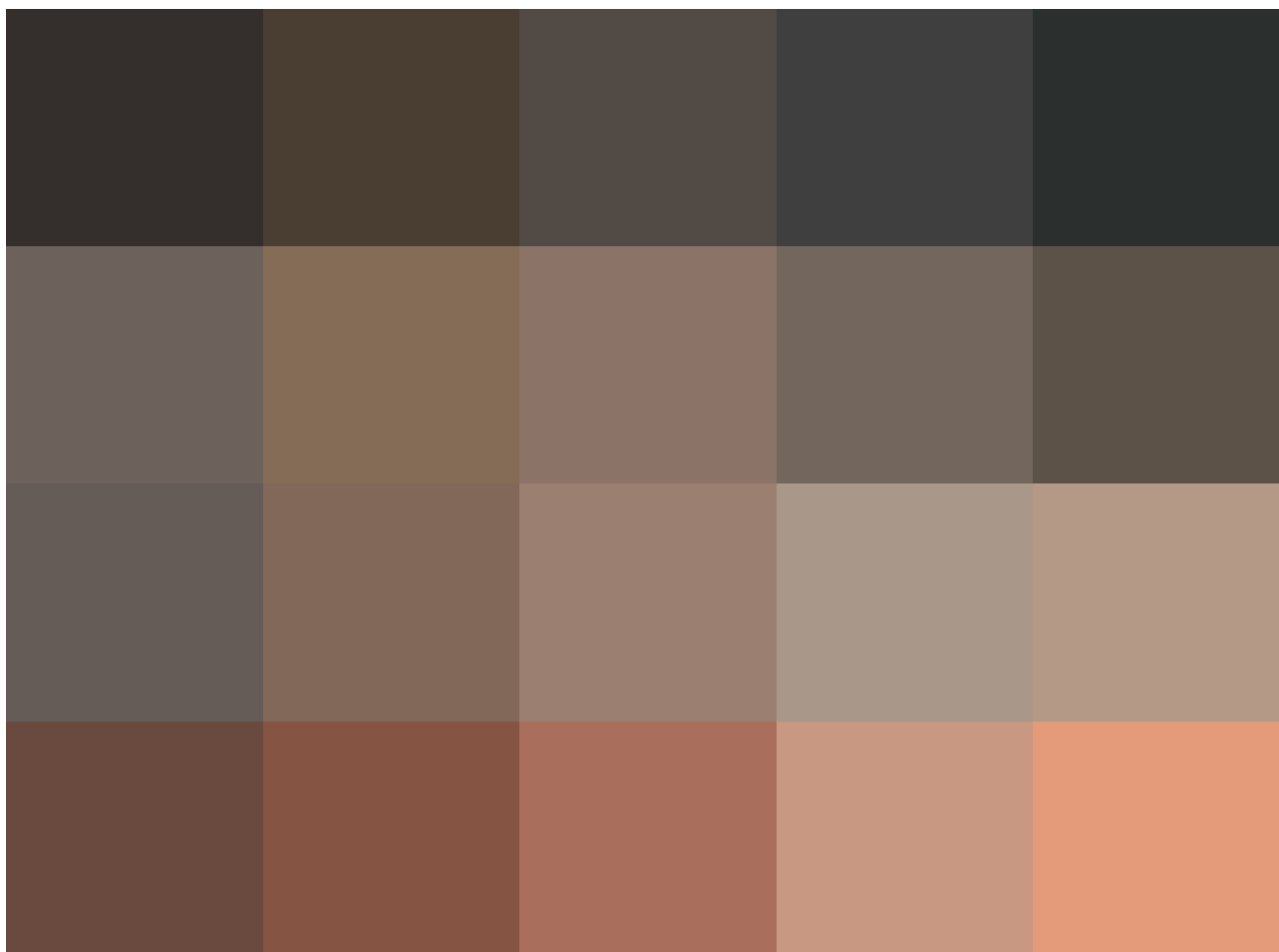
Fəxrəddin Ağamirzəyev
"Hüquq və Qanun" jurnalının
baş redaktoru

HEYDƏR ƏLİYEV İRSİNİ ÖYRƏNƏK

Xalqın, Vətənin taleyi hər bir insanın taleyinə çevrilməlidir! Cəmiyyətin gələcək tərəqqisi bir çox cəhətdən indi gənclərimizə nəyi və necə öyrətməyimizdən asılı olacaqdır.

Heydər Əliyev

Heydər Əliyev mənimlədir

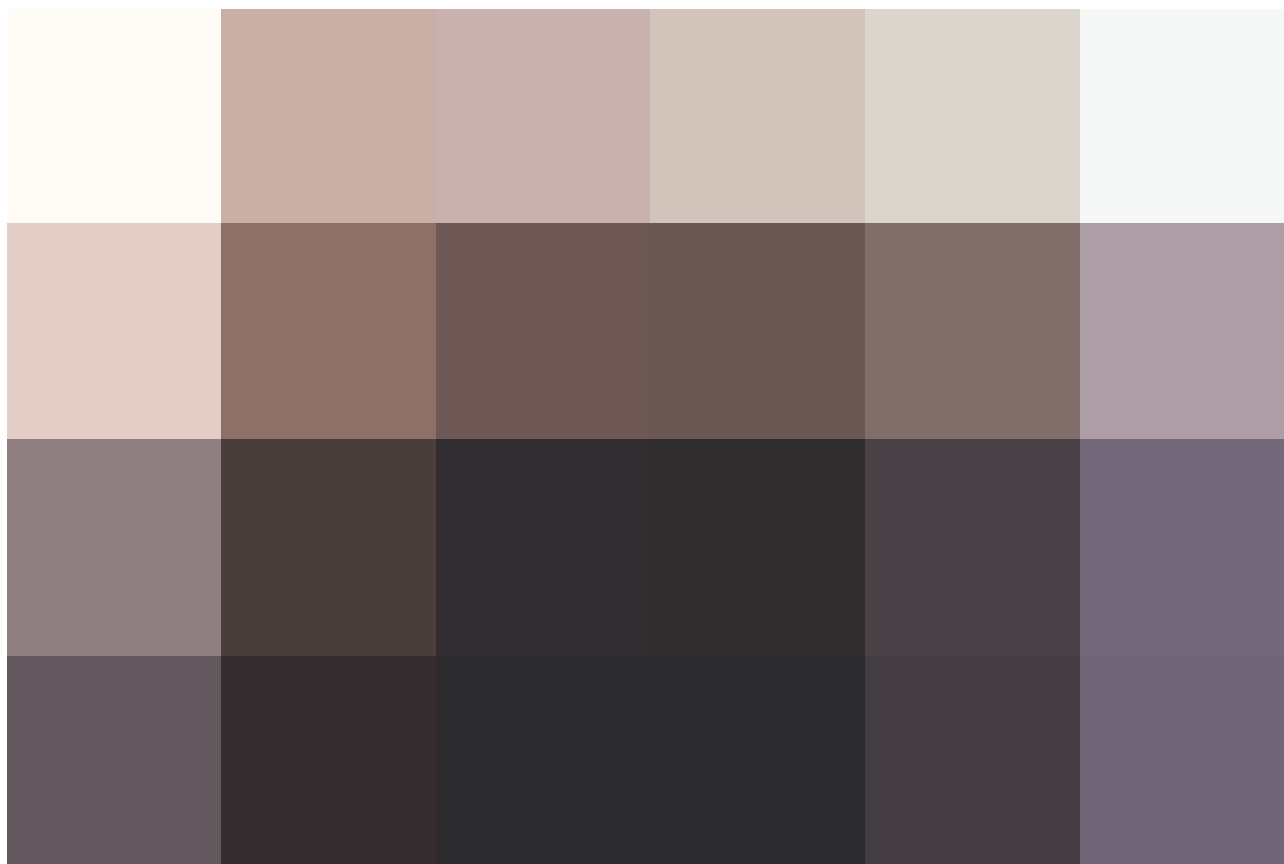
"Mənimlədir" – məsuliyyəti fərdə, şəxsə fokuslayır və artırır. "Bizimlədir" – isə məsuliyyəti bölüşdürür. Heydər Əliyev bilgisi və sevgisi hər kəsin məsuliyyəti olmalıdır. Şəxsi "mən" in gücü "biz" in də gücünü, bilgi, məhəbbət və qüdrətini artırır. Ulu Öndər şəxsini daha çox bilmək, qiymətləndirmək, sevmək – özünə, cəmiyyətə, vətənə, dövlətə xidmət deməkdir, xoşbəxt gələcəyə köklənməkdir.

Azad Qarabağ, Bütövləşən Azərbaycan tarixini yazan "Dəmir Yumruğ" lu sərkərdə, Azərbaycanı xoşbəxt gələcəyə aparan beynəlxalq nüfuzlu Lider, siyasi xadim, dövlətimizin Prezidenti İlham Əliyevi hamı, necə deyirlər, 7-dən 100-ə hamı yaxşı bilir. Çünki müasirləridir.

Ulu Öndər Heydər Əliyevi də hamı tanıyır və sevir. Lakin yeni nəsil, Onun müasiri olmayanlar bu sahədə nisbətən az bilgiyə sahibdirlər. Heydər Əliyevi daha çox tanıdıqca Ona, özünə, Vətəninə, xalqına dövlətinə məhəbbətin artır. Özünü xoşbəxt sayırsan ki, belə bir Əbədi Öndərin olub və var. Və Onun əbədiliyinin təminatına məqsədlənirsən. Bütün bunları H.Əliyevi daha çox tanıdıqca daha dərinlən dərk edəcəksən

40 yaşadək olanlar H.Əliyev yaşadığı dövrdə ya doğulmamışdı, ya da yaşları az olduğundan geniş bilgiyə sahib ola bilməmişlər. Xüsusilə bu yaş qrupunun dövlətimizin xilaskarı haqqında oxumaqla öyrənməsinə ehtiyac duyulur.

İlk sayımızdan başlayaraq hər ilin yekununda 40 yaşınadək olan məqalə müəllifləri, oxucular və sual-cavab doktrinasında iştirak edənlər arasından Heydər Əliyev irsini daha üstün

mənimləyənlərdən – redaksiya tərəfindən qiymətləndirilməklə müyyənləşdirilən ən aktiv 3 nəfər jurnalın diplomu ilə və sonrakı 3 nəfər aktiv isə hər biri 300 manat pul ilə mükafatlandırılacaq.

Suallar:

- *SSRİ dövründə tarixdə ilk dəfə sağ ola-ola heykəli ucaldılan yeganə siyasi xadim Heydər Əliyevin heykəli hansı şəhərdədir və neçənci ildə ucaldılıb?*

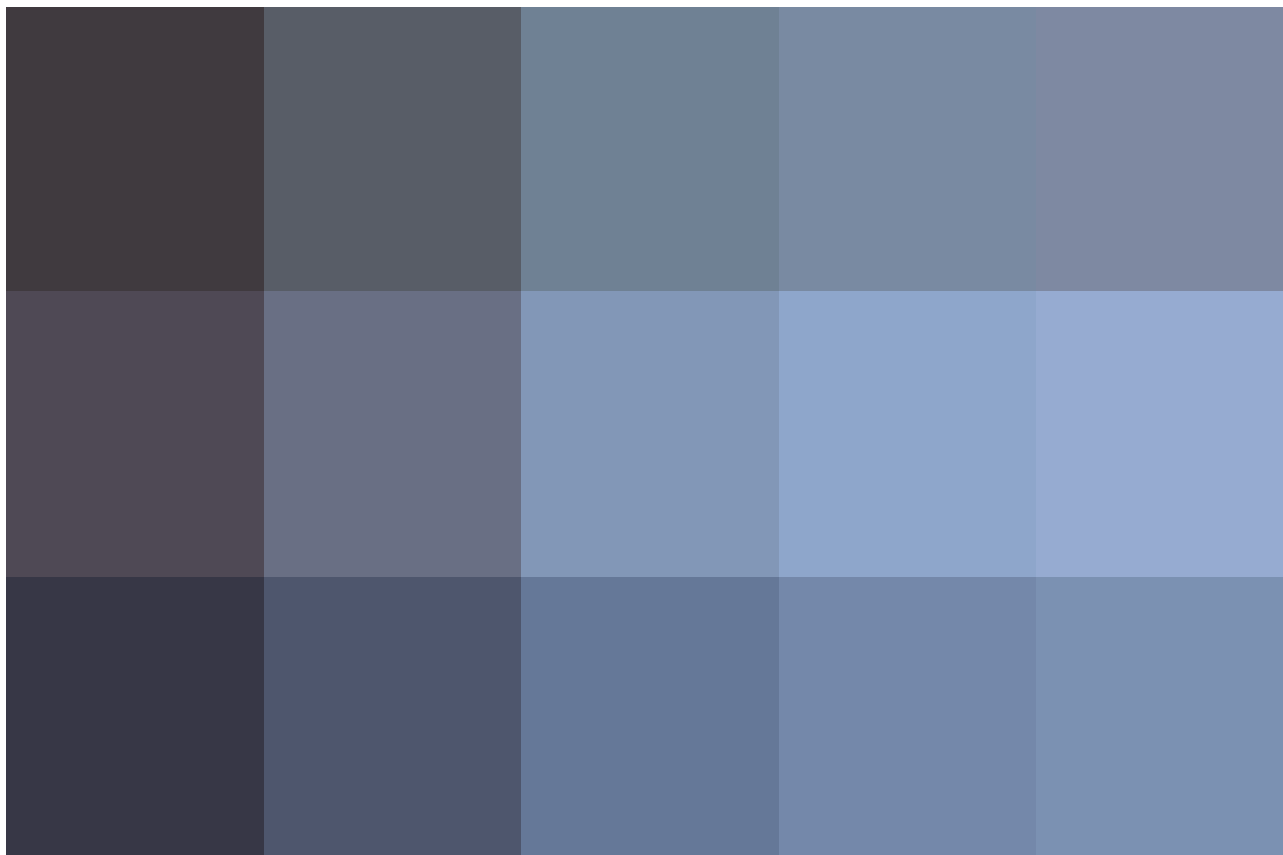

- *Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası rəhbərliyinin Dahi Heydər Əliyevə qarşı açıq və genişmiqyaslı təqibi nə vaxt başlanıb?*
- *H.Əliyevin işdən çıxarıldıqdan sonra ilk Moskvadan Azərbaycana dönmək cəhdi nə vaxt olub? Bu ilk cəhdin qarşısı necə alınıb?*
- *Heydər Əliyev Moskvadan Azərbaycana birdəfəlik nə vaxt dönüb?*
- *Heydər Əliyevə Kommunist rəhbərliyi tərəfindən açıq və tam miqyaslı təqiblər başlanıldığı dövrdən sonra Kommunist Partiyasının orqanı olan mətbuatda Onun haqqında dərc olunan ilk və yeganə geniş müsbət məqalənin müəllifi kimdir?*
- *Heydər Əliyev ilk dəfə İstintaqa hansı cinayət işi ilə bağlı ifadə verib?*
- *Heydər Əliyevin hər kəsə hər gün dəstək verə bilən qiymətli kəlamları toplum halında nə vaxt dərc olunub? Kitabın redaktoru kimdir?*

Arzu edərdik: Azərbaycan Respublikasının Gənclər Fondu da layihəmizdə iştirak etsin, təşəbbüsümüzə dəstək olsun.

Bildiyimiz kimi, "Azərbaycan Gəncliyi 2011-2015-ci illərdə" Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 7 iyun 2011-ci il tarixli 1621 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan gəncliyi 2011-2015-ci illərdə" Dövlət Proqramının 6.1.4-cü yarımbəndinə əsasən Gənclərlə iş sahəsində normativ hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi və infrastrukturun inkişafı üçün Fondun yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Dövlət Proqramına əsasən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 19 dekabr 2011-ci il tarixli 542 nömrəli Fərmanı ilə Gənclər və İdman Nazirliyinin yanında Gənclər Fondu yaradılmışdır. Və Gənclər Fondu fəaliyyəti dövründə çox böyük uğurlara imza atmışdır. Böyük təcrübəyə, yüksək potensiala, geniş imkana malik Gənclər Fondunun iştirakı sözsüz ki, layihəmizə böyük dəstək olardı.

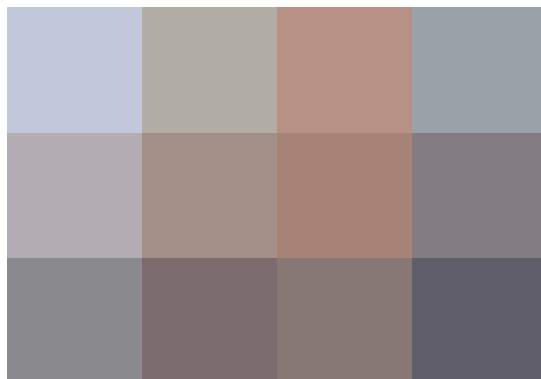

Əhməd İsmayilov,
*Azərbaycan Respublikasının Medianın
İnkişafı Agentliyinin icraçı direktoru*

Vahid daxili strategiyanın nəticəsi

"Media və təhsil nümayəndələri, həmçinin yeniyetmə və gənclər media savadlılığı üzrə ixtisaslaşmış ekspertlər və dövlət rəsmiləri tərəfindən mütəmadi əsasda seminarlara cəlb olunmaqdadırlar. Ümumiyyətlə, son illərdə media və kommunikasiya fəaliyyətinin müasir formada təşkili nəticəsində COP29 ərəfəsində və dövründə ölkəmizə qarşı qarayaxma kampaniyaları aparan tərəflərin həqiqi niyyətləri yerli mediada operativ formada ifşa olunub.

İctimaiyyətdə daxili və xarici neqativ informasiya axınına qarşı dayanıqlı təbii müqavimətin yaradılması, dezinformasiya təhdidlərinin neytrallaşdırılması təmin edilib".

Rəşad Məcid,

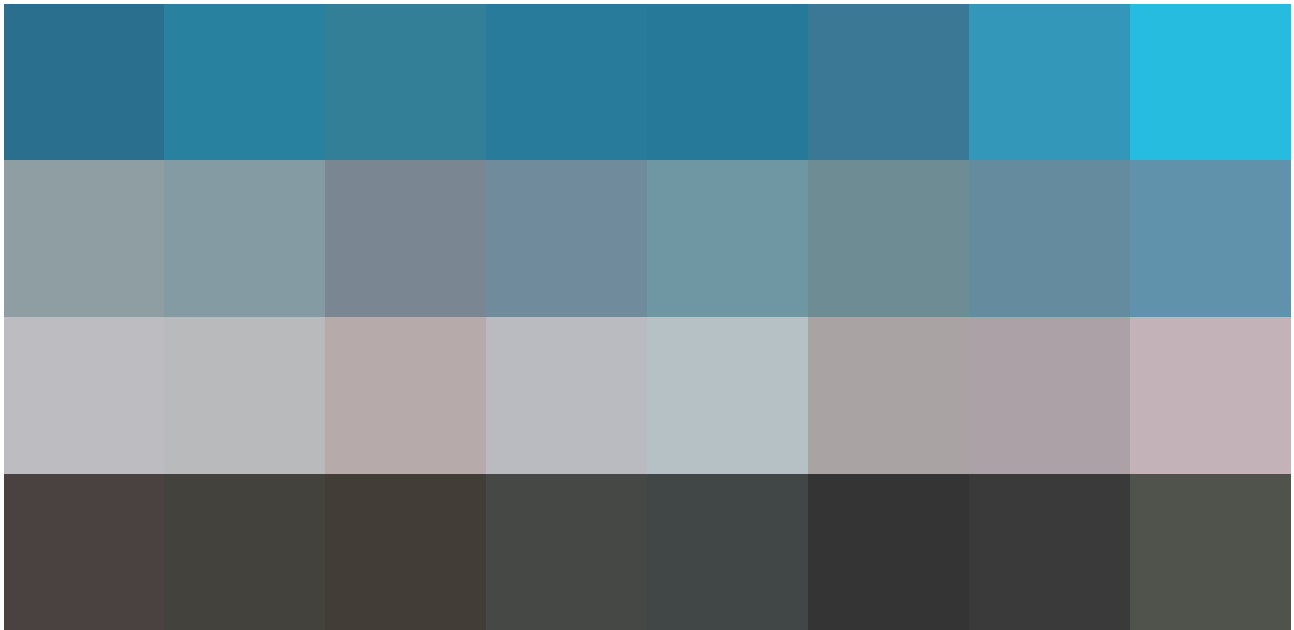
*Azərbaycan Mətbuat Şurasının sədri,
Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədr müavini*

Azərbaycan mediasının COP29 sınağı

Çağdaş tarixi bir-birindən əlamətdar və yaddaqalan hadisələrlə zəngin olan müstəqil Azərbaycan bu dəfə BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasına (COP29) ev sahibliyi edərək dünyanın diqqətini özünə çəkdi. Bu möhtəşəm tədbirdə iştirak üçün xaricdən Bakıya on minlərlə insan gəlmişdi. Təkcə nüfuzlu media qurumlarını təmsil edən jurnalistlərin sayı 3600 nəfərdən çox idi.

Təbii ki, əcnəbi medianın diqqət mərkəzində olan belə bir möhtəşəm tədbir Azərbaycan mediasının da üzərinə böyük məsuliyyət qoyurdu və həmkarlarımızın bu işin öhdəsindən peşəkarlıqla gəldiklərini, mötəbər toplantını yüksək səviyyədə işıqlandırmağı bacardıklarını əminliklə söyləyə bilərik. COP29-un birinci günündən son gününə qədər keçirilən çoxsaylı tədbirlərin yaddaqalan epizod və nüanslarının təhlili də qənaətimizi möhkəmləndirir. Əlbəttə, bu mənzərə sevin-dirici, eyni zamanda, qürurvericidir. Belə böyük miqyaslı tədbirin özü isə mediamız üçün bir təcrübədir.

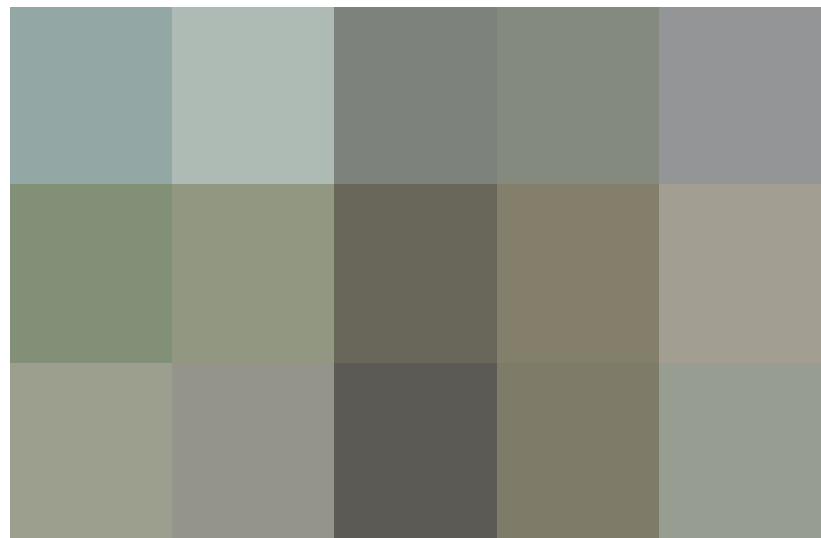
Əvvəla, tədbirin iştirakçılarının sayının çoxluğu və onlarla fəal ünsiyyət, ilk növbədə, media təmsilçilərimizin kommunikaabelliyyəsinin

güclənməsinə ciddi təsir göstərdi. Bundan əlavə, bütövlükdə sessiyanın və onun tərkib hissəsi olan panel müzakirələrin işıqlandırılması, müxtəlif ölkələrdən gələn yüksək çinli iştirakçılarla, ictimai-siyasi xadimlərlə müsahibələrin aparılması zamanı jurnalistlərimizin xarici dil biliklərini nümayiş etdirmələri çox təqdirəlayiq hal idi. Ayrı-ayrı media qurumlarımızın əməkdaşları qonaqlarla birbaşa ünsiyyət saxlayır, onların fikir və düşüncələrini bölüşmələrini təmin edirdilər.

O ki qaldı COP29-un başlıca mövzuna, iqlim dəyişmələri, ekoloji vəziyyət və onun təzahürlərinə dair qlobal məsələləri öyrənmək özü ayrıca təcrübədir. Bakının bu məsələlərin geniş miqyasda müzakirə meydanına çevrilməsi, istər-istəməz, mediamızın da mövcud istiqamətdə yeni biliklərə yiyələnməsinə, peşəkarlığının artmasına şərait yaratdı. Nəzərə alaq ki, kommunikabellik və xarici qonaqlarla yüksək səviyyəli ünsiyyət həm də mövzuya yaxşı bələdçilik tələb edir. Bunun üçün isə məlumatlanmaq, maariflənmək əsas şərtidir. Hesab edirəm ki, COP29 jurnalistlərimizin yeniliklərlə tanış olmaları üçün, bir növ, katalizator rolunu oynadı.

Daha bir vacib məqam ondan ibarət idi ki, Azərbaycan mediası COP29-la bağlı məsələlərin işıqlandırılmasında xarici media üçün istinad mənbəyi oldu. İstinad, təbii ki, etimad və etibarlılıq mövcud olduğu təqdirdə yaranır. Hesab edirəm ki, jurnalistlərimiz COP29 çərçivəsində reallaşmış ayrı-ayrı tədbirlərin mahiyyətini düzgün formada, yüksək peşəkarlıqla çatdırdıqlarından, verilən mesajları səlis şəkildə işıqlandırdıqlarından onlara ciddi inam yarandı. Heç şübhəsiz, bu inam gələcəkdə digər fəaliyyət istiqamətlərinə də öz müsbət təsirini göstərəcək.

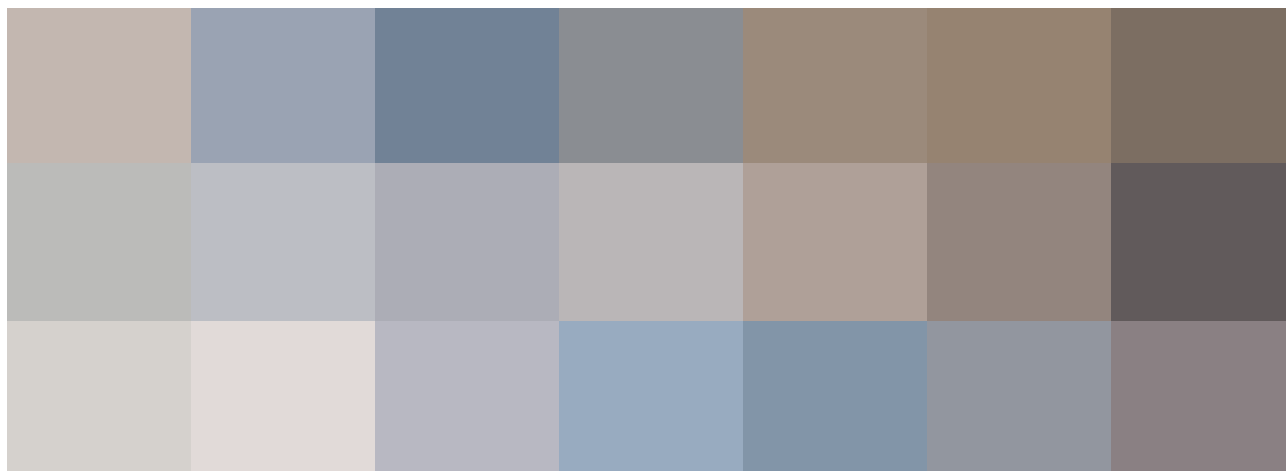
Azərbaycan mediası bu günlərdə həm də cəmiyyətdə COP29 aktivliyinin təmin edilməsinə nail oldu. Burada yalnız ayrı-ayrı tədbirlərin işıqlandırılması yox, eyni zamanda, həmin tədbirlər ətrafında müzakirələrin təşkili, ekspert və mütəxəssislərin mövqelərinin çatdırılması da zəruri və əhəmiyyətli idi. Jurnalistlərimiz bu vəzifənin öhdəsindən də layiqli şəkildə gəldilər və belə demək mümkünsə, cəmiyyətimizin COP fəallığının formalaşmasına töhfələrini verdilər. Fəallıq işə ətraf mühit məsələlərinə həssas yanaşma baxımından şərtidir.

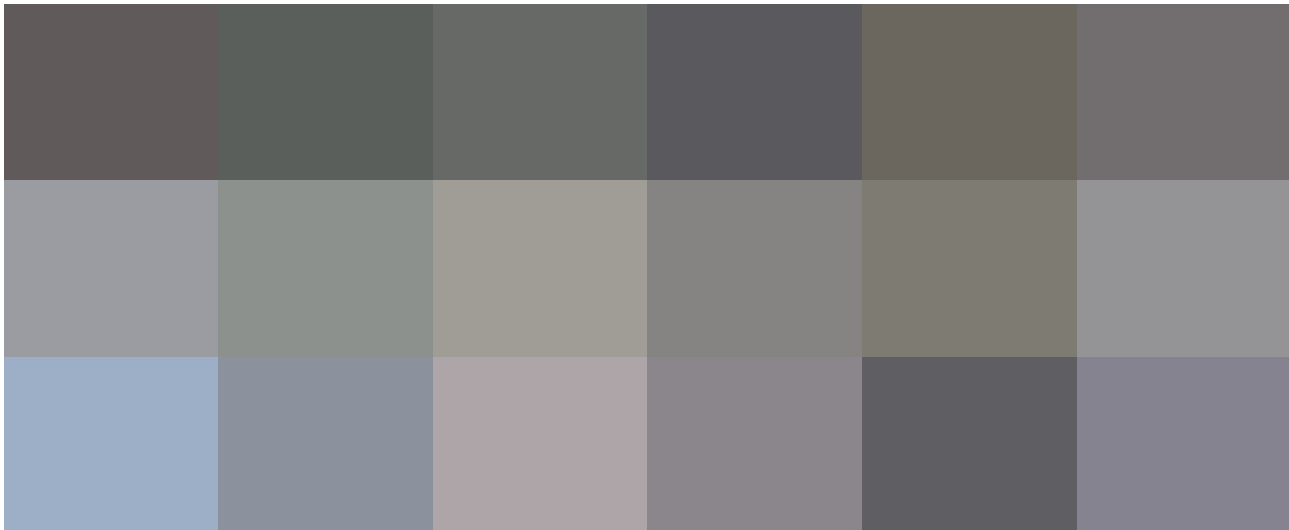
Daha bir sevindirici hal Azərbaycan mediasının COP29-un işıqlandırılmasında yeni

texnologiyalar və innovativ metodlardan istifadəsi idi. Bu, tədbirin verdiyi mesajların cəmiyyət tərəfindən mənimsənilməsinə dəstək deməkdir. Nəzərə alaq ki, insanlarımız canlı yayımlara, sosial media kampaniyalarına, habelə interaktiv məzmunla daha çox üstünlük verirlər.

Bundan başqa, COP29-un miqyasının böyüklüyü və bunun nəticəsi olaraq ölkəmizə jurnalist axınının güclənməsi yerli media təmsilçilərimizin xarici həmkarları ilə birbaşa əlaqələrinin möhkəmlənməsinə də təkan verdi. Bunun özü kifayət qədər ciddi dividend sayıla bilər. O baxımdan ki, xaricdəki həmkarlarla şəxsi tanışlıq dünya təcrübəsinin mənimsənilməsində, informasiya mübadiləsinin güclənməsində mühüm amildir.

Nəhayət, ümumən, ölkəmizin təbliğatı və Azərbaycan həqiqətlərinin çatdırılması amilini də unutmaq olmaz. Nəzərə alaq ki, COP29-da dünyanın müxtəlif yerlərindən 70 mindən çox insan iştirak etdi. Onların arasında yüksək rəqəbli, nüfuzlu şəxslər vardı. Yeri gəlmişkən, qeyd edim ki, jurnalistlərimiz prezidentlərlə, baş nazirlərlə müsahibələrə can atırdılar, kifayət qədər sərbəst davranmağı bacarırdılar. Nəticədə ölkəmizin təbliğatı baxımından da xeyli əlverişli mühit formalaşdı. Yəni, jurnalistlərimiz fürsətdən lazımınca bəhrələndilər. Onlar qonaqların Azərbaycan

tarixi, mədəniyyəti, məişəti, mətbəxi, həmçinin COP29-un təşkili barədə təəssüratlarını bölüşmələri istiqamətində çalışdılar və mövcud xüsusda hazırladıqları materialları xaricdə də yaymaqla son dərəcə vacib təbliğat işinin öhdəsindən ustalıqla gəldilər. Bütün bunlar isə COP29-la bağlı dünyadakı bəzi qüvvələrin, o cümlədən, ermənipərəst dairələrin antiazərbaycan mahiyyətli ritorikalarına layiqli cavab idi.

Ayrıca COP29 ərəfəsində ölkəmizdə ingilisdilli telekanalın fəaliyyətə başlaması ümumi media mənzərəsinin tamamlanması baxımından, bir növ, yerinə düşdü. Telekanalın əməkdaşlarının fəallıqları, peşəkar yayımları diqqətimdən yayınmadı. Habelə, onların ayrı-ayrı yüksək vəzifəli xaricilərlə ünsiyyət ahəngdarlığını hiss etdim. O cümlədən, səmi və nəzakətli davranışlarını da. Bunlar jurnalistikada son dərəcə önəmli məqamlardır. Fikrimcə, jurnalist, media təmsilçisi əlaqə saxladığı müsahibin yalnız dilində danışmalı deyil, eyni zamanda, ünsiyyəti də həmin şəxsin mental xüsusiyyətlərdən irəli gələn anlayış tərzinə uyğun qurmalı, mimika və jestikulyasiyaları yerində etməyi bacarmalıdır. Bunu görmək, həqiqətən, çox sevindirici idi.

Azərbaycan mediasının COP29-un işıqlandırılmasında mühüm rol oynadığını beynəl-

xalq tədqiqat mərkəzlərinin təhlilləri də təsdiqlədi. Dəyərləndirmələrin dəqiq müəyyənləşdirilmiş ölçülərə və meyarlara əsasən aparıldığını nəzərə alsaq, deyə bilərik ki, bu qiymət obyektiv idi, heç də ölkəmizin nüfuzlu beynəlxalq tədbirə ev sahibliyinə gerçəkləşdirməsindən irəli gəlmirdi.

COP29-da mediaya yaradılmış şərait üzərində də dayanmaq istərdim. Media mərkəzi ilə şəxsən tanış olduğumdan deyə bilərəm ki, istər yerli, istərsə də xarici jurnalistlərin dinamik fəaliyyət göstərmələrində şərait amili də öz sözünü dedi. COP29-un media koordinatoru Aleksandr Sayerin açıqlaması da pozitiv mənzərəyə aydınlıq gətirdi. Cənab Sayer konkret statistika üzərində dayandı və bildirdi ki, Olimpia Stadionunda yazılı mətbuat üçün təxminən 300 yerlik sahə var, beynəlxalq media üçün isə 60-a yaxın otaq ayrılıb: "Hər şey müzakirə olunaraq, planlaşdırılaraq yüksək səviyyədə təşkil edilib. Təkcə media mərkəzi deyil, bütün məkanda hər şey yaxşı hazırlanıb".

Bir sözlə, bu gün hər anlamda demək olar ki, Azərbaycan dövləti kimi, ölkəmizin jurnalistikası da COP29 sınağından üzüağ və alnıaçıq çıxdı. Bu münasibətlə həmkarlarımı təbrik edir, onlara uğurlar, Vətənimizi ucalarda tutacaq daha böyük tədbirləri işıqlandırmalarını arzulayıram.

**Azərbaycan Prezidenti Dahi Heydər Əliyevin Respublikanın
prokurorluq orqanlarının 80 illik yubileyinə həsr olunmuş
28 noyabr 1998-ci il tarixdə təntənəli yığıncağındakı nitqinin
həmçinin digər hüquq-mühafizə orqanlarının və ümumilikdə
Azərbaycanın keçmişinə baxış və gələcəyinə niyyət
xarakterli olmasını nəzərə alıb jurnalımızda
dərc olunmasını şərəf bildik.**

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Hörmətli qonaqlar!

Sizi Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun 80 illik yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Azərbaycan prokurorluğunun bütün əməkdaşlarına çox əhəmiyyətli və məsuliyyətli vəzifələrinin yerinə yetirilməsində uğurlar arzulayıram.

Respublikamızın milli prokurorluğunun yaranması Azərbaycanda 1918-ci ildə dövlət müstəqilliyinin əldə olunması ilə bağlıdır. O vaxta

qədər Azərbaycan milli prokurorluğa malik olmamışdır. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti respublikamızın dövlət müstəqilliyini möhkəmləndirərək və dövlət orqanlarını yaradaraq bu sahəyə də diqqət yetirmişdir, dövrün çətinliklərinə baxmayaraq, Ədliyyə Nazirliyinin tərkibində prokurorluğun yaranması haqqında da qərar qəbul etmişdir.

Beləliklə, Azərbaycan prokurorluğunun 80 yaşı vardır. Ancaq bu dövr bütün Azərbaycan xalqı, respublikamız üçün mürəkkəb və ziddiy-

yətli bir dövr olduğu kimi, prokurorluq orqanları üçün də mürəkkəb olmuşdur. Bəlkə də bu dövrdə prokurorluq orqanlarının fəaliyyəti Azərbaycanın başqa dövlət orqanlarının fəaliyyətinə nisbətən daha da mürəkkəb olmuşdur. Çünki onlar müxtəlif vaxtlarda müxtəlif orqanların tərkibində fəaliyyət göstərmiş, yalnız 30-cu illərdə Azərbaycanda stabil prokurorluq orqanı, prokurorluq yaranmışdır.

Azərbaycan xalqının həyatının bütün mərhələlərində əldə etdiyi nailiyyətləri də və itkiləri də bizim tariximiz əks etdirir. Prokurorluq orqanları da Azərbaycanda gedən bu proseslərin iştirakçısı olmuşdur. 1920-1930-cu illərdə Azərbaycanda kütləvi repressiyaların aparılmasında o dövrün hakimiyyətinin siyasətini yerinə yetirən dövlət orqanları ilə bərabər prokurorluq orqanları da bu repressiya tədbirlərinin iştirakçısı olmuşdur. Ancaq bunlarla yanaşı, Azərbaycanda sovet hakimiyyəti illərində xalq yaşamış, inkişaf etmişdir. Azərbaycanda prokurorluq orqanlarının müntəzəkilləşməsi, formalaşması və inkişaf etməsi prosesi də bunların içərisində öz əksini tapmışdır.

Düz 7 il bundan öncə, 1991-ci ildə Sovetlər İttifaqının dağılması ilə əlaqədar dövlət müstəqilliyimizi əldə etdik və müstəqil dövlətimizi qurmağa başladığımız. Ancaq bu gün böyük məmnuniyyət hissi ilə deməliyik ki, biz dövlət müstəqilliyini elan edərkən Azərbaycanın demək olar ki, bütün sahələrində dövlət orqanlarını müstəqil yaratmaq və onların fəaliyyətini təmin etmək üçün bütün imkanlar yaranmışdı. 1991-ci ildə respublikamızda dövlət müstəqilliyi elan olunan zaman Azərbaycan böyük prokurorluq kadrları korpusuna malik idi.

Mən xüsusi qeyd etmək istəyirəm ki, 1960, 1970, 1980-ci illərdə Azərbaycanda Milli prokuror kadrları hazırlandı, yetişdi və bu gün Azərbaycan prokurorluğunun əsasını təşkil edən kadrlar yüksək peşəkarlığa, hüquqi təhsilə malik olan və öz vəzifələrini yerinə yetirə bilən kadrlardan ibarətdir. Bunlar hamısı bir gündə, bir ildə hazırlana bilməzdi. Azərbaycanda prokurorluq orqanları on illər ərzində təşkil olunmuş,

formalaşmış, inkişaf etmiş və bugünkü yüksək peşəkar səviyyəyə çatmışdır.

Biz bu gün prokurorluğun 80 illik yubileyini qeyd edirik. Bu yubileyi qeyd edərkən keçmiş illərdə də, o illərdə də Azərbaycanda prokurorluq orqanlarında sədaqətlə işləmiş və öz xidmətlərini göstərmiş insanları da unutmuram. Ancaq Azərbaycanın həyatında prokurorluq orqanlarının son illərdəki fəaliyyəti bu gün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Mən hesab edirəm ki, beləliklə, respublikamızda prokurorluq müstəqil Azərbaycanın dövlət quruluşu sistemində öz yerini tutubdur və ölkəmizin müstəqilliyinə layiqli xidmət edir. Buna görə də biz 1995-ci ildə qəbul etdiyimiz ilk Konstitusiyada prokurorluğun yerini, səlahiyyətlərini və vəzifəsini müəyyən etmişik.

Prokurorluq orqanlarının dünyanın müxtəlif ölkələrində müxtəlif səlahiyyətləri vardır. Şübhəsiz ki, bu, hər bir ölkənin öz spesifik xüsusiyyəti, onun inkişaf səviyyəsi ilə əlaqədardır. Biz Azərbaycanda dövlət müstəqilliyini inkişaf etdirərək, hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət quraraq respublikamızın dövlət orqanlarını, o cümlədən hüquq-mühafizə orqanlarını Azərbaycanın Milli mənafehlərinə uyğun olaraq təşkil edir və onların vəzifələrini, səlahiyyətlərini də ölkəmizin milli mənafehlərini müdafiə etmək nöqteyi-nəzərindən müəyyənləşdiririk.

Azərbaycan keçid dövrü yaşayan bir ölkədir. Keçmişdə Sovetlər İttifaqına mənsub olmuş ölkələrin hamısı bu dövrü yaşayır. Bu keçid dövrünün özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Keçid dövrünün əsas məqsədi Azərbaycanda demokratik dövlət quruculuğunu təmin etməkdən, hüquqi vətəndaş cəmiyyəti yaratmaqdan, iqtisadiyyatı bazar iqtisadiyyatı prinsipləri əsasında qurmaqdan, insan hüquqlarını qorumaq və təmin etməkdən, insanlara bütün azadlıqları, o cümlədən mətbuat, söz, fikir azadlıqlarını verməkdən, siyasi plüralizmi təmin etməkdən ibarətdir.

Belə bir dövrdə Azərbaycan prokurorluğu Konstitusiyada müəyyən olunmuş səlahiyyətlərini həyata keçirərək ölkəmizin dövlətçiliyinin

qorunmasına və möhkəmlənməsinə xidmət etməlidir, qanunun aliliyini təmin etməli və qanunun aliliyinə riayət etməlidir, Azərbaycan vətəndaşlarının hüquq və azadlıqlarının keşiyində durmalıdır. Bütün bunlar hamısı Konstitusiyada öz əksini tapıbdır. Məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, Azərbaycan prokurorluğu son illərdə bu vəzifələri uğurla yerinə yetirir.

Azərbaycanın 80 illik tarixində hər dövrün özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Son on il Azərbaycanın həyatında ən ağır, ən çətin problemlər dövrü olmuşdur. 1988-ci ildə Ermənistanın Azərbaycana qarşı torpaq iddiası ilə başladığı münaqişə Ermənistanın Azərbaycana qarşı silahlı hərbi təcavüzü ilə həyata keçirilmişdir. Bunların nəticəsində Azərbaycana böyük zərblər dəymişdir. Azərbaycan öz torpaqlarını müdafiə edərək itkilər vermişdir. Məlum səbəblərdən bir çox ölkələr tərəfindən Ermənistanə verilən köməyin və dəstəyin nəticəsində Ermənistan silahlı qüvvələri Azərbaycan torpaqlarının 20 faizini işğal etmiş və işğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq vətəndaşımız zorla çıxarılmış, onlar bir çox ildir ki, ağır vəziyyətdə, çadırlarda yaşayırlar.

On il davam edən bu vəziyyət Azərbaycanın həyatının xüsusiyyətini təşkil edir. Belə bir dövrdə, zamanda, keçmiş Sovetlər İttifaqı tərkibində olduğu dövrdə Azərbaycana lazımı qayğı, yardım göstərilməyibdir. Əksinə, Azərbaycana torpaq iddiası edildiyi zaman, respublikamızda Ermənistan ilə Azərbaycan arasında müharibə getdiyi bir zaman - 1990-cı ilin yanvar ayında sovet hökumətinin silahlı qüvvələrinin böyük bir hissəsi Bakıya, Azərbaycana yeridilib, dinc insanlar öldürülüb, əzilib, şəhid olublar. Bu da son on ildə Azərbaycanın həyatının xüsusiyyətini təşkil edən bir amildir. Bunlarla yanaşı, Azərbaycanın daxilində ictimai-siyasi vəziyyət də pozulubdur.

Məlumdur ki, Azərbaycanın keçmiş hakimiyyəti Ermənistan təcavüzündən qorunmaq, torpaqlarımızı müdafiə etmək əvəzinə daxildə xalqa qarşı ədalətsiz hərəkətlər etmişdir. Azərbaycanın daxilində hakimiyyət mübarizəsi aparan

qüvvələrin bu qanunsuz hərəkətləri son nəticədə çoxsaylı cinayətkar dəstələrin yaradılmasına gətirib çıxarmışdır. Beləliklə, 1990, 1991, 1992-ci illərdə və 1993-cü ilə qədər Azərbaycanda hakimiyyətsizlik, hərc-mərclik, cinayətkarlığın artması respublikamızın həyatının bütün sahələrinə böyük zərblər vurmuşdur.

Bu illər prokurorluq orqanlarında da qeyri-sağlam vəziyyət olmuşdur. Təbii ki, belə bir dövrdə prokurorluq orqanları öz fəaliyyətini qanun çərçivəsində apara bilməzdi. Bütün bunların nəticəsində Azərbaycanda daxili ictimai-siyasi vəziyyət tamamilə pozulmuşdu. Ən dəhşətli odur ki, bir çox gəncləri, vətəndaşları cinayətkarlığa sövq etmişdilər, onlar cinayətkar dəstələrə qoşulmuşdular və cinayətkarlıq artmışdı. Məhz bunların nəticəsidir ki, 1992-ci ildə Azərbaycanda cinayətkarlığın səviyyəsi demək olar ki, ən yüksək dərəcəyə gəlib çatmışdı. Bir ildə 22 min 440 cinayət baş vermişdi. Bu, müqayisədə əvvəlki bütün illərin hamısından çox olmuşdur.

1993-cü ildən Azərbaycanda aparılan işlər birinci növbədə respublikamızda daxili ictimai-siyasi vəziyyəti sabitləşdirməyə və bunun üçün də cinayətkarlıqla mübarizəni gücləndirməyə yönəldilmişdir. Bütün bu işlərdə hüquq-mühafizə orqanlarının hamısı, o cümlədən Azərbaycan prokurorluğu fəal iştirak etmişdir. Aparılan işlərin nəticəsini rəqəmlər artıq özü-özlüyündə göstərir. Keçən il, 1997-ci ildə cinayətkarlıq 1992-ci ilə nisbətən xeyli azalmışdır. 1992-ci ildə 22 min 450, 1997-ci ildə isə 16 min 400 cinayət baş vermişdir. Şübhəsiz ki, bu da çoxdur, biz bununla da razı ola bilmərik. Ancaq biz görülməli işlərin nəticəsini də qiymətləndirməliyik.

Bütün bu işlərdə Azərbaycan prokurorluğu fəal iştirak etmişdir, öz xidmətlərini göstərmişdir. Xüsusən, Azərbaycanda cinayətkar dəstələr tərəfindən güclə, silah yolu ilə dövlət çevrilişlərinə cəhdlərin qarşısının alınmasında və bunun nəticəsində cinayətkarların yaxalanmasında, edilmiş cinayətlərin açılmasında, cinayətkarların qanun əsasında məsuliyyətə cəlb olunmasında, beləliklə də cinayətkarlığın qarşısının alınmasında prokurorluğun xidmətləri böyükdür.

1994-cü ilin oktyabr hadisələri, 1995-ci ilin mart hadisələri, ondan sonra yenə də böyük cinayətkar dəstələrin Azərbaycanda terror aktları, təxribat aktları həyata keçirmək cəhdləri - bunlar hamısı bizim yaxın tariximizin hadisələridir. Biz bu illəri çox ağır yaşamışıq və hüquq-mühafizə orqanlarının apardığı işlər nəticəsində, Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmlənməsi nəticəsində, Azərbaycan dövlətinin qətiyyətli tədbirləri nəticəsində bu cinayət hadisələrinin, Azərbaycanın müstəqilliyi əleyhinə yönəldilmiş qəsdlərin qarşısı alınmış və cinayətkarlar qanun əsasında cəzalanmışlar.

Prokurorluq orqanı hüquq-mühafizə orqanlarının içərisində xüsusi yer tutur. Prokurorluq istintaqın əsas hissəsini aparır. İstintaq işi cinayəti açmaq üçün və qanun əsasında cinayətkarın cinayətkar olduğunu sübut etmək üçün, yaxud da ki, edilmiş cinayətin məzmununu aşkar etmək üçün əsas vasitədir. Ötən beş il müddətində Azərbaycanda istintaq işlərinin çoxu bu cinayətlərlə əlaqədar aparılıbdır və bu gün məmnuniyyətlə demək olar ki, bunların nəticəsində cinayətlər açılıb, edilən cinayətlərin məzmunu aşkar olunub, ictimaiyyətə göstərilib və aparılan istintaq işləri nəticəsində çıxarılan məhkəmə hökmləri cinayətkarların cinayət etdiklərini sübut edib və beləliklə də cəmiyyətimiz, vətəndaşlarımız belə cinayətkarlardan xilas olublar. Bunlar hamısı çox əhəmiyyətli işlərdir və mən bu işlərdə prokurorluğun xidmətlərini yüksək qiymətləndirirəm.

Prokurorluq hüquq-mühafizə orqanları sisteminə demək olar ki, məhkəmə ilə polis orqanları, daxili işlər orqanları, milli təhlükəsizlik orqanları arasında duran bir orqandır. Ona görə də prokurorluğun işindən çox şey asılıdır. Yəni onun keyfiyyətindən, işin ədalətliyiindən, peşəkarlığından çox şey asılıdır. Ümid edirəm ki, Azərbaycan prokurorları öz üzərinə düşən bu məsuliyyəti dərk edirlər və bundan sonra öz işlərini daha da mütəşəkkil aparacaqlar.

Hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları çox ağır bir peşə sahibləridir. Bu sahədə işə başlayan hər bir adam dərk etməlidir ki, bütün baş-

qa sahələrə nisbətən öz üzərinə ağır bir iş götürür. Amma eyni zamanda, bu peşə həm də şərəfli bir peşədir. Dövlətçiliyin keşiyində durmaq, insanların hüquqlarını qorumaq, cəmiyyətdə qanun-qaydanın saxlanılmasını təmin etmək və insanların rahat yaşamasına xidmət etmək - bu, çox şərəfli vəzifədir. Mən bu gün məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, Azərbaycanın hüquq-mühafizə orqanları bu vəzifələrini uğurla yerinə yetirirlər. Son beş ildə Azərbaycanda gedən proseslər, əldə olunmuş ictimai-siyasi sabitlik, cinayətkarlığın qarşısının sürətlə alınması - bunlar hamısı bizim böyük nailiyyətlərimizdir və bu nailiyyətlərin əldə edilməsində də hüquq-mühafizə orqanlarının hamısının, o cümlədən Azərbaycan prokurorluğunun xidmətləri böyükdür.

Prokuror olmaq, şübhəsiz ki, böyük intellekt tələb edir. Hüquq-mühafizə orqanlarının cürbəcür təşkilatları vardır, hər təşkilatın özünəməxsus xüsusiyyəti vardır. Ancaq prokurorluq işi yüksək intellekt tələb edən işdir, yüksək peşəkarlıq tələb edən işdir, yüksək hüquqi bilik, hüquqi təhsil tələb edən işdir. Biz bəzən özümüz-özümüzə lazımi qədər qiymət verə bilmirik. Ancaq deyə bilərəm ki, qısa bir dövrdə, son 30-40 il ərzində Azərbaycanda yüksək səviyyəli, peşəkar prokuror kadrları yetişibdir. Mən Azərbaycanda prokuror orqanlarını şəxsən 50 ildir ki, tanıyıram və müşahidə edirəm. Bəlkə ondan da bir az çox.

Mən 40-50-ci illəri xatırlayıram. Həqiqət bundan ibarətdir ki, bizim hüquq-mühafizə orqanlarında, o cümlədən prokurorluqda milli Azərbaycan kadrları azlıq təşkil edirdi və onların da təəssüflər olsun ki, çoxları yüksək hüquqi təhsilinə, biliyə malik deyildi. Şübhəsiz, sədaqətli idilər, öz işlərini görürdülər, ancaq onların bilik səviyyəsi o qədər də yüksək deyildi. İndi isə bizim bu prokurorluq orqanlarına baxıram: bizim nə qədər yüksək səviyyəli, bilikli kadrlarımız vardır. Bunlar bir gündə, bir ildə, beş ildə əldə olunmur. Qeyd etdiyim kimi, - mənim müşahidəm əsasında deyirəm, - bu, 60-70-80-ci illərdə görülən işlərin nəticəsidir. İndi Azərbaycan bir müstəqil dövlət olaraq hüquq-mühafizə

orqanlarının hər bir sahəsində istənilən qədər səviyyəli kadrlara malikdir.

Mən bu gün prokurorluğun yubiley mərasimində onu da qeyd etmək istəyirəm ki, bu mərasim prokurorluq orqanlarının üzərinə çox böyük vəzifələr qoyur. İndiyə qədər bizim bu 80 illik tariximizdə prokurorluq günü, yaxud prokurorluğun peşə bayramı heç vaxt olmamışdır.

Məsələn, bizdə milis günü var idi, hər il o milis günü bayram edirdik. Yaxud, çekist günü vardı. Təhlükəsizlik orqanlarının bayramını qeyd edirdik. Ordu günü var idi, bunu bayram edirdik. Ancaq prokurorluq günü və məhkəmələr günü əvvəllər heç vaxt olmamışdır. Doğrudur, burada bizim dostumuz cənab Skuratov qeyd etdi ki, Rusiya prokurorluğunun 276 yaşı vardır. Ancaq o vaxt - sovet hakimiyyəti dövründə nə o 276 illik tarixi qəbul edirdilər, nə də sovet prokurorluğunun yaranması gününü qeyd edirdilər. Ona görə də mən hər halda bu prokurorluq bayramını heç vaxt görməmişdim və prokurorluq gününü də görməmişdim. İlk dəfədir ki, Azərbaycanda prokurorluğa belə diqqət və qayğı göstərilir və prokurorluq günü, prokurorların peşə bayramı müəyyən olunubdur. Hesab edirəm ki, müstəqil Azərbaycanın prokurorluğu və prokurorluq orqanlarının əməkdaşları belə bir bayrama layiqdirlər.

Mən tarix haqqında danışarkən nailiyyətlər barəsində dedim. Ancaq eyni zamanda, Azərbaycanda prokurorluğun işində keçmiş onilliklərdə qüsurlar, nöqsanlar da çox olmuşdur. Biz bunları unutmamalıyıq. Ona görə ki, indi, bundan sonra bu nöqsanlara yol verilməsin. Bu nöqsanlar əsasən prokurorluq orqanları işçilərinin öz vəzifəsindən sui-istifadə etməsi ilə əlaqədar olmuşdur.

Mən 70-80-ci illərdə Azərbaycana rəhbərlik etdiyim zaman bu mənfi hallarla çox ciddi mübarizə aparmışam. O illərdə prokurorluq orqanlarında çox sədaqətli, sağlam mənəviyyətli əməkdaşlarla yanaşı, təəssüflər olsun ki, öz vəzifələrindən sui-istifadə edənlər də var idi.

Bu gün bizim qarşımızda duran vəzifələrdən biri ölkəmizdə korrupsiya ilə, rüşvətxorluqla

mübarizəni gücləndirmək və korrupsiya, rüşvətxorluq hallarının aradan qaldırılmasına nail olmaqdan ibarətdir. Bu mübarizə yeni bir mübarizə deyildir. Bu, keçmiş dövrlərdə də aparılmışdır. Ancaq bu mübarizədə hüquq-mühafizə orqanları gərək dövlətin əsas aləti olsun. Yəni bu mübarizəni biz dövlətin bütün orqanları vasitəsilə aparmalıyıq. Bununla yanaşı, hüquq-mühafizə orqanlarının bu cinayətin qarşısını almaq üçün daha da böyük imkanları vardır. Ancaq hüquq-mühafizə orqanlarının özlərində belə hadisələr, yəni belə hallar olduğu bir zamanda, şübhəsiz ki, bu mübarizə səmərəli ola bilməz.

Həmin 60-70-ci illərdə də belə hallar Azərbaycanın hüquq-mühafizə orqanlarında, o cümlədən var idi. Yəqin ki, tarixdən məlumdur, - mən o illərdə çox qəti qərarlar qəbul edirdim. Məsələn, Daxili İşlər Nazirliyinin rəhbərliyini çox ciddi qərarlarla vəzifədən azad etmişdim, prokurorluğun rəhbərliyini azad etmişdim və onların işlərində olan ciddi nöqsanlar haqqında qərarlar qəbul edilmişdi. Bunlar hamısı həmin bu hüquq-mühafizə orqanlarında olan qüsurlarla əlaqədar idi.

Mən hesab edirəm ki, indi müstəqil Azərbaycanda hüquq-mühafizə orqanları gərək belə unsürlərdən təmizlənsinlər. Hüquq-mühafizə orqanlarına verilən səlahiyyət heç bir başqa dövlət orqanına verilmir. Hüquq-mühafizə orqanlarının içərisində isə prokurorların ən çox, ən yüksək səlahiyyəti vardır. Təsəvvür edin, prokuror vətəndaşın həbs olunması üçün qərar qəbul edir. Bunu ancaq prokuror edə bilər. Ancaq, birincisi, prokuror həmişə çalışmalıdır ki, bu qərar əsaslı olsun, ədalətli və düzgün olsun. İkincisi, əgər prokuror belə bir yüksək səlahiyyətə malikdirsə, əgər prokurora bu qədər böyük etimad göstərilirsə, prokuror nə qədər məsuliyyətli olmalıdır və mənəviyyətca nə qədər saf olmalıdır.

Mən bu gün, bayram günü bir daha bildirmək istəyirəm ki, hüquq-mühafizə orqanlarında, prokurorluqda mənəvi saflıq uğrunda mübarizə daim aparılmalıdır. Heç kəs hesab etməməlidir ki, əldə olunan nailiyyətlər, görülmə işlər kiməsə vəzifəsindən sui-istifadə etməyə hüquq verir,

kiməsə qanunu pozmağa hüquq verir, kiməsə rüşvət almağa hüquq verir. Bu məsələlər mənə şəxsən çox narahat edir. Güman edirəm ki, hüquq-mühafizə orqanlarının hamısı və o cümlədən Azərbaycan prokurorluğu bu orqanlara dövlət, hökumət tərəfindən göstərilən yüksək qayğıya, diqqətə və ictimaiyyət tərəfindən göstərilən böyük hörmətə cavab olaraq gərək öz sıralarını təmizləsinlər, o orqanları ləkələyən ünsürlərdən azad olsunlar. Siz də çalışmalısınız, hamımız çalışmalıyıq ki, hüquq-mühafizə orqanları dövlət orqanları içərisində həqiqətən, ictimaiyyət tərəfindən dövlətin qanunlarını həyata keçirən mənəviyyatca sağlam orqanlar kimi tənəsin. Mən bilirəm ki, bu o qədər də asan məsələ deyil. Əgər 60-70-ci illərdə Azərbaycanda vəzifəli şəxslərin vəzifəsindən sui-istifadə etməsi, rüşvətxorluqla məşğul olması halları mövcud idisə və biz onlarla mübarizə aparırıdığsa, bu mübarizədə çox ciddi qərarlar qəbul edirdiksə, bu gün mən hesab edə bilmərəm ki, biz bu mübarizəni qurtarmışıq və indi artıq belə hallar keçmişdə qalıb, sovet hakimiyyəti dövrünə məxsus idi. Əksinə, mən hesab edirəm ki, bu keçid dövrünün bir çox problemləri ilə əlaqədar qanun pozuntuları təkcə hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən deyil, ümumiyyətlə, dövlət, hökumət orqanları tərəfindən çoxalıbdır. Vəzifəli şəxslərin vəzifəsindən sui-istifadə etmək halları artıb və bunların cəzasızlığını görənlər kütlə, ictimaiyyət də tək bu orqanlardan yox, eyni zamanda iqtidardan, hakimiyyətdən də narazı olurlar. Mən bunu deyirəm ona görə yox ki, narazılıqlar olmasın. Deyirəm ona görə ki, belə hallar bizim cəmiyyətdə, bizim ölkədə, bizim dövlətdə kökündən çıxarılıb atılmalıdır. Mən ümidvaram ki, bizim hüquq-mühafizə orqanları və xüsusən prokurorluq bu sahədə lazımı tədbirlər görəcək və qoyulan vəzifələrin həyata keçirilməsinə nail olacaqdır.

Şübhəsiz ki, keçmişdə Azərbaycan prokurorluğu sərbəst deyildi. Azərbaycan özü sərbəst olmadığı kimi, prokurorluq da sərbəst deyildi. Ancaq eyni zamanda sovet hakimiyyəti dövründə prokurorluq həddən artıq mərkəzləşmiş bir təş-

kilat idi. Mərkəzləşdiyinə görə də Azərbaycana qarşı ədalətsizliklər də edilirdi.

Məsələn, mən 1990-cı il 20 Yanvar hadisələrini yada saldım. Azərbaycan xalqı, ictimaiyyəti 1990-cı ilin yanvar ayında xalqımıza qarşı edilmiş bu cinayətin açılmaması və cəzasız qalmasından çox narahatdır. Bu işdə o illərdə Azərbaycan prokurorluğunun da günahı çoxdur.

Şübhəsiz ki, hər bir cinayətə qarşı tədbir görülməlidir. Ancaq hesab edirəm ki, XX əsrin ikinci yarısında Azərbaycan xalqına qarşı edilən ən böyük cinayət bəzi ölkələrin köməyi ilə Ermənistan tərəfindən Azərbaycana hərbi təcavüz və bunun nəticəsində insanların həlak olması, Azərbaycan torpaqlarının işğal edilməsi və işğal olunmuş torpaqlarda ölkəmizin varidatının dağıdılması olmuşdur. İkincisi isə 1990-cı ilin yanvar ayında Azərbaycan xalqına qarşı edilmiş hərbi təcavüzdür.

Keçmiş haqqında danışarkən onu da qeyd etmək istəyirəm ki, məsələn, 1988-1989-cu illərdə Ermənistan tərəfindən Azərbaycana qarşı hərbi təcavüz edildiyi bir vaxtda, eyni zamanda Azərbaycanın rəhbərliyi ilə birlikdə mərkəz prokurorluğu da xalqımıza başqa bir təcavüz edirdi. O illərdə burada heç bir cinayəti olmayan, yaxud xırda bir cinayət törətmiş nə qədər insanlar həbs olunmuşdu. Bu gün mən o günləri xatırlayıram. Böyük cinayətlər qalmışdı kənarda - Azərbaycan xalqına təcavüz edilmişdi, bu qaldı kənarda - Azərbaycanın içində Azərbaycan prokurorluğu da bir cinayəti olan və yaxud cinayəti olmayan insanları həbs edib, onlara əziyyətlər verirdilər. Prokurorluğun tarixində belə qara səhifələr də vardır.

Bütün bunlar hamısı, yəni 1988-ci ildən başlayaraq Azərbaycanda gedən proseslər respublikanın bütün dövlət orqanlarında mənfi hadisələrin baş verməsinə gətirib çıxardığı kimi, prokurorluq orqanlarında da hakimiyyətsizlik, məsulyyətsizlik, özbaşnalıq halları geniş yayılmışdı. Bəlkə də bu, başqa yerlərdə çox təəccüb doğura bilər ki, məsələn, bizim hüquq mühafizə orqanlarının içərisində 1991-ci, 1992-ci, 1993-cü illərdə cinayətkar dəstələr yaranmışdı. Daxili

İşlər Nazirliyinin içərisində OMON dəstəsi cinayətkar bir dəstəyə çevrilmiş, reketlə məşğul olmuş, insanlara çox böyük əzab-əziyyətlər vermiş, insanları oğurlamış, öldürmüş və nəhayət, 1995-ci ilin mart ayında dövlət çevrilişinə cəhd göstərilmişdi. Ancaq bu məsələ öz başlanğıcını 1994-cü il oktyabr ayının 2-dən götürür. O günü Azərbaycan prokurorluğuna hücum olunmuş və cinayətkar dəstələr tərəfindən işğal edilmiş, Azərbaycan prokuroru həmin cinayətkar dəstələr tərəfindən əsir götürülmüşdü. Bu da tariximizin bir səhifəsidir.

Bu, nə cür olmuşdu? Bakı şəhərində Xətai rayonunun prokuroru neçə illərdi ki, cinayətkarlıqla məşğul idi, qanunsuz silahlı dəstələr saxlayırdı, ətrafında daim avtomatla silahlanmış quldurlar gəzdirirdi. Ancaq dövlət orqanları, o cümlədən prokurorluq buna laqeyd münasibət göstərirdilər, biganə baxırdılar. Onlar da elə bir səviyyəyə gəlib çıxdılar ki, 1994-cü il oktyabr ayının 2-də Azərbaycan prokurorluğunu işğal etdilər və baş prokuroru, prokurorluğun bir neçə işçisini əsir götürdülər. Bu da Azərbaycan tarixinin, o cümlədən prokurorluğun tarixinin qara bir səhifəsidir.

Mən bu bayram günü bunları xatırlayıram ona görə ki, hər kəs bunlardan özü üçün nəticə çıxarsın. Əgər o illərdə belə cinayətkarlara qarşı lazımi tədbirlər görülsəydi, cinayətkarların azğın hərəkətlərinin qarşısı alınsaydı, onlar bu qədər qudurub prokurorluğun binasını zəbt etməzdilər və baş prokuroru əsir götürməzdilər.

Mən bu gün məmnuniyyətlə qeyd edirəm ki, məhz hüquq-mühafizə orqanlarının, o cümlədən prokurorluq orqanlarının öz işçilərinin fəaliyyəti nəticəsində bütün bu cinayətlərin qarşısı alındı, cinayətkarlar yaxalandı, - hesab edirəm ki, yaxalanmayan da yaxalanacaqdır, - cinayətlər açıldı və Azərbaycanda cinayətkarlığın qarşısı güclü surətdə alınmışdır.

Burada çıxışlarda deyildi ki, MDB ölkələri içərisində ən az cinayət törədilən ölkələrdən biri Azərbaycandır. Bu, şübhəsiz, bizi arxayınlaşdırmamalıdır. Cinayət elə bir şeydir ki, onun qarşısını daim almaq lazımdır. Əgər bizim hü-

quq-mühafizə orqanları bir gün, yaxud bir ay zəiflik göstərsələr, yaxud diqqəti azaltsalar, cinayətkarlar yenə də baş qaldıra bilərlər.

İndi Azərbaycanda ictimai-siyasi sabitlik hökm sürür. Bu, Azərbaycanın dövlətinin, hökumətinin, o cümlədən hüquq-mühafizə orqanlarının əldə etdiyi ən böyük nailiyyətdir. Biz bu ictimai-siyasi sabitliyi qoruyub saxlamalıyıq. İctimai-siyasi sabitlik Azərbaycanda dövlət quruculuğunu uğurla həyata keçirmək üçün vacibdir, Azərbaycanda iqtisadi-sosial islahatları həyata keçirmək üçün lazımdır, Azərbaycanda bazar iqtisadiyyatı yaratmaq üçün lazımdır. Bu baxımdan hüquq-mühafizə orqanlarının və prokurorluğun qarşısında çox böyük vəzifələr durur.

Prokurorluq peşəsi hörmətli peşədir. Hörmətli, şərəfli peşədir. Müstəqil dövlət kimi Azərbaycan keçmiş tarixindən, ənənələrindən istifadə edərək yeni dövlət quruculuğu prosesini həyata keçirir. O cümlədən, müstəqil Azərbaycanın prokurorluğu yaranır və inkişaf edir. Bu orqanın inkişaf etməsində xidmət göstərən hər bir Azərbaycan vətəndaşı şərəfli iş görür. Mən arzu edirəm ki, hər bir prokurorluq işçisi öz peşəsinin hörmətini yüksək saxlasın, öz peşəsinin adını qorusun. O, öz peşəsinin adını qoruyaraq öz şəxsi adını qoruyacaqdır. Arzu edirəm ki, müstəqil Azərbaycanın prokurorluğu və hər bir prokuroru cəmiyyətdə ən hörmətli, ən layiqli adam sayılsın. Bunun üçün böyük imkanlar var. Mən qeyd etdim, artıq Azərbaycanda güclü, yüksək səviyyəli prokuror kadrları korpusu yaranıb. Bu kadrlardan səmərəli istifadə etmək lazımdır. Hər bir prokurorluq işçisi də öz peşəsinə sadıq olmalıdır, müstəqil Azərbaycanın dövlətçiliyinə sadıq olmalıdır.

Son illər mən Azərbaycan prezidenti kimi hüquq-mühafizə orqanları, o cümlədən Azərbaycan prokurorluğu əməkdaşlarının ölkəmizin müstəqilliyinə, dövlətçiliyinə sadıqlığını müşahidə edirəm. Bu sədaqətə görə də təşəkkür edirəm.

Bizim qarşımızda çox böyük vəzifələr durur. Müstəqil Azərbaycan ilk addımlarını atır. Ancaq

mən inanıram ki, müstəqil Azərbaycanın çox parlaq gələcəyi var. Biz əsas problemi həll etməyə çalışırıq - Ermənistan-Azərbaycan münasibətlərinin aradan götürülməsinə çalışırıq, məsələnin sülh yolu ilə həll olunmasına çalışırıq. Son illər bütün dünyaya nümayiş etdirmişik ki, Azərbaycan sülhsevər dövlətdir, Azərbaycan xalqı sülhpərvər xalqdır. Biz müharibənin yenidən başlanmasını istəmirik. ATƏT-in Minsk qrupu həmsədrələrinin verdikləri təklifləri son günlər müzakirə edərkən mən bunu bir daha bəyan etdim.

Təəssüflər olsun ki, ATƏT-in Minsk qrupunun noyabr ayının 9-da bizə verdiyi təkliflər məsələnin sülh yolu ilə ədalətli həllini təmin etmir. Ona görə də biz o təklifləri qəbul etmədik. Bu gün bir daha bəyan edirəm ki, biz o təklifləri qəbul edə bilmərik. ATƏT-in həmsədrələri - Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransa məsələnin həll olunması üçün daha ədalətli təkliflər hazırlamalılardır. Bu barədə mən noyabr ayının 25-də Azərbaycanda səfərdə olan ATƏT-in hazırkı sədri, Polşanın xarici işlər naziri cənab Geremek ilə də ətraflı danışdım və öz fikirlərimizi ona bildirdim. Yəni ATƏT-in həmsədrələrinin verdikləri təklifləri qəbul etməməyimizin səbəbini bildirdim. Mən dünən bu barədə Rusiyanın baş naziri cənab Primakov ilə də telefonla danışdım. Ona da izah etdim ki, biz bu təklifləri qəbul edə bilmərik. Çünki bunlar məsələnin ədalətlə həll olunmasını təmin etmir.

Heç kəs hesab etməsin ki, əgər Ermənistan Azərbaycan torpaqlarının bir qismini işğal edibse və işğalçı ordular Azərbaycan torpaqlarındadırsa, demək, biz hər bir təklifi qəbul edə bilərik. Mən bəyan etmişəm və bu gün bir daha bəyan edirəm ki, biz məsələnin ədalətlə həll olunmasının tərəfdarıyıq. Heç vaxt Azərbaycan torpağının hansısa bir hissəsini hansı şəkildə olursa-olsun, Azərbaycanın ərazisindən ayrı təsəvvür edə bilmərik. Ona görə də biz bu təklifləri qəbul etməmişik. Ancaq eyni zamanda, mən bəyan etmişəm ki, biz Minsk qrupu həmsədrələrinin yeni təkliflərini gözləyi-

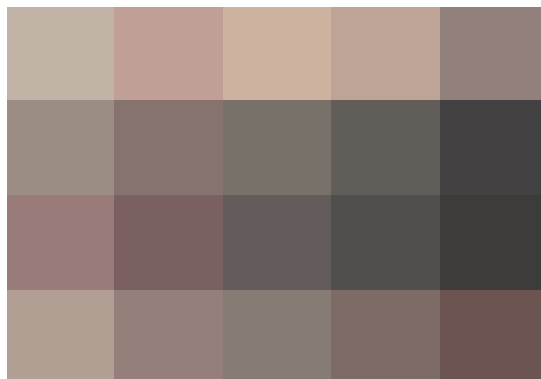
rik və bu təkliflərə öz münasibətimizi bildirəcəyik. Beləliklə, biz sülh danışıqları prosesinə, atəşkəs rejiminin saxlanmasına sadıq qalırıq, məsələnin Minsk qrupu çərçivəsində həll olunmasına sadıq qalırıq. Mən Minsk qrupunun həmsədrələri olan Rusiya, Amerika Birləşmiş Ştatları və Fransaya bir daha müraciət etmişəm ki, yenidən bu təkliflər üzərində işləyib bizə təqdim etsinlər.

Bunları sizə çatdırarkən eyni zamanda bildirmək istəyirəm, mən tam əminəm ki, biz məsələnin sülh yolu ilə həll edilməsinə nail ola biləcəyik. Beləliklə, Azərbaycan özünün ərazi bütövlüyünü bərpa edəcək, yerindən-yurdundan didərgin düşmüş Azərbaycan vətəndaşları öz doğma torpağına qayıdacaqlar, müstəqil dövlət kimi Azərbaycan özünün bütün ərazisinin sahibi olacaq və inkişaf edəcəkdir.

Qarşıda bizim çox böyük vəzifələrimiz var. Bu vəzifələrin həyata keçirilməsində Azərbaycan prokurorluğunun da özünəməxsus yeri var. Bu gün biz 80 illik yubileyi qeyd edərkən ümidvar olduğumu bildirmək istəyirəm ki, Azərbaycan prokurorluğu bundan sonra da Azərbaycan dövlətçiliyinə sadıq olacaq, Azərbaycanın müstəqilliyinin möhkəmlənməsi və inkişaf etməsi prosesində fəal iştirak edəcək və Azərbaycanda qanunun aliliyinin təmin olunmasında öz xidmətlərini göstərəcəkdir.

Əziz dostlar, mən sizi bir daha ürəkdən təbrik edirəm. Bir də qeyd edirəm, prokurorluq peşəsi ağır, çətin peşədir. Amma eyni zamanda çox şərəfli, hörmətli peşədir. Mən arzu edərdim ki, siz həmişə bu peşəni şərəflə daşıyasınız. Arzu edərdim, siz həmişə çalışasınız ki, Azərbaycan vətəndaşı kimi, eyni zamanda Azərbaycan prokuroru kimi hörmətli, şərəfli olasınız. Azərbaycan prokurorluğunun inkişaf etməsinə dövlət qayğısı bu gün də, gələcəkdə də olacaqdır. Buna əmin ola bilərsiniz. Azərbaycan prezidenti kimi mən Azərbaycan prokurorluğuna inanıram, güvənirəm və arxalanıram.

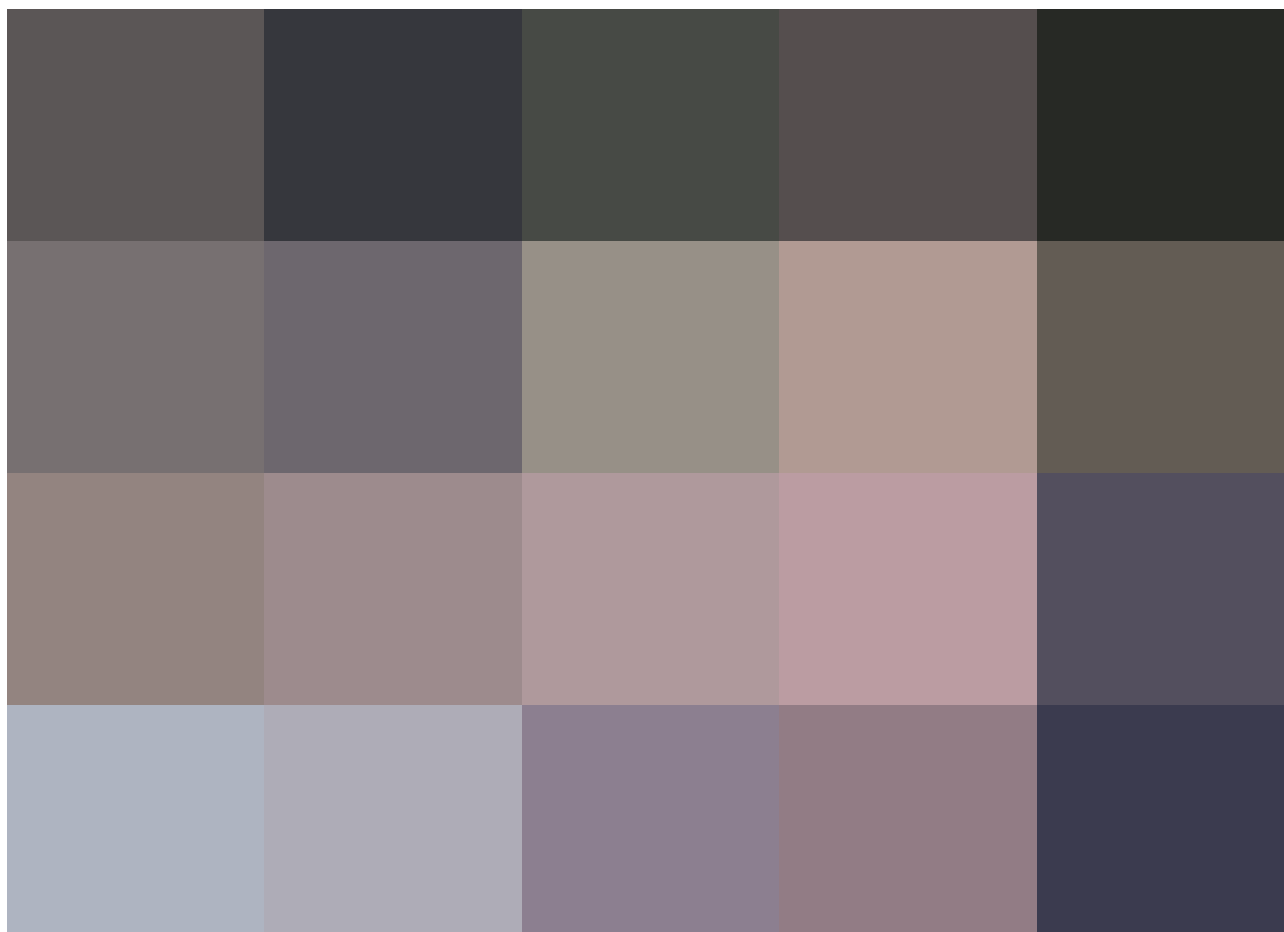
Hər bir Azərbaycan prokuroruna səadət, haqqınıza gələcək işlərinizdə yeni-yeni uğurlar arzulayıram. Sağ olun.

Məhəbbət Dəmirçiyeva,
Bakı Dövlət Universiteti Hüquq fakültəsi
Mülki Hüquq Kafedrasının müdiri,
hüquq elmləri doktoru, professor

Uşaqların hüquq və mənafeyi diqqət tələb edir

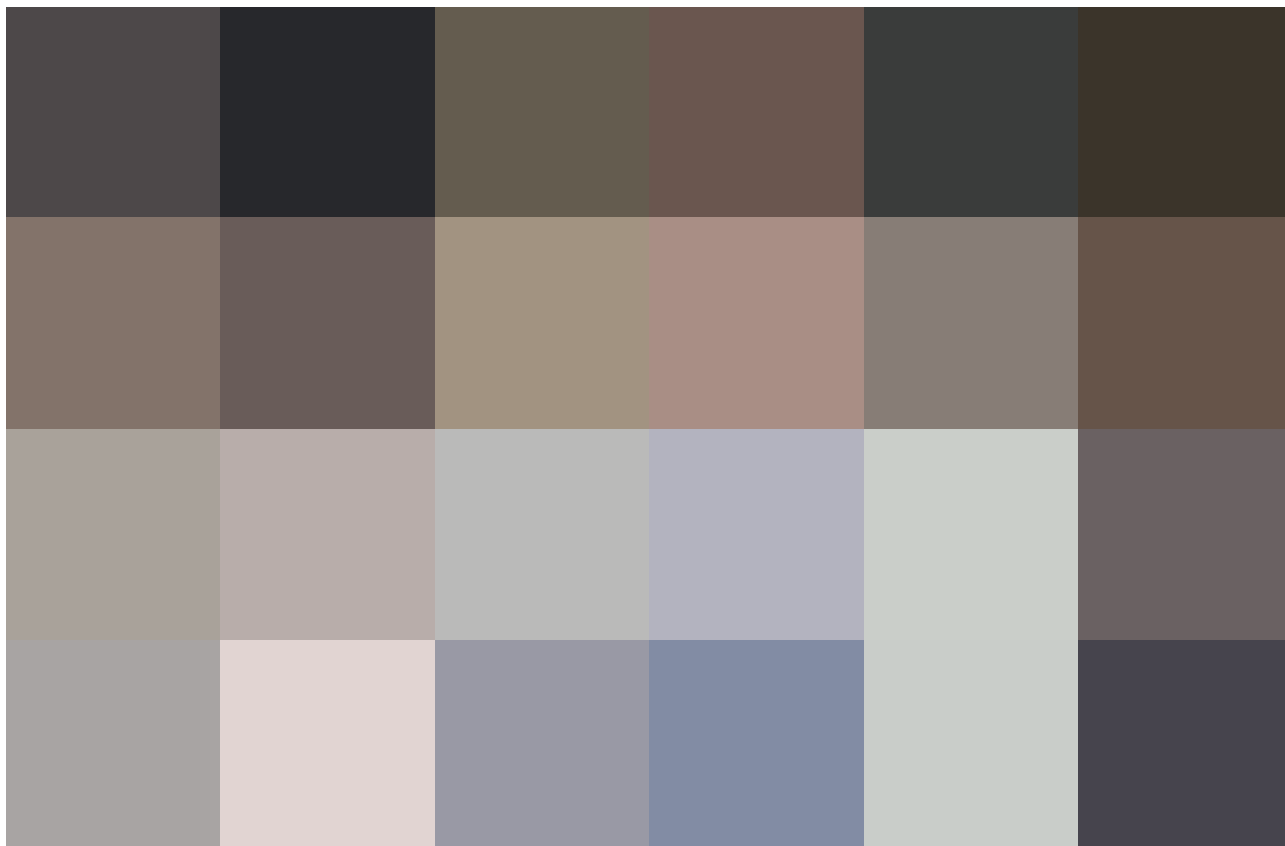
Tarix və siyasət bir-birini tamamlayan, eyni zamanda nisbi müstəqilliyini saxlayan elm sahəsidir. Bu gün siyasət sayılan, sabah tarixə çevrilir. Əgər bu gün fəaliyyət göstərən siyasətçini və ya onun işini qiymətləndirmək müasirləri üçün çətindirsə, vaxt ötdükcə bu və ya digər şəxsiyyətin tarixdə yerini obyektiv şəkildə müəyyən etmək üçün imkan yaranır. Bəzən buna bir neçə il, bəzən isə onilliklər lazım olur. Söhbət cəmiyyətdə mövcud norma və standartlarla razılaşmayaraq onları dağıtmaq və daha mütərəqqilərinə yaratmaq iqtidarında olan insanlardan, Nitsşenin ideallaşdırdığı "föv-qəlinsan"dan gedir. Bir qayda olaraq tarixdə yalnız o şəxsiyyətlər qalırlar ki, zaman onların izini itirməyə və silməyə qadir deyildir. Zamanla əbədi mübarizədə qalib gələn bu insanlar "Zaman və Mən" deyərək, konkret tarixi mərhələni dəf edirlər. Tarix ictimai tərəqqi və azadlıq uğrunda mübarizə aparan şəxsiyyətlərin adlarını hifz edir. Həmin şəxsiyyətlərin qəhrəmanlığı və hünərləri o qədər böyükdür ki, onların adları xalqın mahiyyətinin təəcəssümünə çevrilmişdir: Cavanşir, Atabəy Eldəgiz, Uzun Həsən və onun anası - özünün incə strateji tədbirləri ilə şöhrət qazanmış ilk diplomat qadın Sara Xatun, Şah İsmayıl Xətai, Nadir Şah Əfşar və başqaları. Onların gördükləri işlər güclü Azərbaycan dövləti yaradılması, Azərbaycan xalqının formalaşması tarixinin başlıca tərkib hissəsi olmuşdur.

Məşhur alman sosioloqu Maks Veber tarixi şəxsiyyət və siyasi rəhbəri üç tipə bölürdü: ənənəvi siyasi rəhbər, leqal siyasi rəhbər və xarizmatik (Allah tərəfindən şövqləndirilmiş) liderlər. Onun fikrincə, üçüncü tip - xarizmatik liderlər dövlət quruculuğu işində daha çox və daha dərin iz qoyurlar. Məhz bu şəxsiyyətlər xarici qüvvənin yox, bilavasitə öz daxili güclərinin hesabına hakimiyyətə gəlirlər. Bu liderlər tarixin axarını dəyişərək, onu ümummilli və ümumdövlət mənafeyinə uyğun istiqamətə yönəldə bilirlər. Onlar dirçəlməkdə olan dövləti, onun daxili və xarici siyasətini formalaşdıraraq, bəşəriyyətin tarixində silinməz izlər buraxırlar. ABŞ-da - C.Vaşinqton, Türkiyədə - Mustafa Kamal Atatürk, Fran-

sada - general Şarl de Qoll, Böyük Britaniyada - Uinston Çörçill, Almaniya - Konrad Adenauer, Hindistanda - Cəvahirləl Nehru, Azərbaycanda isə Heydər Əliyev kimi nadir tarixi şəxsiyyətlər məkan və zaman ölçüsünün fəvqündə duraraq, ümummilli və ümumdövlət maraqlarını daha üstün, daha prioritetli hesab edərək, ölkələrini ağır böhranlardan xilas etmiş, inkişaf etdirmiş, millətlərini dirçəltmiş, gələcək nəsillər üçün milli birlik ideyası və yeni təfəkkür modeli yaratmışlar.

Cəmiyyət yarandığı gündən onun inkişafında, təkamülündə şəxsiyyətlərin rolu böyük və danılmazdır. Hər bir şəxsiyyət öz zamanəsinin və öz cəmiyyətinin əsəri olduğundan Heydər Əliyev haqqında yazmaq eyni zamanda dövrünün tarixini, cəmiyyə-

tinin düşüncə tərzini yazmaq deməkdir. Ölkəni, xalqı oğullarına, böyük şəxsiyyətlərinə görə tanıyırlar. Azərbaycan Respublikasını da beynəlxalq miqyasda tanıdan məhz Heydər Əliyevin xarici siyasəti olmuşdur. Onun şəxsiyyət kimi dünya siyasətindəki rolu və mövqeyi elə Azərbaycan Respublikasının mövqeyi demək idi.

Məhz MDB ölkələrinin icərisində ilk dəfə olaraq AR-da H.Əliyevin imzası ilə tarixə öz möhürünü vurmuş "Uşaq hüquqları haqqında" Qanun qəbul edilmişdir. Həmin qanunun işləmə mexanizmini həyata keçirən Heydər Əliyevin layiqli davamçısı cənab Prezident İlham Əliyev 2009-cü ili AR-da Uşaq ili elan etmişdi. Mehriban xanım Əliyeva isə elə həmin ili Azərbaycanda minlərlə talasemiyadan əziyyət çəkən uşaqların müalicəsi üçün böyük bir xəstə-

xana tikdirdi və bu xəstələrin müalicəsi tam pulsuz olaraq Heydər Əliyev fondunun hesabına həyata keçirilməyə başladı.

Heydər Əliyev irsinin ən layiqli davamçılarından olan Mehriban xanım Əliyevanın nəinki Azərbaycanda, dünyanın, demək olar ki, əksər yerlərində birinci növbədə xeyriyyəçi bir xanım kimi tanınması onu sadə dünya xalqlarına sevdirmişdir.

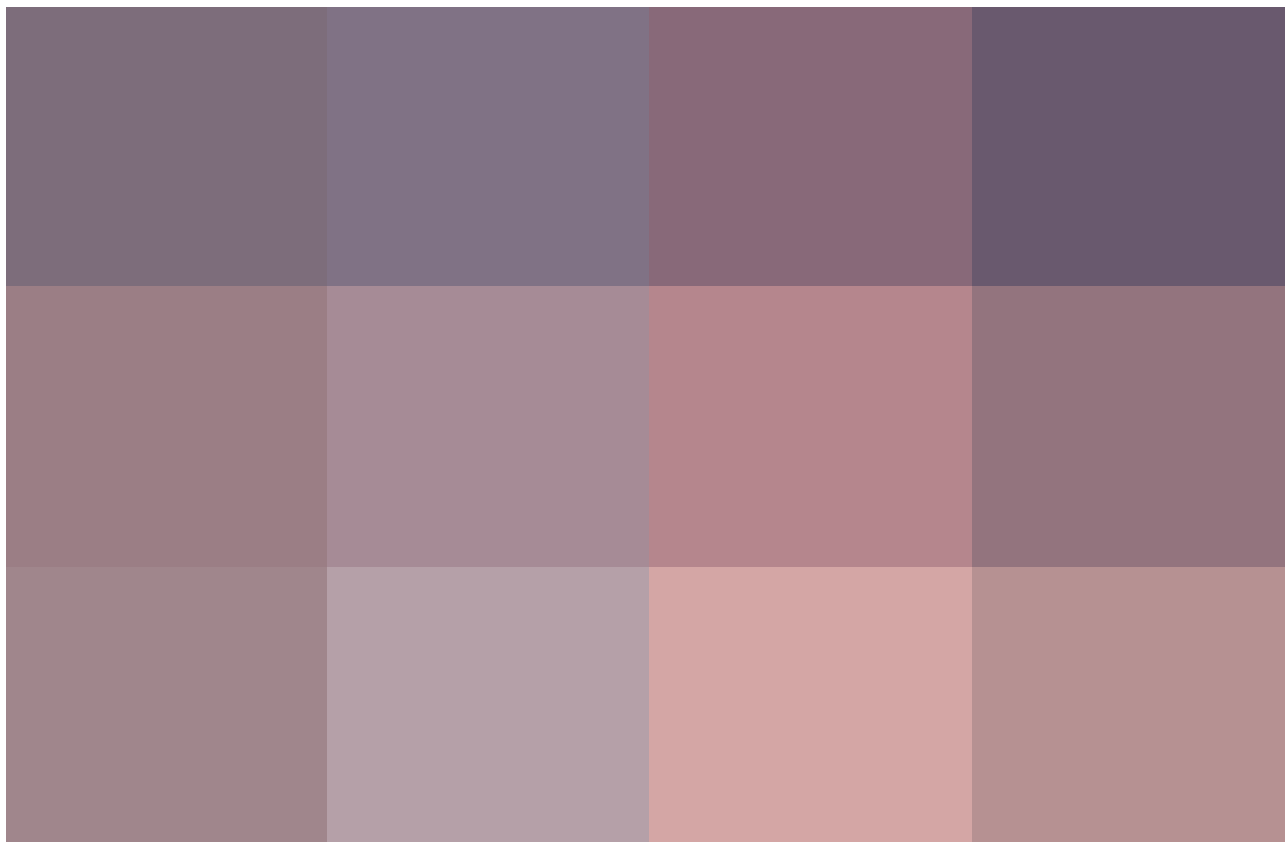
Ailəyə dövlət qayğısı mövsud hüquqi vəzifələrin potensialından (məsələn, sosial müdafiə sahələrində ayrı-ayrı qanunvericilik aktlarında) tam istifadə edilməsini, ailənin və bütövlükdə cəmiyyətin inkişafında müasir meyllərə uyğun olan məqsəlyönlü dövlət siyasətinin həyata keçirilməsi üçün hüquqi, sosial-iqtisadi və təşkilatı mexanizmlərin yaradılmasını nəzərdə tutur.

Dövlət ailəyə qayğı siyasətini elə şəkildə qurmalıdır ki, hər bir ailə ilk növbədə özünün qüvvə və imkanlarına, yalnız bundan sonra onlara əlavə olaraq dövlətin köməyinə və yardımına tam inana bilsin. Ailəyə dövlət qayğısının Konstitusiyaya prinsipi və norması səviyyəsinə yüksəldilməsi böyük ictimai və siyasi əhəmiyyət daşıyır. Çünki bu cür prinsip və normalar ali hüquqi qüvvəyə malik olmaqla yanaşı, həm də mövcud qanunvericiliyin, o cümlədən ailə qanunvericiliyinin daha da inkişaf etdirilməsi və təkmilləşdirilməsi üçün təməl olur.

Uşaqların tərbiyəsi barədə qayğı çəkmək, onları ictimai faydalı fəaliyyətə ha-

zırlamaq valideynlərin nəinki əxlaqi borcu, həmçinin konstitusion borçlarıdır. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 17-ci maddəsində müəyyən edilir ki, cəmiyyətin əsas özəyi kimi ailə dövlətin xüsusi himayəsindədir. Uşaqların qayğısına qalmaq və onları tərbiyə etmək valideynlərin borcudur. Bu borcun yerinə yetirilməsinə dövlət nəzarət edir. Valideynləri və ya qəyyumları olmayan, valideyn qayğısından məhrum olan uşaqlar dövlətin himayəsindədirlər. Uşaqları onların həyatına, sağlamlığına və ya mənəviyyətinə təhlükə törədən bilən fəaliyyətə cəlb etmək qadağandır. 15 yaşına çatmamış uşaqlar işə götürü-

lə bilməzlər. Uşaq hüquqlarının həyata keçirilməsinə dövlət nəzarət edir.

Cəmiyyətin ilkin özəyi kimi ailə həmişə içtimai inkişaf qanunauyğunluqlarını öyrənən elm sahələrinin diqqət mərkəzində olmuşdur. Filosoflar ailəyə və orada müəyyən olunan münasibətlərə, insanın təbiətə, cəmiyyətə, dünyagörüşünə baxışların yaranma mənbələri kimi baxırlar.

Siyasətçilər isə ailəni cəmiyyətdə olan ziddiyyətlərin, bərabərsizliyin və istismarın güzgüsü adlandırırlar. Hüquqşünaslar ailəni hüququn və dövlətin yaranma mənbəyi kimi qiymətləndirirlər. Müəyyən mənada bu nöqte-nəzərləri doğru hesab etmək olar. Belə ki, burada ailə münasibətlərinin çoxcəhətliliyi və mürəkkəbliyi, onun cəmiyyətlə qarşılıqlı münasibəti öz əksini tapmışdır. İnsan şəxsiyyətinin mənəvi

proqresi, inkişafı və formalaşması barədə cəmiyyətin əldə etdiklərinin hamısı ailədə öz əksini tapır. Cəmiyyətin ilkin, eyni zamanda, sabit həlqəsi olan ailənin rolu, əhəmiyyəti və funksiyası cəmiyyətin xarakterinin dəyişməsində özünü göstərir. Quldarlıq və feodalizm quruluşunda qapalı, natural təsərrüfatda istehsal vahidi kimi ailənin rolu mühüm idi. Ailə özünə zəruri olan hər şeyi istehsal edirdi, artıq məhsulu isə bazara çıxarırdı. Kapitalizmin meydana gəlməsi ilə maşınlı istehsal ailənin belə iqtisadi əsasını dağıtdı. Onun üzvlərini ev təsərrüfatından böyük fabriklər və zavodlara çıxaraq ailəyə müasir xarakter verdi.

Ailədə yaranan münasibətlərin tənzimlənməsində əhəmiyyətli rol mənəvi normalara aiddir. Mənəvi normaların əksəriyyəti isə içtimayətdən gələn təsirdir.

Lakin bununla yanaşı həmin münasibətlərin bir hissəsi hüquqi normalarla tənzimlənir.

Hüquqi kateqoriya anlayışında ailə öz-özlüyündə insanların hüquqi əlaqəsini, birliyini təşkil edir. Ailə münasibətlərinin hüquqi xarakterliliyi həmin münasibətlərin hüquqi normalarla tənzimlənməsinə imkan yaradır və nəticədə ailə üzvləri arasında qarşılıqlı hüquq və vəzifələrə gətirib çıxarır. Hüquqi baxımdan ailə dedikdə, nikah və qohumluğa əsaslanan, bir-biri ilə şəxsi və əmlak hüquq və vəzifələri ilə bağlı olan insanlar birliyi başa düşülür.

tərəfindən nəzərətsiz qalmamalıdır. Belə şəraitin aşkar olunduğu ailələr dövlət və ictimai orqanların ciddi nəzarəti altına alınmalıdır.

Uşağın tərbiyəsi üçün ailə və ictimai tərbiyənin düşünülmüş, ağıllı vəhdəti aşkar edilməli, ailə tərbiyəsi prinsiplərini pozan valideynlərə təsir etmək üçün əxlaq və hüquq normalarının qarşılıqlı münasibəti müəyyən edilməlidir.

Təəssüf ki, valideynlərin müəyyən qismi uşaqların tərbiyyəsi üzrə öhdələrinə düşən vəzifələri yerinə yetirmirlər, nəticədə istər uşaqlara istərsə də cəmiyyətə böyük zərər dəyir. Yetkinlik yaşına çatmayanların törəddiyi cinayətlər və digər hüquq pozuntularının mənbəyi bir qayda olaraq möhkəm və düzgün qurulmamış ailələrdən başlayır. Ona görə də, dövlət valideynlərin üzərinə uşaqlara tərbiyə vermək vəzifəsini qoyur və onların yerinə yetirilməməsi zamanı bir sıra məcburiyyət tədbirləri tətbiq edir. A.Q.Xarçevin belə bir fikrini xatırlamaq yerinə düşərdi: " öz musiqi zən-

ginliyinə görə yaxşı olan hər hansı bir alət bütöv bir orkestri əvəz edə bilmədiyi kimi ailənin verdiyi tərbiyəni də heç bir sosial və dövlət tərbiyəsi əvəz edə bilməz". Lev Tolstoy "Anna Karenina" romanını bu sözlərlə başlayır: "Bütün xoşbəxt ailələr bir birinə bənzəyir, lakin hər bədbəxt ailənin özünəməxsus bədbəxtliyi var".

Hər bir ailənin xoşbəxtliyi onun yetirdiyi uşaqlardan, cəmiyyətə verdiyi övladlarının tərbiyəsi ilə ölçülür. Yaxşı övladlar tərbiyə edən ailə ən yaxşı ailədir. Ailədə böyümək, yaxşı bir ailədə tərbiyə almaq gələcəkdə yaxşı valideyn olmaq deməkdir.

Dahi Azərbaycan mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin təbirincə desək, "Dünyada insana nəzakətli danışmaq qədər ucuza başa gəlib yüksək qiymətləndirilən heç nə yoxdur".

A.S.Makarenko valideynlərə müraciət edərək yazırdı: "Sizin şəxsi hərəkətləriniz ən həlledici şeydir. Fikirləşməyin ki, siz uşağı yalnız onunla söhbət edərkən, yaxud öyrədərkən tərbiyə edirsiniz. Siz uşağı həyatınızın hər bir anında, hətta evdə olmayanda da tərbiyə edirsiniz. Sizin necə geyinməyiniz, insanlarla və insanlar haqqında necə danışmağınız, necə sevinməyiniz və kədərlənməyiniz, dostlarınıza və ya düşmənlərinizə necə müraciət etməyiniz və s. uşaqlar üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Danışmaq tonunuz zərər qədər dəyişməsinə belə uşaq görür və ya hiss edir. Əgər siz kobudsunuzsa və ya tərifi sevənsinizsə, yaxud sərxoşluq edirsinizsə, siz artıq uşağı pis tərbiyə edirsiniz və ən yaxşı məsləhət və metodlar belə sizə kömək etməyəcəkdir".

Beləliklə, ailənin cəmiyyətdə rolu mühümdür. Ona görə də daha mühüm ailə münasibətləri qanunvericilik yolu ilə tənzim edilir. Ailə quran vətəndaş şəxsi arzularını cəmiyyətin qanunla ifadə olunmuş iradəsinə uyğunlaşdırmalıdır. Ailə - nikah, qohumluq münasibətləri mənəvi normaların tənzimedicisi təsiri altına da düşür. Çünki yoldaşlıq, dostluq kimi münasibətlər əxlaq normalarının əsas tənzimedicisi təsirinə məruz qalır. Bu, hüquq normalarının əhəmiyyətini heç də azaltmır, əksinə, möhkəmləndirmək, ona sosial funksiyalarını yerinə yetirmək üçün hüquqi amillərin təsirini gücləndirir.

Böyüməkdə olan nəslin tərbiyəsi, onun həyata baxışının formalaşması, təlimi, onlara müəyyən biliklərin və adətlərin aşılma-

ması, cəmiyyətin sonrakı inkişafını müəyyən edən mühüm məsələlərdən biridir. Şəxsiyyətin formalaşması əsasən mənəvi istiqamətdə gedir. Hüquq normalarında isə uşaqların tərbiyəsi üzrə valideynin ümumi vəzifələri nəzərdə tutulur.

Eyni zamanda qeyd etmək istərdim ki, şəxsiyyətin formalaşmasında ailənin və ictimai tərbiyənin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Hər bir şəxsiyyətin "mən" adlı bir qüruru olmalıdır, lakin mənim olması üçün "biz" olmalıdır. Yəni həmin "mən" in ətrafında onun şəxsiyyətini müəyyən edən "biz" i olmalıdır. Uşaq tərbiyəsində bir prinsip də yadda saxlamaq lazımdır: özü döyülməyən döyməz, alcaldılmayan heç kəsi alcaltmaz, haqqı taptanmayan haqqı taptamaz!

Dünyanın əksər ölkələrində "Ailə məhkəmələri" çoxdan fəaliyyət göstərir. Təəsüf ki, bu günə kimi Azərbaycan Respublikasında ailə məhkəmələri mövcud deyil. Ailə məhkəmələrinin olması, uşaqlarla bağlı hüquqların və vəzifələrin işləmə mexanizmi də vacib amillərdən biridir. Hər bir qanunun işləmə mexanizmi olmalıdır. "Uşaq hüquqları haqqında Qanun"un işləmə mexanizmindən biri də, təbii ki, Ailə məhkəmələrinin fəaliyyəti ilə bağlı olmalıdır.

Yaxşı olardı ki, Azərbaycan Respublikasında "Yetim uşaq" ifadəsi leksionumuzdan çıxarılsın. Çünki bunun üçün Ailə Məcəlləsində (142,145-ci maddələrdə) düzünə göstəriş vardır. Sadəcə olaraq Azərbaycanda bu normaların işləmə mexanizmi yoxdur. Qanunun bu normalarının işləməsi və yaxud təcrübəyə tətbiq edilməsi respublikada işsizliyin sayının aşağı düşməsinə xidmət edir.

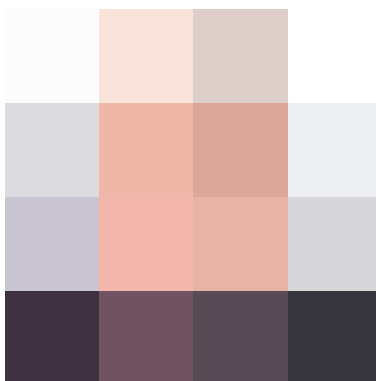
Qeyri-hökumət, qeyri-kommersiya təşkilatı olan Heydər Əliyev Fondu 2004-cü il 10 may tarixdən fəaliyyətə başlamışdır. Fond tariximizə müstəqil dövlət qurucusu kimi daxil olmuş Heydər Əliyevin xatirəsinə xalqımızın ehtiramını ifadə etmək arzusunun, onun zəngin mənəvi irsini əks etdirmək, azərbaycançılıq fəlsəfəsinin ölkəmiz üçün əhəmiyyətini vurğulamaq, milli dövlətçilik ideyalarını yeni nəsillərə aşılamaq zərurətindən irəli gələrək yaradılmışdır.

Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Azərbaycan Respublikasının birinci xanımı Mehriban Əliyeva xeyriyyəçilik fəaliyyətinə, habelə dünya mədəniyyətinin qorun-

masında və qadınların hüquqlarının müdafiəsi işində verdiyi töhfələrə görə UNESCO-nun və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri seçilib. Fondun nəzdində Ekspert Şurası fəaliyyət göstərir ki, onun da əsas məqsədi qəbul olunan qərarların böyük səmərəliliyini və effektivliyini təmin etməkdən ibarətdir. Ekspert Şurası müxtəlif ixtisaslı ekspertlərdən ibarətdir. Ekspertlərin vəzifəsi müvafiq rəyləri, hesabatları və məruzələri hazırlayıb Prezidentə təqdim etməkdən ibarətdir. Şura konsultativ strukturdur.

Heydər Əliyev Fondu təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, idman, elm və texnologiya, ekologiya, sosial və digər sahələrdə müxtəlif layihələr həyata keçirərək yeni cəmiyyət quruculuğunda fəal iştirak edir, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına öz töhfəsini verir. Heydər Əliyev Fondu həmçinin Azərbaycanın xaricdə dəstəklənməsinə, onun mədəni irsinin qorunmasına yönəlmiş digər sahələrdə müxtəlif layihələr həyata keçirərək yeni cəmiyyət quruculuğunda fəal iştirak edir. Heydər Əliyev Fondu respublikamızda valideyn hüquqlarından məhrum olmuş uşaqlara qayğı göstərilməsi ilə bağlı mütəmadi olaraq xeyriyyəçilik tədbirləri də keçirir.

Uşaqların hüquq və mənafeyinə xidmət edən tədbirlərin həyata keçirilməsi işində böyük dəstək nümayiş etdirən, qərarları və tədbirləri ilə bu mühüm sahənin durmadan inkişaf etdirilməsinə nail olan Cənab Prezident İlham Əliyevə, Vitse Prezident, Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti xanım Mehriban Əliyevaya, nəhayətdə bu işlərdə onlara dəstək olanlara minnətdarlıq borcumuzdur.

Etibar Əliyev,

*Azərbaycan Hüquqşünasları Konfederasiyasının üzvü,
BDU-nun Hüquq fakültəsi "İnsan hüquqları və informasiya
hüququ" UNESCO kafedrasının professoru, hüquq elmləri
doktoru. (e-mail: a-etibar@rambler.ru)*

AZƏRBAYCANIN BEYNƏLXALQ HÜQUQ DOKTRİNASI

Beynəlxalq aləmdə baş verən global proseslərin idarə olunmasında, tənzimlənməsində, eləcə də ədalətli, təhlükəsiz və dayanıqlı beynəlxalq münasibətlər sisteminin formalaşmasında beynəlxalq hüquq əhəmiyyətli rol oynayır. Belə ki, beynəlxalq hüquq dünyada mövcud olan müstəqil hüquq sistemlərindən biri kimi tanınır. Təbii ki, beynəlxalq hüquq olmadan təhlükəsiz həyat şəraiti və sülh, sabit beynəlxalq ictimai qayda-qanun təmin edilə bilməz. Qeyd etməliyik ki, hər bir dövlət tərəfindən yürüdülmən xarici siyasətin hüquqi bazası sayılan beynəlxalq hüquq beynəlxalq münasibətlərdə hüquqi əsasları möhkəmləndirir və bu da onların həyata keçir-dikləri xarici siyasət prioritetlərindən biridir. Planetdə yaşayan bütün xalqların və dövlətlərin təhlükəsizliyinin təmin edilməsində, həmçinin beynəlxalq sülhün qorunub saxlanılmasında əvəzedilməz və misilsiz rola malik olan müasir beynəlxalq hüquq BMT Nizamnaməsi kimi təmələ söykənir ki, bu da zamanəmizin ən vacib beynəlxalq hüquqi-siyasi sənədi sayılır.

Dövrümüzdə dövlətlərarası münasibətlər spektrinin, praktiki olaraq, bütün sahələrinin hüquqi tənzimlənməsi beynəlxalq hüquq vasitəsi ilə həyata keçirilir. Beynəlxalq hüquq subyektlərinin beynəlxalq-hüquqi statusu, funksiyaları, əsas beynəlxalq hüquq və vəzifələri, konflikt və münaqişələrin həllinin tənzimlənməsi, eləcə də məsuliyyət məsələləri beynəlxalq hüquqla nizama salınır.

Ümumiyyətlə, beynəlxalq hüququn təşəkkül tapması, formalaşması və inkişafı beynəlxalq birliyin üzvü olan müstəqil və suveren dövlətlərin fəaliyyəti ilə sıx surətdə bağlıdır. Beynəlxalq hüquq dövlətlərarası hüquqdur.

Təqdirəlayiq hal kimi qeyd etməliyik ki, Azərbaycan Respublikası da öz tarixi dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərli-

yi ilə dünya birliyinin tamhüquqlu üzvünə çevrilmiş, Əsas Qanun olan Konstitusiya referendum yolu ilə qəbul edilmiş, bir sıra qlobal layihələr gerçəkləşdirilərək, ənənəvi təsərrüfat və idarəetmə mexanizmlərində ciddi dəyişikliklər baş verməklə ölkədə yeni infrastruktur sahələri yaranmış, beynəlxalq əlaqələr genişlənmiş, hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində silsilə qanunvericilik aktları qəbul edilərək, insanların azad və təhlükəsiz yaşaması, müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi istiqamətində bir çox əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Əlamətdar haldır ki, müdrik Ulu Öndərin elmi əsaslara söykənən ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi sahələrdə inkişaf kursu bazar iqtisadiyyatına keçid və dünyada baş verən qloballaşma prosesləri fonunda ölkə Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən zənginləşdi-

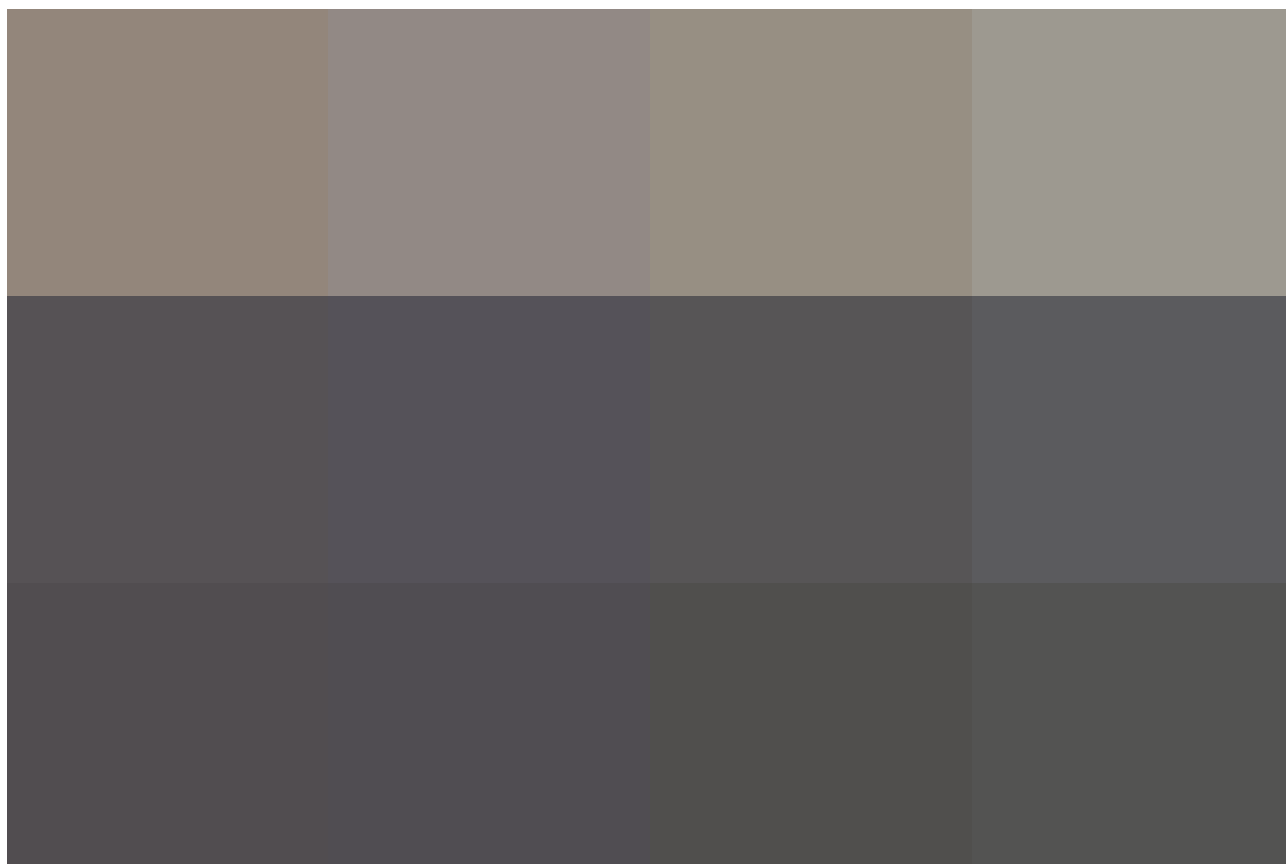
rilərək, yeni çalarlarla və uğurla davam etdirilir. Gələcəyə istiqamətlənmiş bu sosial-iqtisadi və hüquqi islahatlar bütün sahələrdə, o cümlədən beynəlxalq təhlükəsizlik sektorunda öz müsbət nəticələrini verməkdədir.

Müasir dövrdə Azərbaycan dövlətinin xarici əlaqələrində beynəlxalq təşkilatlarla ikitərəfli və çoxtərəfli münasibətlərin qurulması və inkişaf etdirilməsi prioritet istiqamətlərdən sayılır. Məhz bu istiqamətdə yürüdülmən siyasətin nəticəsi olaraq, Azərbaycan dünyanın mötəbər beynəlxalq təşkilatlarının - BMT, BƏT, ÜST, BMAT, BDT, ATƏT, Avropa Şurası, İslam Konfransı Təşkilatı, TDT, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı və digər qurumların üzvü kimi onların işində fəal iştirak edir.

Son dövrlərdə Azərbaycanın üzv olduğu və əməkdaşlıq etdiyi bütün bu beynəlxalq

təşkilatlarla əlaqələri daha da genişlənmiş, dərinləşmiş və möhkəmlənmişdir. BMT Təhlükəsizlik Şurasına Azərbaycanın qeyri-daimi üzv seçilməsi (2011-ci il), Qoşulma Hərəkatına sədrlik etməsi (2019-2023-cü illər), qlobal COP29 konfransına evsahibliyi edilməsi (2024-cü il) və s. mühüm tədbirlər ölkəmizin beynəlxalq təşkilatlarla uğurlu əməkdaşlığına bariz nümunədir.

Xarici siyasət sahəsində Azərbaycanın beynəlxalq təhlükəsizlik strukturları ilə əməkdaşlığı da aparıcı vektor özrə inkişaf edir. Bu istiqamətdə NATO ilə əlaqələr, xüsusilə, qeyd edilməlidir. Azərbaycan - NATO əlaqələri ölkəmizin Avro-Atlantik strukturlara integrasiyasının tərkib hissələrindən biridir. Bu əməkdaşlıq Azərbaycanın 1994-cü ildə "Sülh Naminə Tərəfdaşlıq" Proqramına qoşulması ilə başladı. Bununla Azərbaycan NATO hərbi strukturları

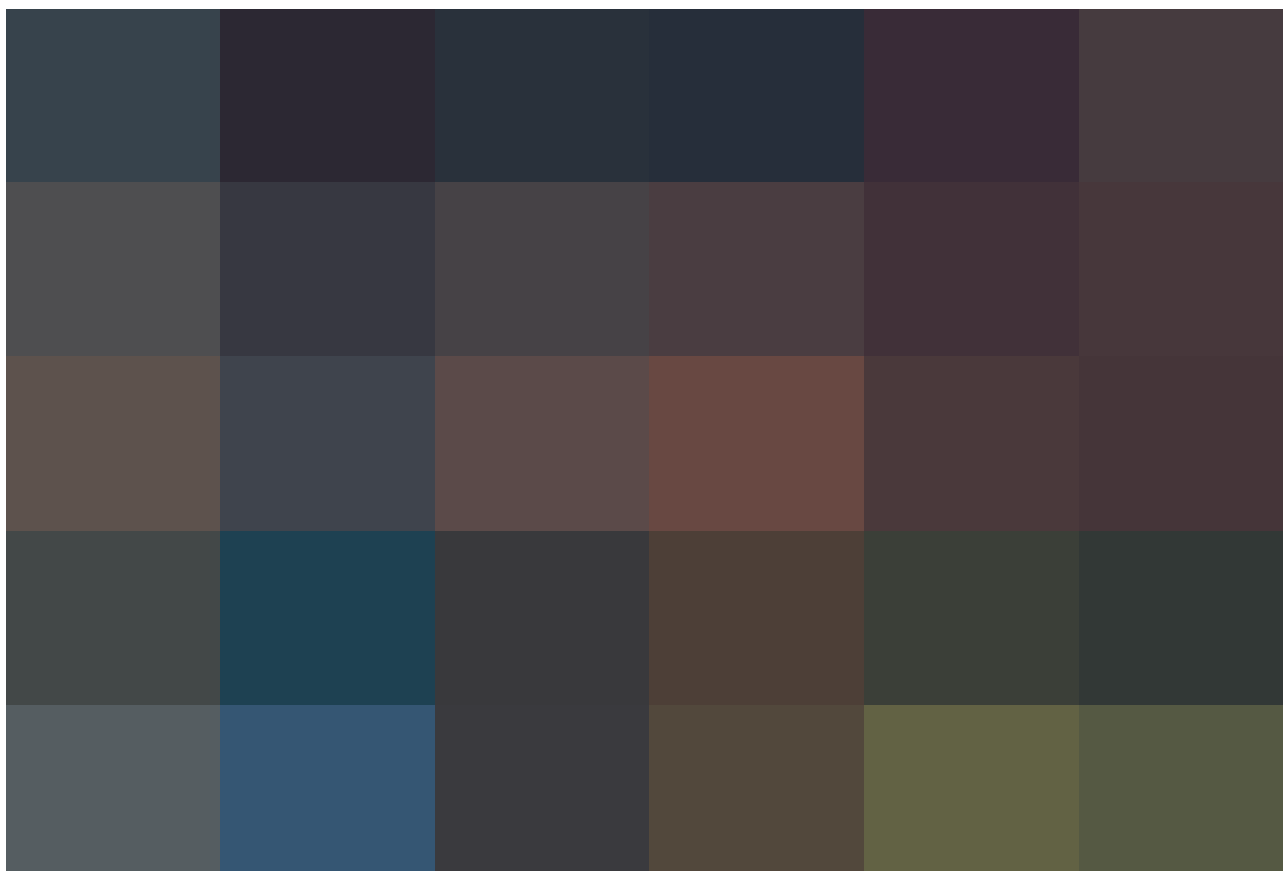
ilə əməkdaşlıq etmək, birgə təlimlər keçirmək, hərbi kadrlar hazırlanmasında blokun təcrübəsindən bəhrələnmək imkanları qazanmışdır.

Avropa ilə Asiyanı, eləcə də Şimalla Cənubu bir-birinə bağlayan nəhəng transmilli enerji-nəqliyyat layihələrinin həyata keçirilməsində Azərbaycan mühüm rol oynayır. Belə ki, TRASEKA, BTC, BTƏ, TANAP, TAP və digər qlobal ticarət layihələri də daxil olmaqla, zəngin karbo-hidrat ehtiyatlarımızın dünya bazarlarına çıxarılması, beynəlxalq idman oyunlarının keçirilməsi, genişmiqyaslı turizm, iqtisadi, səhiyyə, tibbi-innovativ, elmi-texniki, mədəni və digər multikultural tədbirlərin gerçəkləşdirilməsi Azərbaycanın beynəlxalq aləmdəki rolunu artıraraq, onun gələcək inkişafı üçün daha yeni perspektivlərin açılmasına zəmin yaradır, habelə beynəlxalq ictimaiyyətdə Azər-

baycan həqiqətlərinin təbliği, milli maraqlarımızın müdafiəsi və digər dövlətlərlə qarşılıqlı faydalı münasibətlərin dərinləşməsi işinə öz töhfələrini verir.

Məhz bu cür vəziyyət Azərbaycanın da iştirakçısı olduğu dövlətlərarası beynəlxalq münasibətlər sisteminin daha yüksək səviyyədə və etibarlı şəkildə müvafiq hüquq normaları vasitəsi ilə effektiv tənzimlənməsini şərtləndirir. Həmin normaların məcmusu isə beynəlxalq hüquq adlanır. Azərbaycan Respublikasının müasir dövrdə beynəlxalq strukturlara inteqrasiyası olduqca aktualdır.

Bildiyimiz kimi, dövlətlərin sərhədləri daxilində yaranan ictimai münasibətlər milli hüququn ayrı-ayrı müstəqil sahələri (məsələn, konstitusiya hüququ, inzibati hüquq, cinayət hüququ və s.) tərəfindən tənzimlənilir. Həmin müstəqil hüquq sahələri birləşərək hər bir dövlətin milli hüquq sistemini

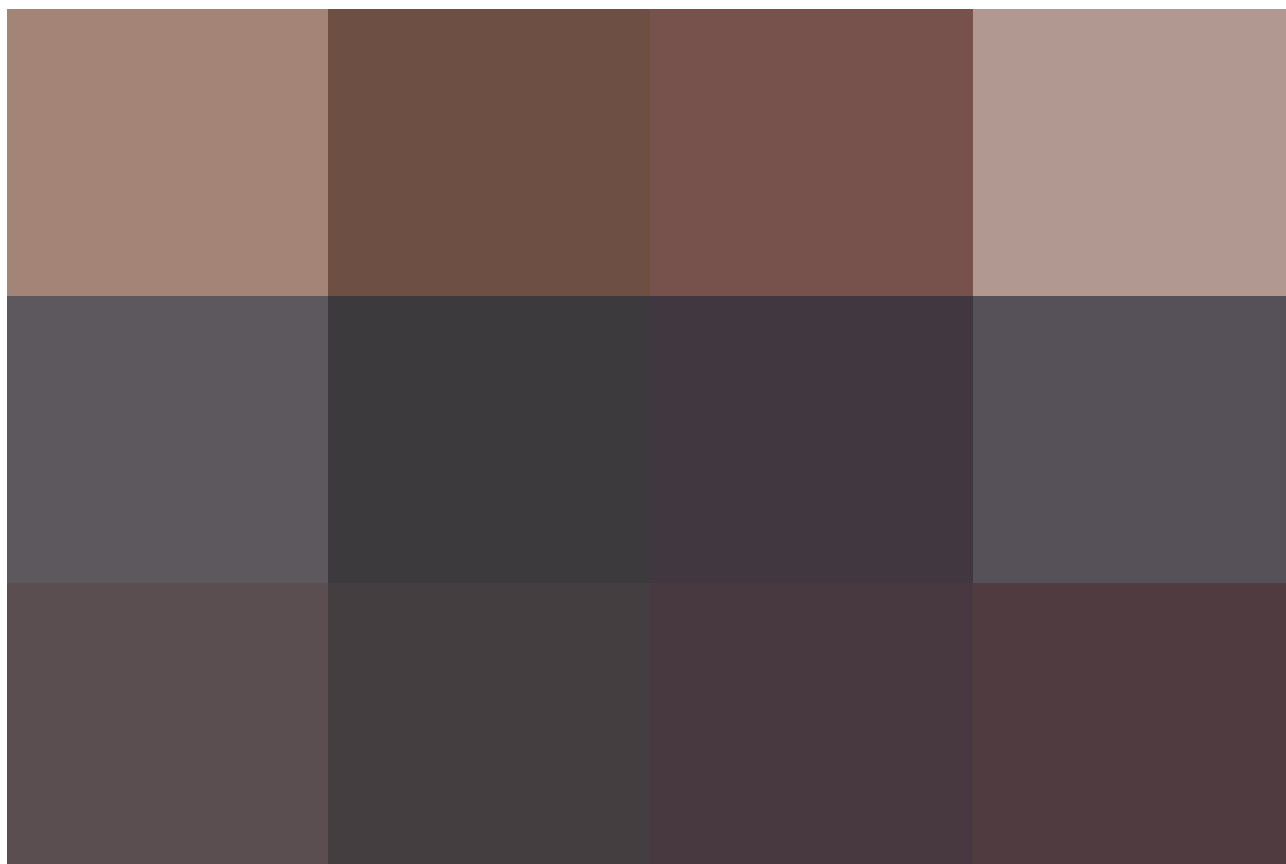

formalaşdırır. Dövlətin milli hüquq sistemi dedikdə onun daxili hüquq sistemi başa düşülür. Buna görə də, dövlətin milli hüquq sistemində dövlətdaxili hüquq sistemi də deyilir. O, eyni zamanda milli hüquq və ya dövlətdaxili hüquq adlanır. Hər bir dövlətin ayrıca olaraq, özünəməxsus daxili (milli) hüquq sistemi vardır. Buna görə də, daxili (milli) hüquq sistemlərinin sayı dünyada mövcud olan dövlətlərin sayına bərabərdir: nə qədər dövlət varsa, bir o qədər də daxili (milli) hüquq sistemləri mövcuddur. Dövlət isə, hüquq nəzəriyyəsində təsbit olunduğu kimi, müəyyən əlamətlərlə xarakterizə edilir. Məsələn, suverenlik, müstəqillik, publik hakimiyyət, qanunvericilik funksiyası, insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunması, müdafiəsi və qorunması, eləcə də ümum-milli və ümumdövlət xarakterli digər simvol və atributlar (himn, gerb, bayraq və s.).

Dövlətlərarası beynəlxalq münasibətlərin əsas və başlıca iştirakçıları hakimiyyət subyekti olan dövlətlərdir. Belə münasibətlər iqtisadi, xarici əlaqələr, insan hüquqları, humanitar, ekologiya, dənizdən, hava məkanından və kosmik fəzadan istifadə olunması, həmçinin cinayətkarlıqla mübarizə və digər sahələrdə yaranır.

Beləliklə, qeyd edə bilərik ki, müstəqil Azərbaycanın beynəlxalq hüquq doktrinası praktiki olaraq, formalaşmışdır. Bu doktrinanın təşəkkül tapması Ulu Öndər Heydər Əliyevin, Onun siyasətini inkişaf etdirən siyasi varisi cənab İlham Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Резюме: В статье поясняется, что основными и главными участниками межгосударственных международных отношений являются государства, являю-

щиеся субъектами власти. Такие отношения существуют в экономике, международных отношениях, правах человека, гуманитарной, экологии, использовании морского, воздушного и космического пространства, борьбе с преступностью и других областях. Эти и другие комплексные отношения, несомненно, регулируются посредством конкретной правовой системы; это называется международным правом. При этом отмечается, что международное право представляет собой многогранное понятие и употребляется в четырех основных смыслах: международное право в объективном смысле; международное право в смысле законодательства; международное право в научном смысле; международное право в смысле учебного курса.

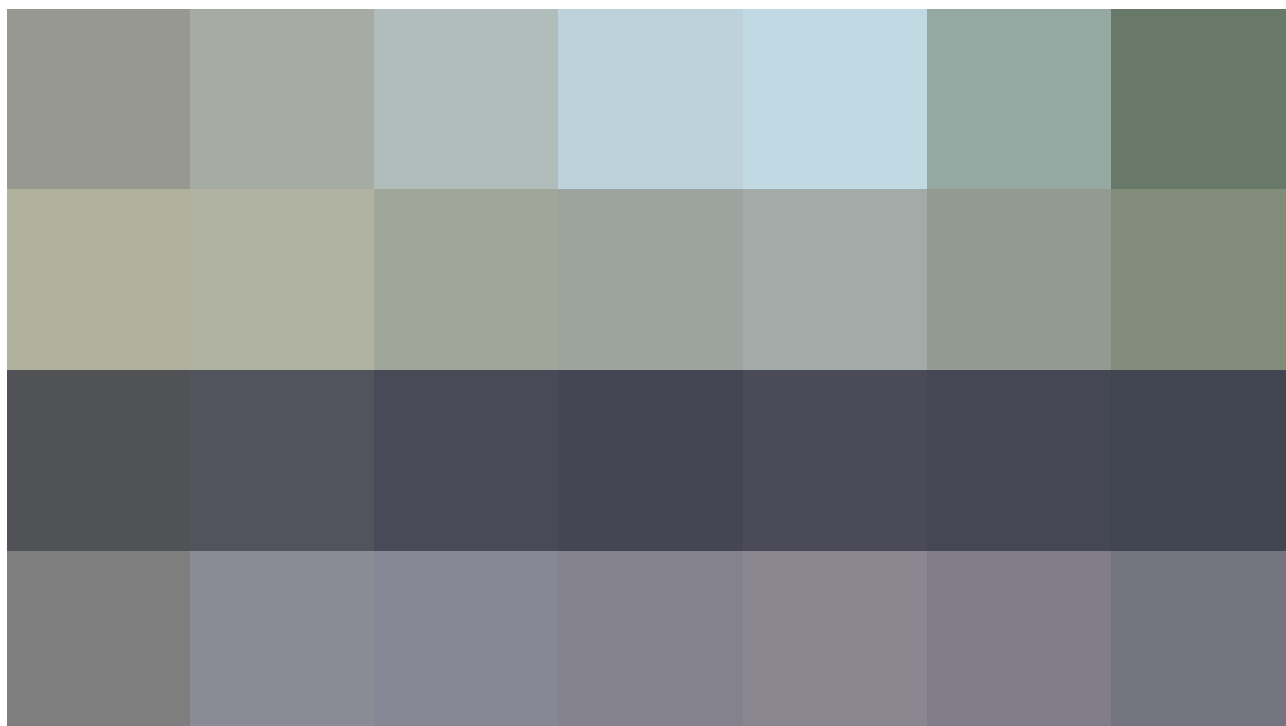
Summary: It is explained in the article that the main and main participants of interstate international relations are states that are subjects of power. Such relations exist in economic, foreign relations, human rights, humanitarian, ecology, use of sea, air space and outer space, fight against crime and other fields. These and other complex relationships are undoubtedly regulated through a certain legal system; it is called international law. At the same time, it is noted that international law is a multifaceted concept and is used in four main senses: international law in the objective sense; international law in the sense of legislation; international law in the scientific sense; international law in the sense of the course.

Key words: power subjects, international relations, legal system, international law, science of

COP29-un Türk dünyası üçün global əhəmiyyəti

*Bakı Dövlət Universitetinin Türk filologiyası kafedrasının müdiri,
professor Rüşət Rüstəmovun "Hüquq və Qanun" jurnalına eksklüziv müsahibəsi*

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasının - COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi, şübhəsiz, həm ölkəmiz, həm də bütün Türk dünyası üçün tarixi bir hadisədir. Bu həm regional, həm də global əhəmiyyət daşıyan bir tədbirdir və Azərbaycanın beynəlxalq mövqeyini, həmçinin Türk dövlətlərinin birgə söylərini vurğulayan bir simvol olaraq tarixi bir əhəmiyyət kəsb edir.

Bakıda keçirilən COP29 haqqında danışan Bakı Dövlət Universitetinin Türk filologiyası kafedrasının müdiri, professor Rüşət Rüstəmov belə deyib və vurğulayıb:

- Beynəlxalq əhəmiyyətli tədbirin həyata keçirilməsində Azərbaycanın rolu o qədər böyükdür ki, onu bir cümlə ilə ifadə etmək çox çətinidir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Liderlər Sammitinin açılış mərasimindəki çıxışında deyirdi: Mənim sonuncu mesajım, təxminən bir ildir ki, boykotu təşviq edən dairələrədir. Onlar əllərində olan bütün alətlərdən istifadə etdilər ki, Bakıda COP29-u boykot kampaniyası başlansın. Onlara pis xəbərim var: bizim 196 ölkədən gəlmiş və qeydiyyatdan keçmiş 72 min iştirakçımız var. Onların sırasında 80 prezident, vitse-prezident və Baş nazirlər var.

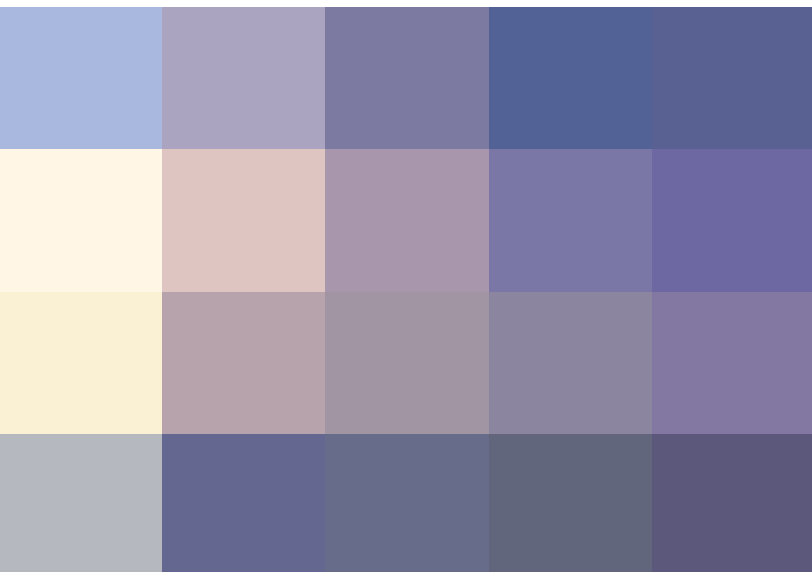
Prezidentin dedikləri də bir daha təsdiqləyir ki, COP29 iqlim dəyişmələri ilə mübarizədə dünya ölkələrinin üzləşdiyi çətinlikləri müzakirə etmək və hər bir ölkənin bu sahədəki öhdəliklərini yerinə yetirməyə istiqamətlənmiş möhtəşəm bir forumdur. Azərbaycanda bu sessiyanın təşkil olunması ölkəmizin

qlobal iqlim siyasətində aktiv rolunu nümayiş etdirir və Azərbaycanın bu məsələdə beynəlxalq əməkdaşlıqda önəmli iştirakçı olduğunu göstərir. Bu, həm də Azərbaycanın iqlim dəyişmələrinin qarşısını almaq üçün müasir texnologiyalardan istifadəyə, yenilənə bilən enerji mənbələrinin inkişafına və ekoloji cəhətdən dayanıqlı inkişaf strategiyalarının tətbiqinə verdiyi önəmin göstəricisidir.

COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi, ölkəmizin iqlim dəyişmələri ilə mübarizədə yalnız öz milli maraqlarını deyil, həm də global miqyasda bəşəriyyətin gələcəyini təmin etmək istiqamətində olan beynəlxalq səyləri dəstəklədiyini ortaya qoyur. Bu, Azərbaycana daha çox beynəlxalq diqqət və etibar gətirərək, ölkənin iqlim siyasəti və ətraf mühit sahəsindəki təşəbbüslərini genişləndirəcəkdir.

- Beynəlxalq tədbir Türk Dövlətləri Təşkilatının birlik və gücünə nə çür təsir göstərəcək?

- COP29-un Azərbaycanda keçirilməsi Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) beynəlxalq arenada artan təsirini nümayiş etdirən mühüm bir göstəricidir. Türk dünyası müxtə-

lif tarixi və mədəni köklərlə bağlı olan xalqların birliyini təmsil edərək, bəşəriyyətin qarşılaşdığı global problemlərə həll yolları tapmaqda birgə fəaliyyət göstərməyi öz məqsədinə çevirmişdir. Bu tədbir Türk dövlətlərinin birgə əməkdaşlığının və həmrəyliyinin nə qədər güclü olduğunu ortaya qoyur. Türk Dövlətləri Təşkilatının üzv ölkələri, ekologiya və iqlim dəyişmələri sahəsində öz təcrübələrini birləşdirərək bu sahədə müştərək layihələr həyata keçirə bilər. Bu, xüsusilə inkişaf etməkdə olan regionlarda iqlim dəyişmələrinin təsirlərinin azaldılması, su resurslarının idarə olunması və təbii sərvətlərin dayanıqlı istifadəsi kimi məsələlərdə əhəmiyyətli irəliləyişlərə səbəb ola bilər.

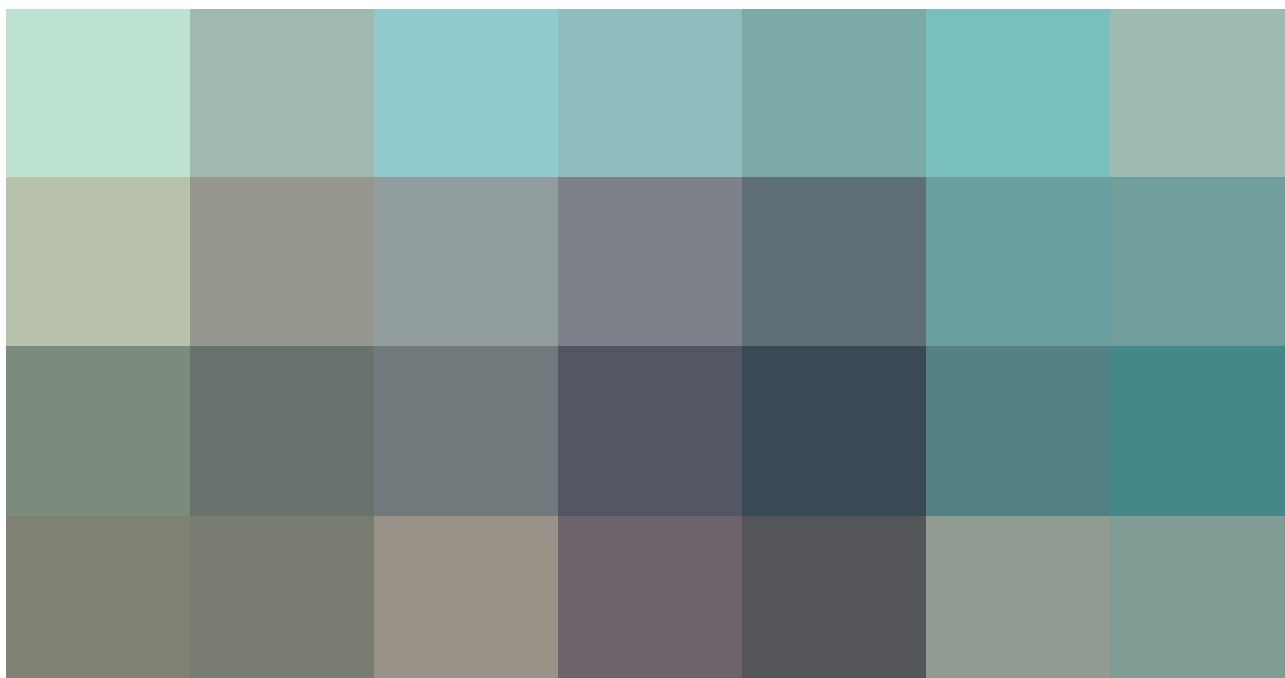
- İqlim dəyişmələri ilə mübarizədə hansısa perspektivlər görürsünüz?

- COP29-un keçirilməsi həm də Türk dünyası üçün yeni perspektivlər açır. Bu tədbir Türk dövlətlərinin iqlim dəyişmələri ilə bağlı ortaq siyasi xəttin hazırlanmasında və təcrübə mübadiləsində daha sıx əməkdaşlıq etmələrinə imkan yaradır. Türk dünyası coğrafi və iqlim şəraiti baxımından bir çox müştərək problemlərlə qarşılaşır və bu tədbir qarşılıqlı dəstək və əməkdaşlıq sayəsində mövcud problemlərin həlli üçün konkret addımların atılmasına şərait yaradır.

Eyni zamanda Azərbaycanın bu platformada önəmli bir rola sahib olması onun global iqlim siyasətindəki liderliyini daha da möhkəmləndirəcək və Türk dünyasının birgə təsirini artıracaqdır. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Liderlər Sammitinin açılış mərasimindəki çıxışında Azərbaycanın, eləcə də türk dünyasının bu günkü inkişafını görmək istəməyənlərə də tutarlı cavab verdi: "Dənizdə ilk neft quyusu da Azərbaycan neftçiləri tərəfindən Xəzər dənizində XX əsrin ortalarında qazılmışdır. XIX əsrdə global neft hasilatının yarısı Azərbaycanın payına düşürdü. Əgər o vaxt bəzi Qərb siyasətçiləri və media bizi neft dövləti adlandırsaydı, bu, bəlkə də anlaşılan olardı. Lakin əgər onlar indi, yəni bu gün də bizi neft dövləti adlandırırlarsa, bu, ədalətsizlikdir və yalnız siyasi mədəniyyət və biliklərin çatışmamasından xəbər verir". Heç şübhə edilməməlidir ki, Türk dövlətləri bu tədbir vasitəsilə ekoloji və iqlim dəyişmələri məsələlərində birgə fəaliyyət göstərərək, global iqlim müqavilələrinin həyata keçirilməsinə öz töhfələrini verəcəklər.

- Türk dünyasının integrasiyası kontekstində COP29-un yerini necə görürsünüz?

- Türk dünyası iqtisadi, mədəni və siyasi sahələrdə bir-birinə yaxın olan ölkələrdən ibarət bir regiondur. Bu ölkələr arasında müvafiq əməkdaşlıq və integrasiya, həmçinin global səviyyədə ətraf mühit məsələlərinə yanaşmada daha fəal bir mövqe tutmaq ehtiyacı var. COP29 kimi beynəlxalq tədbirlər bu integrasiyanın gücləndirilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Belə ki, iqlim dəyişmələri global bir problem olduğu üçün, türk dövlətlərinin bu cür tədbirlərdə birgə hərəkət etməsi onların kollektiv gücünü artırır və eyni zamanda regionda qarşılaşılan ekoloji problemləri daha effektiv həll etməyə imkan yaradır.

Türk dünyasının integrasiyası kontekstində BMT-nin İqlim Dəyişmələri Konfransı kimi global ekoloji və iqlim dəyişmələri məsələlərini müzakirə edən böyük beynəlxalq tədbirlərin rolu mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Xüsusən də Orta Asiya, Qafqaz və türkdilli ölkələr zəngin təbii sərvətlərə, ekosistemlərə və iqlim şərtlərinə malikdir. Bu baxımdan, iqlim dəyişmələri ilə mübarizə və dayanıqlı inkişaf strategiyalarının hazırlanması bu regionun gələcəyi üçün kritik rol oynayır.

- Belə hesab edirsiniz ki, beynəlxalq tədbirlərin Azərbaycanda keçirilməsi Türk Dünyası üçün də uğurdur?

- Bəli, COP29-un Azərbaycanda təşkil olunması bütün Türk dünyası üçün həm qürur mənbəyidir, həm də böyük bir uğurdur. Bu tədbir Türk dövlətlərinin birgə gücünü və beynəlxalq aləmdəki mövqeyini bir daha təsdiqləyir. Türk dünyası qarşısına çıxan iqlim dəyişmələri və digər ətraf mühit problemləri ilə mübarizədə yalnız milli səviyyədə deyil, həm də beynəlxalq platformada həmrəylik və əməkdaşlıq yolu ilə daha güclü nəticələr əldə edə bilər. Hesab edirəm ki, COP29-un Azərbaycanda təşkil edilməsi iqlim dəyişmələri

sahəsindəki səylərin daha da genişləndirməsinə və Türk dünyasının beynəlxalq əlaqələrinə mühüm bir mərhələni işıqlandırmasına səbəb olacaqdır. Bu, həm də gənc nəsil üçün ətraf mühitin qorunmasına dair daha böyük təşəbbüslərin həyata keçirilməsi və gələcəkdə dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi üçün mühüm bir çağırışdır.

Dövlətlərimiz COP29 kimi global ekoloji tədbirlərdə birgə iştirak etməklə, həm öz regional integrasiyasını möhkəmləndirə, həm də global iqlim dəyişmələri ilə mübarizə sahəsində daha təsirli bir mövqe qura bilər. Bu, yalnız Türk dünyasının ətraf mühit və ekosistemlərini qorumaq üçün deyil, həm də beynəlxalq arenada ekoloji məsələlərə verdikləri önəmi nümayiş etdirmək üçün bir fürsət oldu. Gələcəkdə bu cür tədbirlər Türk dövlətlərinin əməkdaşlığını və eyni zamanda ətraf mühitin qorunmasında daha güclü bir iradə ortaya qoymalarına imkan yaratdı.

- COP29-un bu münasibətlərə töhfələrini görürsünüzmü?

- Bir az əvvəldə qeyd etdiyim kimi, Türk dünyası ölkələri xüsusən də enerji istehsalı və sərvətlərin idarə edilməsi sahəsində əhəmiyyətli

yətli potensiala malikdir. COP29 bu ölkələrə yaşıl iqtisadiyyatın inkişafı, bərpa olunan enerji mənbələrinin genişləndirilməsi və karbon emissiyalarının azaldılması kimi məsələlərdə birgə əməkdaşlıq etmək üçün bir platformadır. Burada Azərbaycanın, Qazaxıstanın, Özbəkistanın fəal və önəmli mövqeyi diqqətdədir. Həm Azərbaycan, həm də Qazaxıstan enerji sahəsində zəngin təbii resurslara malik ölkələrdir. Bu, onlara həm böyük bir iqtisadi potensial, həm də iqlim dəyişmələrinə qarşı mübarizədə mühüm rol oynamaq imkanı verir. Hər bir ölkə karbon emissiyalarını azaldarkən bərpa olunan enerji sahəsində irəliləyiş əldə etməyi hədəfləyirlər. Azərbaycan, eləcə də digər türk dövlətləri də bu sahədə müsbət addımlar atmağı və regional əməkdaşlıq yolu ilə bu istiqamətdə irəliləyiş əldə etməyi hədəfləyirlər.

Azərbaycan neft və qaz sektorunun dominant olduğu iqtisadiyyatını diversifikasiya etmək üçün bir neçə yaşıl iqtisadiyyat təşəbbüsü başlatmışdır. Bu təşəbbüslər təbiətin qorunmasına, təmiz texnologiyaların tətbiqinə və enerji effektivliyinin artırılmasına yönəlmişdir. Bərpa olunan enerji sahəsində, xüsusilə

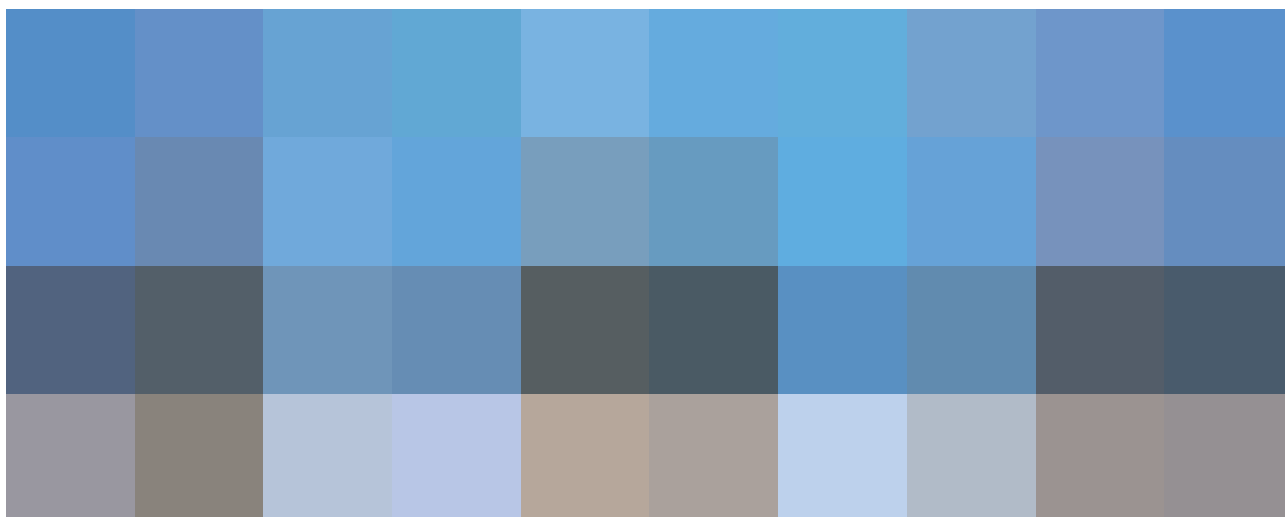
silə günəş və külək enerjisindən istifadəni artırmaq üzərində işlər aparılır. Ayrıca, "yaşıl iqtisadiyyat" və "yaşıl maliyyə" sahəsində beynəlxalq tərəfdaşlıqlara böyük əhəmiyyət verilir.

Digər türk dövlətləri, məsələn Qazaxıstan da bərpa olunan enerji və yaşıl iqtisadiyyatın inkişafını əsas hədəf olaraq müəyyən edib. 2050-ci ilə qədər Qazaxıstan ümumi enerji istehsalında bərpa olunan enerjinin payını artırmaq niyyətindədir. Bu çərçivədə külək və günəş enerjisinin istifadəsinin genişləndirilməsi məqsədilə bir çox layihələr həyata keçirilir. Dövlət həmçinin "yaşıl" infrastrukturun yaradılması və karbonun azaldılması ilə bağlı siyasətlərini gücləndirir.

Yaxud digər ölkə, Özbəkistan və Azərbaycan arasında əlaqələrin inkişafı, hər iki ölkənin siyasi, iqtisadi və mədəni sahələrdə bir-birinə yaxınlaşmasını təmin edən vacib bir məsələdir. Son illərdə iki ölkə arasında əlaqələrdə ciddi bir yüksəliş müşahidə olunur. Bu əlaqələrin genişlənməsi həm ikitərəfli, həm də regional səviyyədə bir çox müsbət təsirə malikdir. Hər iki ölkə regional və beynəlxalq səviyyədə möhkəm mövqe tutmağa çalışır və bu məqsədlə bir-birini dəstəkləyir.

Özbəkistanın prezidenti Şavkat Mirziyoyevin hakimiyyətə gəlməsindən sonra ölkənin xarici siyasətində daha açıq və çevik yanaşmaların tətbiq edilməsi ilə Azərbaycanla olan əlaqələr daha da inkişaf edib. Əlaqələrin siyasi tərəfi həmçinin tərəflərin bir-birinin suverenliyinə, ərazi bütövlüyünə və daxili işlərinə müdaxilə etməmək prinsipinə əsaslanır. İki ölkə həmçinin regional təhlükəsizlik məsələlərində əməkdaşlıq edir, xüsusilə Orta Asiyada və Cənubi Qafqazda sabitliyin təmin edilməsinə çalışırlar.

Daha vacib bir faktı da qeyd edim: ölkələrimiz arasında mədəni əlaqələr də güclənir. Tarixi və mədəni bağlılıqlar, xalqlarımızın öz aralarında dostluq və qarşılıqlı anlayış yarat-

malarına şərait yaradılır. Həmçinin dil və ədəbiyyat sahəsində də əməkdaşlıq genişlənir. Bu kimi əlaqələr xalqlarımızın bir-birini daha yaxşı tanımasına və dostluq əlaqələrinin möhkəmləndirilməsinə imkan yaradır. Birlikdə ortaq irsimizi və müasir imkanlarımızı birləşdirərək beynəlxalq səviyyədə daha güclü və rəqabət qabiliyyətli bir mövqeyə nail ola bilirik.

- Fikrlərinizi necə tamamlamaq istərdiniz?

- Əslində belə də olar. Amma bəzi əlavələr də edərdim. Ölkələrimiz arasında əlaqələrin inkişafı, yalnız ikitərəfli səviyyədə deyil, həm də regional və beynəlxalq səviyyələrdə müsbət təsirə malikdir. Bu əlaqələr siyasi, iqtisadi, mədəni və təhlükəsizlik sahələrində daha geniş əməkdaşlıq imkanları yaradır. Həmçinin beynəlxalq aləmdə daha güclü mövqe tutmasına və regionda sabitliyin təmin edilməsinə böyük töhfə verir. Əsrlər boyu türk xalqları hər biri özünəməxsus dil və yazı sistemləri yaratsa da, son onilliklərdə biz hamımız mədəni irsimizin qorunub saxlanmasının və birliyə can atmağın vacibliyini dərk etmişik. Birliyimizin ən mühüm simvollarından biri ortaq türk əlifbasıdır. Bu məqsədlə, Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) çərçivəsində Vahid Əlifba üzrə Komissiya yaradıldı. 2023-cü ilin sentyabrında Bakıda Türk Akademiyasının nəzdində yaradılan komissiyanın əzmkarlığı

sayəsində ortaq türk əlifbasının təklif olunan 34 hərflə variantı tamamlandı və qəbul edilib. Bu ortaq əlifba türk xalqlarının zəngin dil irsini qoruyub saxlamağa, qarşılıqlı anlaşmanı və əməkdaşlığı gücləndirməyə xidmət edəcək.

- Ortaq əlifba məsələsindən bir az ətraflı danışmağınızı istərdik

- Türk xalqlarının bir-birilərinə yaxınlaşması ortaq tarix və mədəniyyətə dayanan bir prosesdir. Ortaq Türk Əlifbasının yaradılması prosesi yalnız ölkələrimiz arasındakı əlaqələri inkişaf etdirmək deyil, eyni zamanda bütün Türk dünyasının birliyini simvollaşdıran mühüm bir addımdır.

Türk xalqlarının böyük bir qisminin istifadə etdiyi latın Əlifbasına keçid də bir növ birləşdirici amil olaraq çıxış etdi. Həm Azərbaycan, həm də digər türk dövlətləri Sovet İttifaqının dağılmasından sonra öz müstəqilliklərini bərpa edərək Latın əlifbasına keçməyi qərarlaşdırdılar. Bu qərar, həm də türk xalqları arasında ortaq dil və mədəniyyətin təbliği üçün mühüm bir platforma yaratmaq məqsədi idi. Ortaq Türk Əlifbasının hazırlanması prosesi yalnız dil məsələsində deyil, həm də ümumi mədəniyyət, tarix və inkişaf sahəsində əməkdaşlığı daha da möhkəmləndirmək məqsədi daşıyır. COP29 kimi beynəlxalq mərasimin də bu sahədə yeni mərhələ olacağına əminəm.

- Müsahibə üçün sağ olun.

Fatimə Hüseynova,

*Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Dünya Tibbi Hüquq
Assosiasiyasının üzvü, Bakı Dövlət Universiteti Hüquq
fakültəsi "Beynəlxalq xüsusi hüquq və Avropa hüququ"
kafedrasının dosenti. (email: lawyer.fatima85@gmail.com)*

MÜASİR DÖVRDƏ TİBB HÜQUQUNUN FORMALAŞMASI

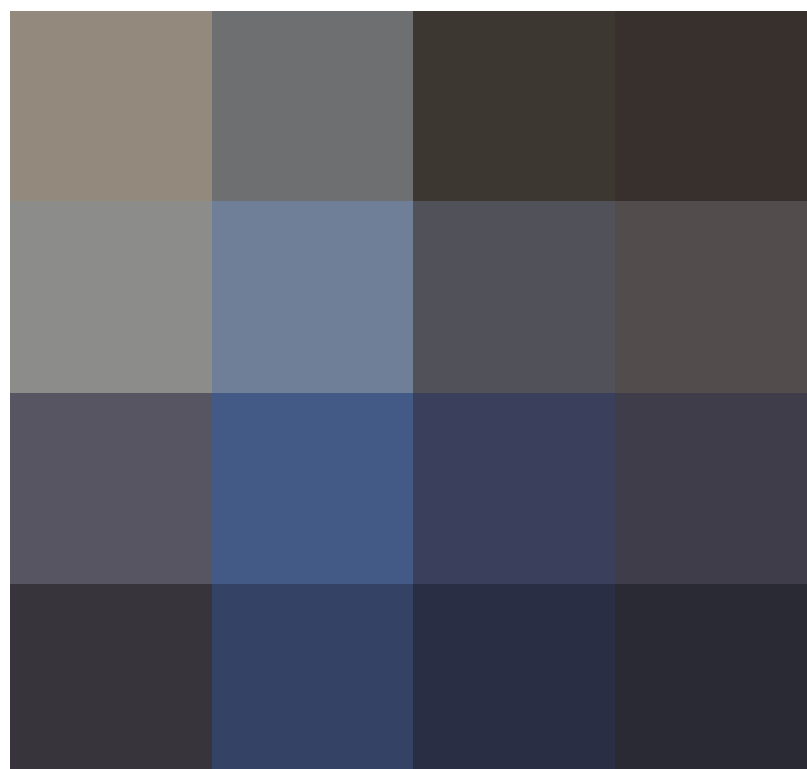
Müasir dövrdə dünyada baş verən qloballaşma və sosial-iqtisadi transformasiyalar şəraitində beynəlxalq münasibətlər sisteminin tərkib hissəsi olan müstəqil və suveren Azərbaycan Respublikasında tibb fəaliyyəti ilə bağlı ictimai münasibətlərin günbəgün inkişaf edərək beynəlmilləşməsi tendensiyası müşahidə edilir. Belə ki, süni intellekt dövründə beynəlxalq sosial-iqtisadi münasibətlər sisteminin mühüm komponenti olan insanların sağlamlığının qorunması üzrə fəaliyyət ictimai-sosial hadisə kimi hər bir ölkənin milli infrastrukturunda xüsusi yer tutur. Qeyd etmək lazımdır ki, ölkənin hərtərəfli tərəqqisi üçün tibb sahəsinin inkişafı olduqca önəmli faktorlardan biridir.

Azərbaycan Respublikası öz tarixi dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə dünya birliyinin tamhüquqlu üzvünə çevrilmiş, əsas qanunumuz olan Konstitusiya referendum yolu ilə qəbul edilmişdir. Hüquqi dövlət quruculuğu istiqamətində silsilə qanunvericilik aktları qəbul edilərək, insanların azad, təhlükəsiz və fiziki cəhətdən sağlam mühitdə yaşaması, müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi və həmçinin səhiyyə-tibb sektorunun inkişaf etdirilməsi istiqamətində bir çox əhəmiyyətli tədbirlər həyata keçirilmişdir.

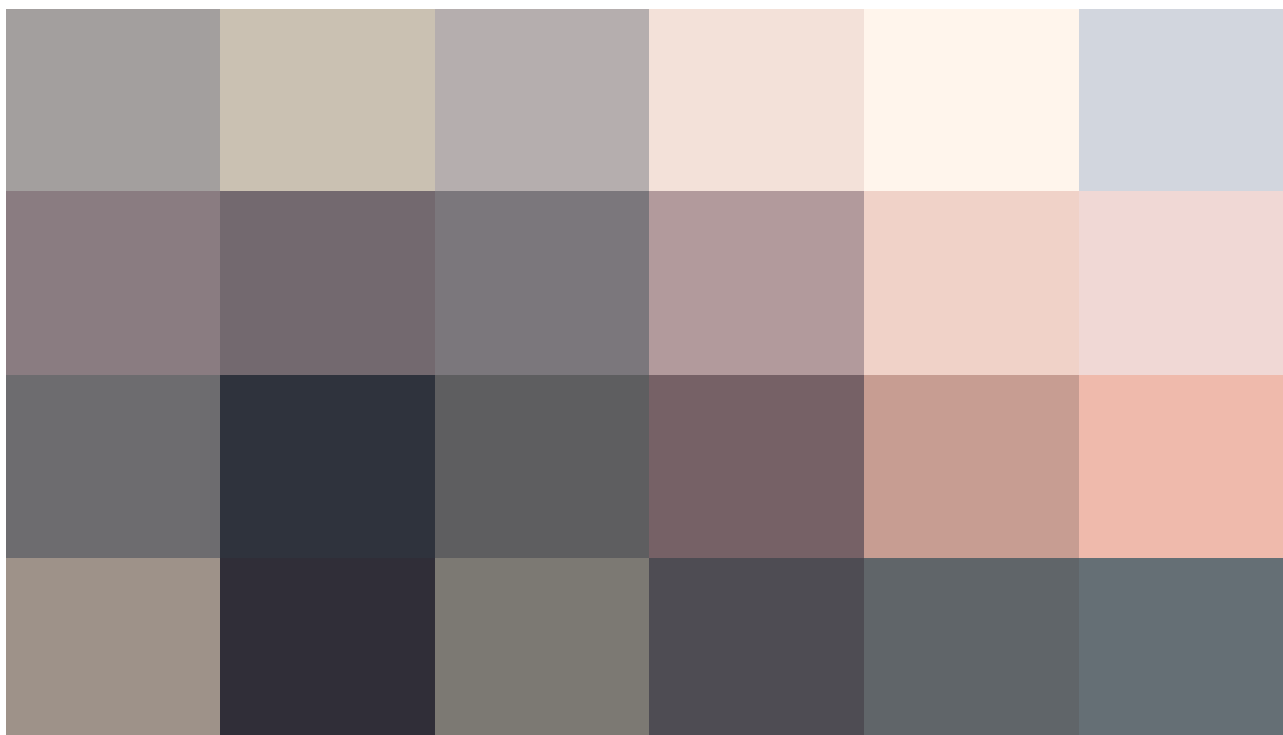
Əsas Qanunumuzun "Sağlamlığın qorunması hüququ" adlanan 41-ci maddəsində göstərilir ki, - I. Hər kəsin sağlamlığını qorumaq və tibbi yardım almaq hüququ vardır. II. Dövlət müxtəlif mülkiyyət növləri əsasında fəaliyyət göstərən səhiyyənin bütün növlərinin inkişafı üçün zəruri tədbirlər görür, sanitariya-epidemiologiya salamatlığına təminat verir, tibbi sığortanın müxtəlif növləri üçün imkanlar yaradır. III. İnsanların həyatı və sağlamlığı üçün təhlükə törədən faktları və halları gizlədən vəzifəli şəxslər qanun əsasında məsuliyyətə cəlb edirlər.

Müdrük Ulu Öndərin elmi əsaslara söykənən ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və hərbi və-tənpərvərlik kursunu dövrün tələblərinə uyğun yeni proqmatik çalarlarla zənginləşdirərək uğurla və düşünülmüş addımlarla davam etdirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən bu sahəyə daim xüsusi diqqət yetirilir. Cənab Prezidentin ifadə etdiyi belə bir tezis olduqca maraqlıdır ki, "İnsanların sağlamlığı bizim üçün əsas məsələdir. Azərbaycanda keyfiyyətli, səviyyəli tibbi xidmətin göstərilməsi üçün bütün imkanlar vardır və dövlət öz tərəfindən bu sahəyə böyük investisiyalar qoymaqla bu vacib missiyanı yerinə yetirir"; "Azərbaycanın artan iqtisadi inkişafı, iqtisadi potensialı imkan verir ki, sosial sahəyə diqqət daha da böyük olsun. Əlbəttə ki, sosial sahənin əsas istiqaməti insanların sağlamlığıdır".

Danılmaz həqiqətdir ki, inkişaf dinamikasına görə dünya dövlətləri arasında liderlər sırasında yer alan və səhiyyə sahəsində mövqeyini daim möhkəmləndirməkdə olan Azərbaycan regionda həyata keçirilən transmilli layihələrin əsas təkanvericisi hesab olunur. Müasir dövrdə yaradılmış koordinasiya nəticəsində Azərbaycan beynəlxalq aləmdə tibb sahəsində çox böyük uğurlara imza atmışdır. İlk növbədə, qeyd etməliyik ki, tibbi fəaliyyətlə məşğul olmaq üçün ölkədə münbit şərait yaradılmışdır. Belə ki, Azərbaycanın bölgələrində müasir standartlara uyğun tibbi müalicə kompleksləri istifadəyə verilmişdir, paytaxtda isə ən müasir tibbi infrastruktur obyektləri fəaliyyət göstərir. Əlbəttə, həm dövlət sektorunda, həm də özəl sektorda yaradılmış 700-dən çox klinika, modul tipli xəstəxana və digər tibbi reabilitasiya müəssisələri, xüsusilə, önəmlidir. Son dövrlərdə Azərbaycan səhiyyə-tibb sahəsində keçirilən beynəlxalq tədbirlərdə fəal iştirak etməklə, tibb mütəxəssisləri zəruri praktik təcrübə və yüksək tibbi biliklərə nail olmuşlar. Təsadüfi deyil ki, ölkəmizdə

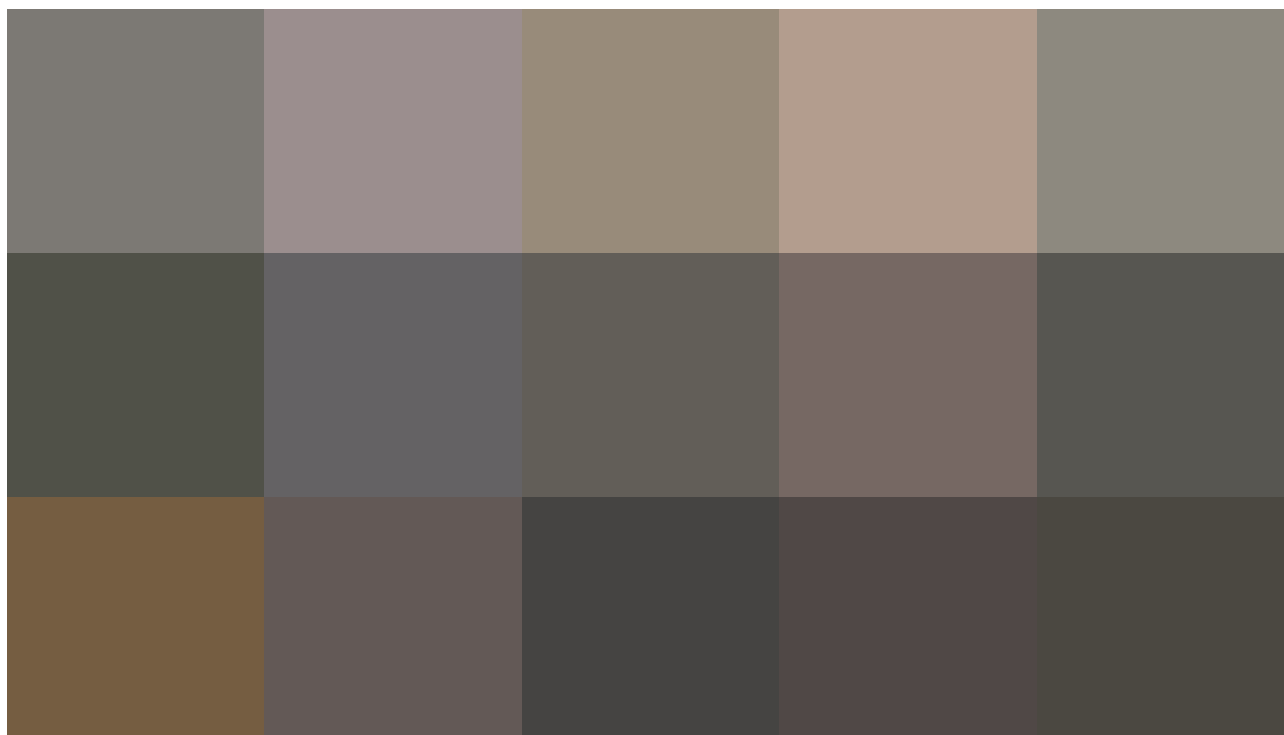

hər il nüfuzlu beynəlxalq tibb tədbirləri, konfranslar, sərgi, festival və forumlar keçirilir; Azərbaycan belə tədbirlərə evsahibliyi edir: məsələn, "Azərbaycanda icbari tibbi sığorta sisteminin tətbiqinə dəstək" Tvining layihəsi çərçivəsində Beynəlxalq Konfrans (2018-ci il), Beynəlxalq Tibb İnnovasiyaları Sərgisi "Medinex" (2019-cu il), "Beynəlxalq Tibb Bacısı Günü"nə həsr olunmuş tədbir, həmçinin BMT-nin Uşaq Fondunun (UNICEF) Azərbaycandakı nümayəndəliyi və Avropa İttifaqının dəstəyi ilə yaradılmış Resurs Mərkəzinin açılışı (2022-ci il), "I Beynəlxalq Pediatriya, Uşaq cərrahiyyəsi və Tibb bacıları Konqresi" (2022-ci il), "Süni İntellekt əsrində Tibb Hüququ" adlı Beynəlxalq Konfrans (2022-ci il), Naxçıvan Muxtar Respublikasında "I Beynəlxalq Tibbi Forum" (2022-ci il) və s. Səhiyyə və tibb sferasında idarəetmənin hüquqi cəhətdən optimal tənzimlənməsi və tibbi xidmət coğrafiyasının genişləndirilməsi istiqamətində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən imzalanmış və ya onun sərəncamları əsasında qüvvəyə minmiş aşağı-

dakı sənədlər mühüm əhəmiyyət kəsb edir: məsələn, "Şəkərli diabet xəstəliyinə tutulmuş şəxslərə dövlət qayğısı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2003-cü il), "Avropa Sosial Xartiyası" (2004-cü il), "Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Bolqarıstan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2004-cü il), "Hemofiliya və talassemiya irsi qan xəstəliklərinə düçar olmuş şəxslərə dövlət qayğısı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2005-ci il), "Biomüxtəliflik haqqında" Konvensiyaya "Biotəhlükəsizlik haqqında" Kartahen Protokolu (2005-ci il), "Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının dövriyyəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2005-ci il), "Onkoloji yardım haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2006-cı il), "Dərman vasitələri haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2006-cı il), "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Latviya Respublikası Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlığa

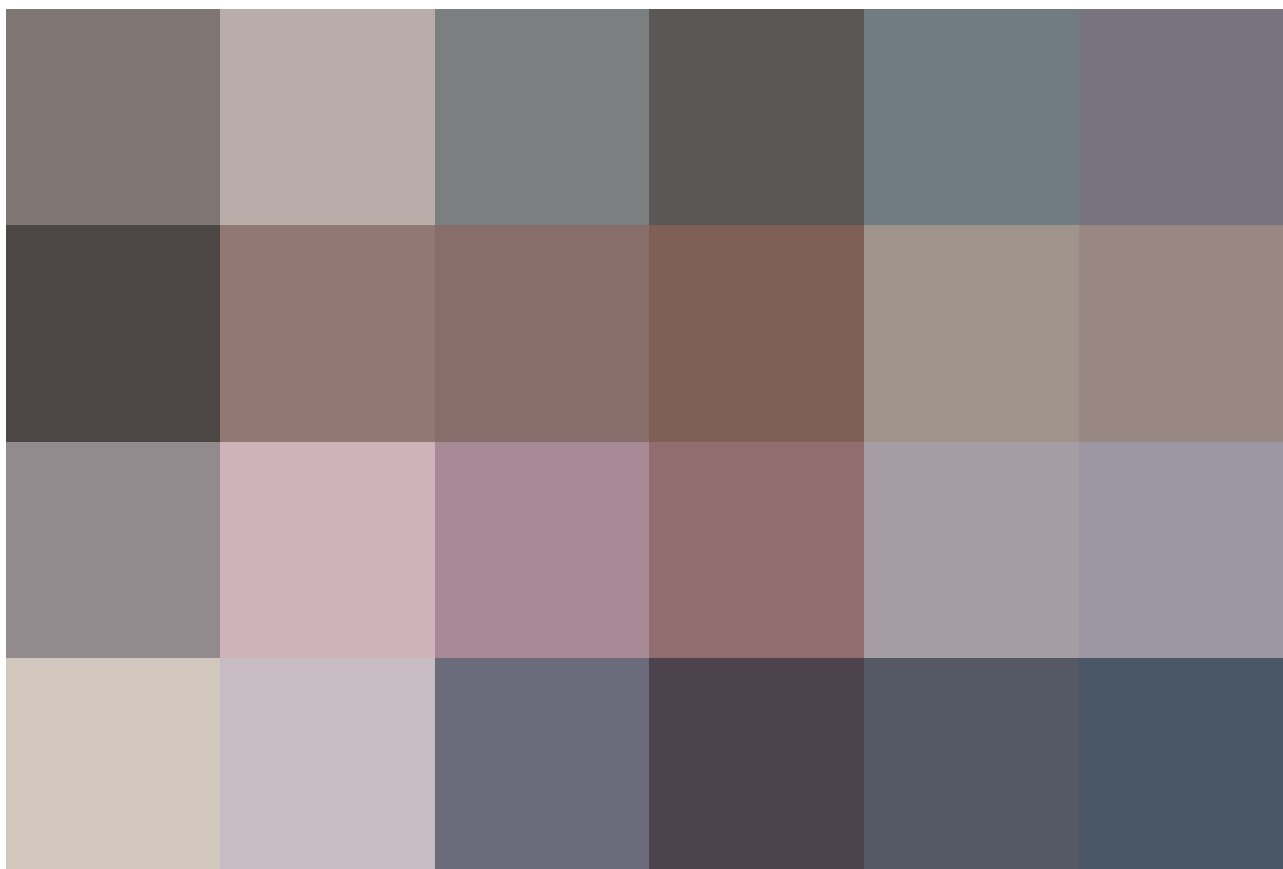
dair" Saziş (2006-cı il), "GUAM-a üzv-dövlətlərin səhiyyə nazirlikləri arasında səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2007-ci il), "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2007-ci il), "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi və İordaniya Həşimilər Krallığı Səhiyyə Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2007-ci il), "Təbii müalicə ehtiyatları, müalicə-sağlamlaşdırma yerləri və kurortlar haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2008-ci il), "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Belarus Respublikası Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2008-ci il), "Azərbaycan Respublikası ilə İtaliya Respublikası arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Anlaşma Memorandumu (2010-cu il), "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Rumıniya Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2011-ci

il), "Uşaqların icbari dispanserizasiyası haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2013-cü il), "Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Tacikistan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2014-cü il), "İdmanda doping vasitələrindən və üsullarından istifadəyə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu (2016-cı il), "Azərbaycan Respublikasının Hökuməti ilə Türkiyə Respublikasının Hökuməti arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2016-cı il), "Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi ilə Serbiya Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Anlaşma Memorandumu (2018-ci il), "Azərbaycan Səhiyyə Nazirliyi ilə Macarıstanın İnsan Resursları Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Anlaşma Memorandumu (2020-ci il), "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Rusiya Federasiyası Səhiyyə Nazirliyi arasında "Səhiyyə və tibb elmi sahə-

sində yenilənmiş əməkdaşlıq" Sazişi (2021-ci il) və s. aktlar.

Bu gün Azərbaycanda müşahidə olunan dinamik sosial-iqtisadi inkişaf və beynəlxalq səhiyyə sisteminə integrasiya tibbi xidmət infrastrukturunun təkmilləşdirilməsini, onun maddi-texniki bazasının modernləşdirilməsini, bütün istiqamətlərdə tibb işinin beynəlxalq standartlara tam uyğun aparılmasını, bütövlükdə səhiyyə idarəetmə sisteminin ölkənin sosial-iqtisadi inkişafındakı rolunun daha da artırılmasını zəruri edir. Bunu nəzərə alaraq, Heydər Əliyev Fondu səhiyyə-tibb sahəsinin inkişafını öz prioritet fəaliyyət istiqamətlərindən biri kimi müəyyənləşdirmişdir və tibbi fəaliyyət sferasına aid proqram və layihələrin həyata keçirilməsində fəal iştirak edir. Bu baxımdan, Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, İSESKO-nun xoşməramlı səfiri xanım Mehriban Əliyeva tərəfindən ölkədə səhiyyənin inkişafına, gənc tibb kadrları nəslinin formalaşmasına göstərilən diqqət və qayğı, eləcə də verilən real töhfələr təqdirəla-

yiqdir. Göstərilən fundamental amilləri, ictimai münasibətlərin pozitiv inkişaf meyillərini diqqətə çəkərək, bu kontekstdə beynəlxalq tibb hüquq elmi sahəsinin müasir meyar və standartlar çərçivəsində tədqiq olunmasına zərurət yaranmışdır.

Qeyd etməliyik ki, ölkə daxilində tibb fəaliyyəti ilə bağlı müəyyən növ ictimai münasibətlər əmələ gəlir ki, həmin münasibətlərin hüquqi tənzimlənməsi müvafiq hüquq normaları vasitəsilə həyata keçirilir. Bu kimi hüquq normaları məcmu halında tibb hüququ adlanır və o, Azərbaycan Respublikasının insan hüquqları sistemində yarımsahə statusuna malik olan tərkib hissə kimi formalaşmışdır. Əgər tibb fəaliyyəti sahəsində yaranan ictimai münasibətlər dövlət sərhədlərindən kənara çıxarsa, belə münasibətlər öz xarakterinə görə beynəlxalq-hüquqi forma alır və beynəlxalq tibb hüququ ilə nizama salınır. Məhz bu səbəbdən vətəndaş cəmiyyəti, tibb

mütəxəssisləri və insanlar tibb hüququ barədə zəruri biliklərə yiyələnməli, onun ibarət olduğu ayrı-ayrı hüquq normaları haqqında elmi təsəvvürlərə malik olmalıdırlar. Zəruri biliklərə yiyələnmək və elmi biliklərə malik olmaq isə yalnız tibb hüquq elminin vasitəsi və köməyi ilə mümkün ola bilər. Toxunulmuş ictimai-sosial məsələ, hesab edirik ki, müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq səhiyyə və tibb əlaqələrinin integrasiyası şəraitində olduqca aktualdır. Sözügedən elmi istiqamət tibb fəaliyyəti sahəsində baş verən global integrasiya prosesləri fonunda əhalinin, xüsusən də, gənc kadrların bu istiqamətdə maariflənməsi, habelə cəmiyyətdə hüquqi düşüncə və tibb mədəniyyətinin formalaşması baxımından, mühüm əhəmiyyətə malikdir. Eləcə də Azərbaycan milli hüquq sistemində və onun tərkib hissəsi olan tibb hüququ sferasında mövcud olan boşluqların doldurulmasına, habelə hüquqi

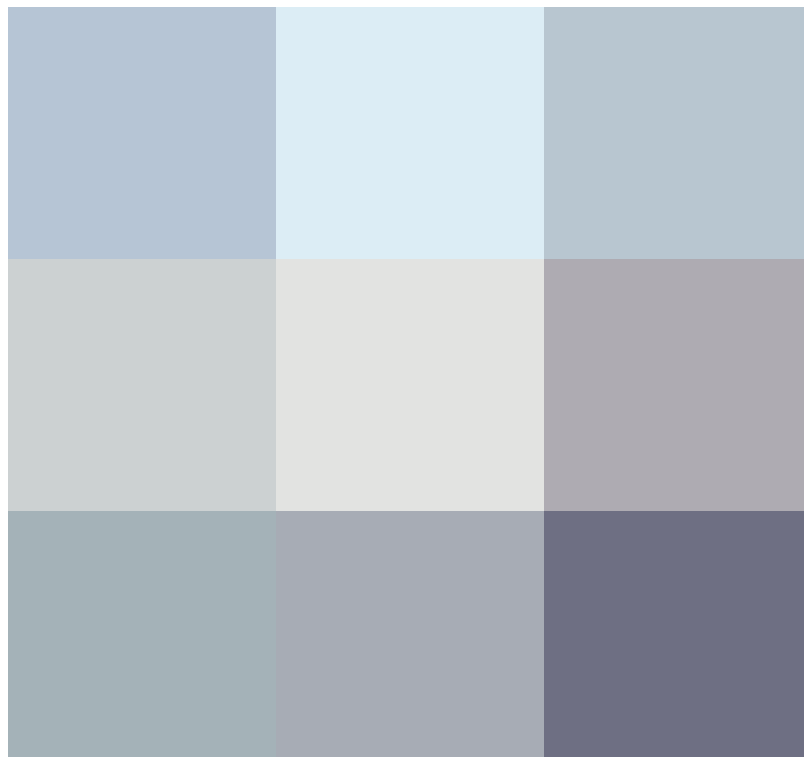
alqoritm və nihilizm təzahürlərinin aradan qaldırılmasına xidmət edir.

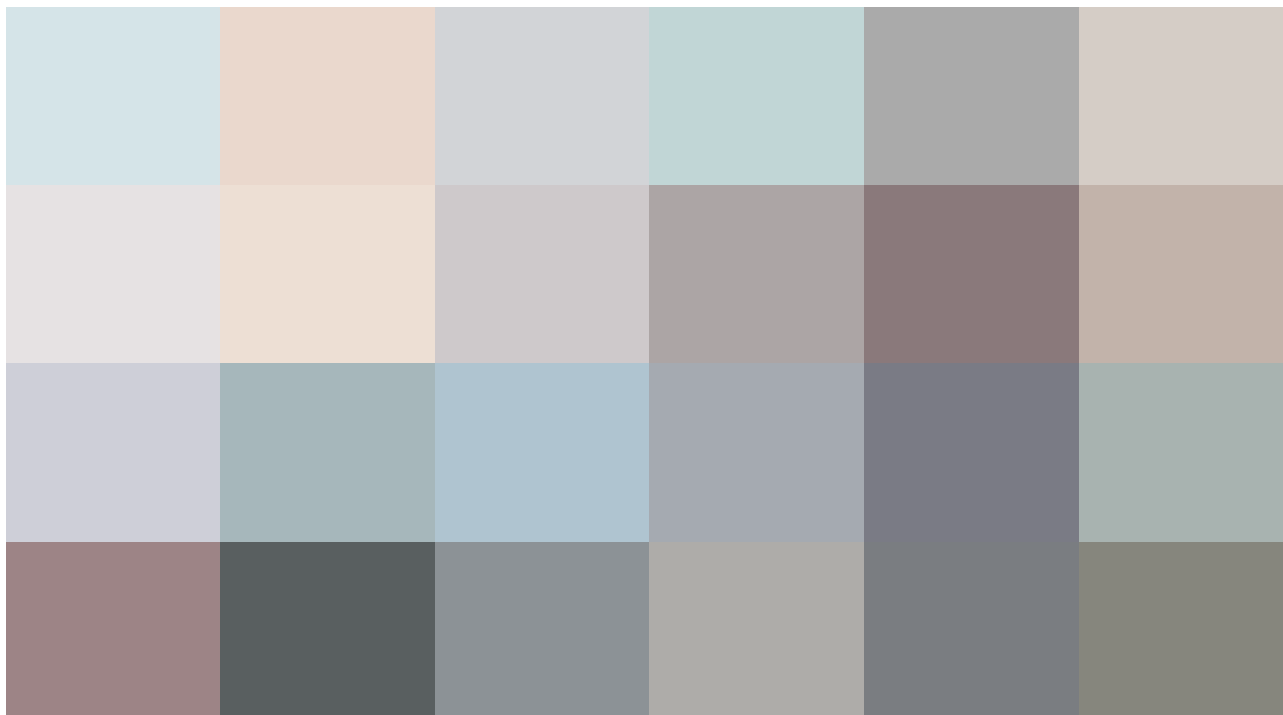
Göstərilənlərlə yanaşı, qeyd etməliyik ki, beynəlxalq tibb hüququnun yaranmasının əsas genezis elementi - əmələgəlmə əlaməti dünyada insanların sağlamlığının qorunması, yüksək səviyyəli tibbi xidmətlərin inkişaf etdirilməsi, müxtəlif xəstəliklərə qarşı aparılan mübarizənin qlobal xarakter alması, əhalinin müntəzəm şəkildə tibbi müayinələrə cəlb olunması, insanların bütün təbəqələri arasında sağlam həyat tərzinin formalaşdırılması, yeni səhiyyə infrastruktur komplekslərinin yaradılması, eləcə də sağlamlığın qorunması kontekstində çoxsaylı beynəlxalq tədbirlərin keçirilməsi ilə bağlı yaranan ictimai münasibətlərin kütləvi xarakter almasıdır. Başqa sözlə desək, beynəlxalq tibb fəaliyyətinin ümumdünya universal səviyyədə və dövlətlərarası əməkdaşlıq miqyasında həyata keçirilməsi, onun hüquqi cəhətdən tənzimlənməsi və nizama salınması zərurəti beynəlxalq tibb hüququnun yaranmasını şərtləndirir.

Eyni zamanda, müasir süni intellekt dövründə beynəlxalq sosial-iqtisadi münasibətlər sisteminin mühüm komponenti olan insanların sağlamlığının qorunması üzrə fəaliyyət ictimai-sosial hadisə kimi hər bir ölkənin milli infrastrukturunda xüsusi yer tutur. Təhsil və səhiyyə sistemində, vətəndaşların iş, yaşayış və istirahət yerlərində, hərbi-müdafiə və xidməti-tətbiqi sahələrdə, cəzaçəkmə müəssisələrində, həmçinin uşaq-gənclər kontingenti arasında və s. yerlərdə həyata keçirilən sanitariya-epidemioloji xidmət və digər sağlamlıq tədbirləri nəticəsində tibb fəaliyyəti vahid kompleks şəkildə birləşir. Cəmiyyətin ümumi mədəniyyətinin ayrılmaz hissəsi və insan fəaliyyətinin mühüm növü olan tibb xidmətləri tarixən insanlarda sağlam həyat tərzini formalaşdırır, fiziki və əqli inkişafı möhkəmləndirən sosial fəaliyyət sahəsi kimi onun ahəngdar işi məhz səhiyyə obyektlərinin və tibb

müəssisələrinin müntəzəm və stabil fəaliyyət göstərməsindən funksional şəkildə asılıdır.

Müasir dövrdə yaradılmış koordinasiya nəticəsində Azərbaycan beynəlxalq aləmdə səhiyyə sahəsində çox böyük uğurlara imza atmışdır. İlk növbədə, qeyd etməliyik ki, tibbi fəaliyyətlə məşğul olmaq üçün ölkədə münbit şərait yaradılmışdır. Əhalinin sağlamlığının qorunması kontekstində tibb münasibətlərinin qaydaya salınması və nizamlanması mühüm məsələlərdən biridir. Belə tənzimləmə, məlum olduğu kimi, hər bir dövlətdə milli hüquq sistemi vasitəsilə, ümumdünya səviyyəsində isə beynəlxalq tibb-hüquq normaları əsasında həyata keçirilir. Göstərilən faktorlar beynəlxalq tibb hüququnun yaranma əlamətləri kimi vacib rol oynayır. Təqdirəlayiq haldır ki, müasir dövrdə Azərbaycan səhiyyə-tibb sahəsində keçirilən beynəlxalq tədbirlərdə fəal iştirak edir, hətta belə tədbirlərə evsahibliyi edir.⁴ Dövlət başçısının rəhbərliyi altında ölkədə tibb və səhiyyə sahəsində mötəbər beynəlxalq tədbirlərin yüksək səviyyədə və təhlükəsiz keçirilməsi, səhiyyə sahəsində qazanılmış

uğurlarımız xoş həyəcan müjdəsi verir ki, Azərbaycan beynəlxalq arenada stabil ölkə kimi böyük nüfuz qazanmışdır. Diqqətəlayiq haldır ki, xalqımızın sağlamlığının qorunması və möhkəmlənməsində, gənclərimizin fiziki inkişafında, ölkəmizin beynəlxalq aləmdə daha da uca zirvələrə yüksəlməsində hərbi səhiyyə-tibb xidmətinin əhəmiyyətini və rolunu nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikası 27 iyun 2019-cu il tarixli 1613-VQ nömrəli Qanunla "Beynəlxalq Hərbi Tibb Komitəsinin Nizamnaməsi"nə qoşulmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, tibb xidmətlərinin göstərilməsində həkim personalı xüsusi yer tutur. Təsadüfi deyildir ki, dünyanın bir çox ölkələrində hər il oktyabr ayının birinci bazar ertəsi "Beynəlxalq Həkimlər Günü" kimi qeyd olunur. Bu gün bütün dünya həkimlərinin həmrəylik və birliyini nümayiş etdirir. Bu bayramın yaradılmasının təşəbbüskarları Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı və "Sərhədsiz həkimlər" Beynəlxalq Tibbi-humanitar Təşkilatıdır.

Azərbaycan Respublikasının dünya dövlətləri ilə səhiyyə və tibb elmi sahəsində həyata keçirilən ikitərəfli əməkdaşlıqla bağlı imzala-

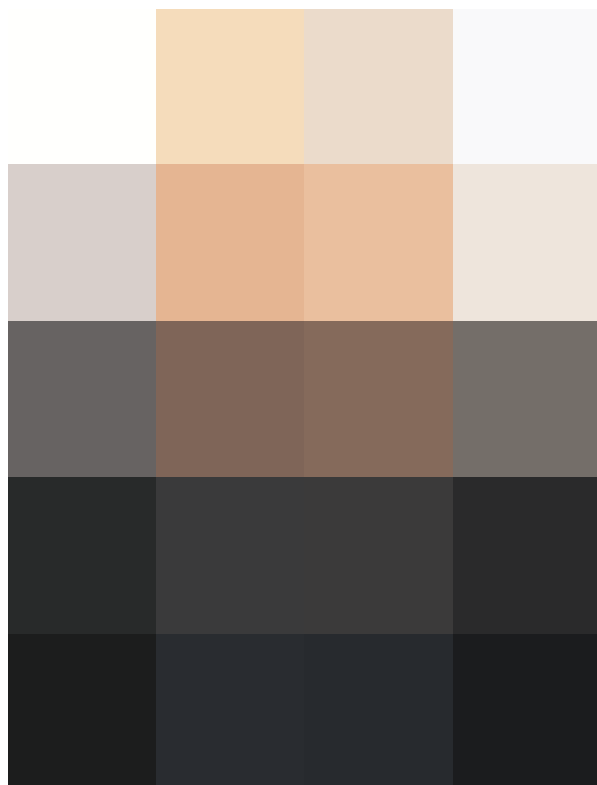
dığı bir sıra digər beynəlxalq sənədləri səhiyyənin inkişafının təzahürüdür. Buna misal olaraq aşağıdakıları qeyd etmək olar: - "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi və Ukrayna Səhiyyə Nazirliyi arasında təbabət və səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (1997-ci il); - "Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Qazaxıstan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (1999-cu il); - "Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Bolqarıstan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2004-cü il); - "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Latviya Respublikası Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlığa dair" Saziş (2006-cı il); - "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2007-ci il); - "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi və İordaniya Həşimilər Krallığı Səhiyyə Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2007-ci il); - "Azərbay-

can Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Belarus Respublikası Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2008-ci il); - "Azərbaycan Respublikası ilə İtaliya Respublikası arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Anlaşma Memorandumu (2010-cu il); - "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Rumıniya Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2011-ci il); - "Azərbaycan Respublikası Hökuməti ilə Tacikistan Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2014-cü il); - "Azərbaycan Respublikasının Hökuməti ilə Türkiyə Respublikasının Hökuməti arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Saziş (2016-cı il); - "Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi ilə Serbiya Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Anlaşma Memorandumu (2018-ci il); - "Azərbaycan Səhiyyə Nazirliyi ilə Macarıstanın İnsan Resursları Nazirliyi arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında" Anlaşma Memorandumu (2020-ci il); - "Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyi ilə Rusiya Federasiyası Səhiyyə Nazirliyi arasında "Səhiyyə və tibb elmi sahəsində yenilənmiş əməkdaşlıq" Sazişi (2021-ci il) və s. dövlətlərlə bağlanmış ikitərəfli müqavilələr.

Beləliklə, Azərbaycan səhiyyə və tibb elmi sahəsində öz maraqlarını tam şəkildə qorumaq şərti ilə xarici dövlətlərlə səmərəli beynəlxalq əməkdaşlığını davam etdirir. Beynəlxalq tibb münasibətlərinin və əlaqələrinin inkişafı, təşviqi, habelə beynəlxalq arenaya çıxışın təmin edilməsi istiqamətində bir sıra layihələr həyata keçirilir və nəticədə Avropa, Asiya, Amerika, Afrika və digər qitə dövlətləri arasında beynəlxalq əməkdaşlığın həcmi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Tibb sahəsi institusional baza baxımından genişləndirilmiş

və təkmilləşdirilmiş, eləcə də dövlət və özəl sektorda müalicə-tibb müəssisələri infrastrukturunun yenilənməsi və inkişafı, uzlaşdırılmış səhiyyə-tibb siyasətinin aparılması, münbit investisiya mühitinin yaradılması, kadrların hazırlanması, sərhəd-keçid və gömrük prosedurlarının sadələşdirilməsi, habelə əhalinin sağlamlığının qorunması istiqamətində təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində vacib regional proqramlar icra olunmuşdur. Göründüyü kimi, Azərbaycan Respublikası bu baxımdan xeyli sayda beynəlxalq konvensiya və sazişlərə qoşulmuşdur. Eləcə də tibb fəaliyyətinin nizama salınması məqsədi ilə zəruri normativ hüquqi baza yaradılmışdır. Beynəlxalq tibb münasibətlərinin tənzimlənməsində dünya birliyi xüsusilə maraqlıdır. Belə bir şəraitdə beynəlxalq tibb hüququnun formalaşması, onun səmərəliliyi, beynəlxalq səhiyyə-tibb müqavilələrin müddələrinin həyata keçirilməsi və beynəlxalq öhdəliklərə əməl olunması ölkə daxilində aparılan hüquqi islahatlar çərçivəsində həyata keçirilən təşkilati və hüquqi tədbirlərdən əhəmiyyətli dərəcədə asılıdır. Bu baxımdan beynəlxalq tibb münasibətlərinin hüquqi cəhətdən tənzimlənməsi məsələsi əhalinin sağlamlığının qorunması üçün dünya dövlətlərinin maraqlarına uyğun olmaqla, həlledici əhəmiyyətə malikdir.

Summary: The article deals scientifically with the formation of international medical law in modern times, signs of its genesis and formation. It is noted that the need to implement international medical activity at the universal level and on the scale of interstate cooperation, to regulate and regulate it legally, determines the emergence of international medical law. It is particularly noteworthy that the Republic of Azerbaijan has joined a large number of international health-medical agreements in this context, as well as the necessary normative legal framework has been.

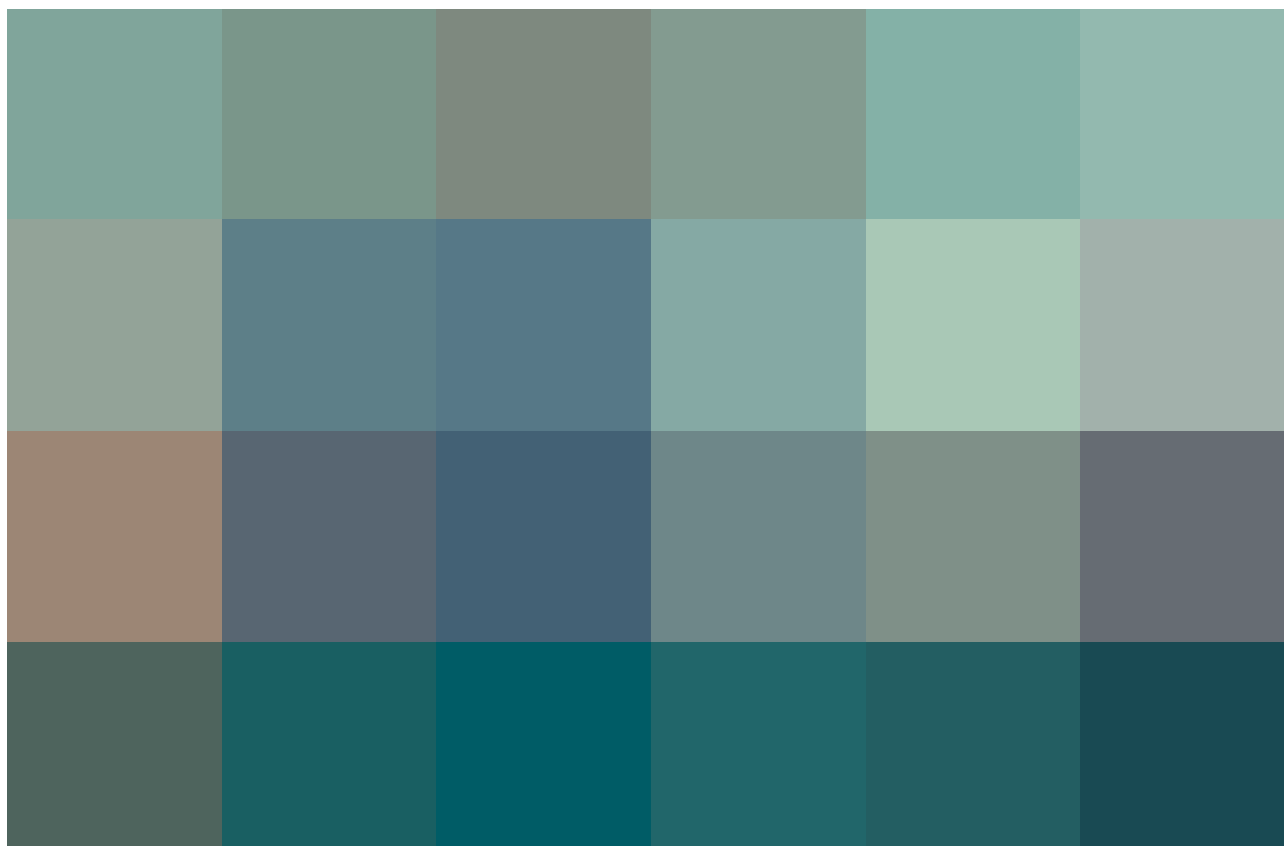

Unudulmaz şəxsiyyət

Zəhmətim bəhrə verərək, taleyim üzümə gülərək nəsibim olub ki, (Azərbaycan Dövlət Universitetini) Bakı Dövlət Universitetini iki dəfə oxuyum. Nəticədə jurnalistlik və hüquqşünaslıq ixtisaslarına yiyələnmişəm. Qibtə olunacaq qismətlərimdən biri də budur ki, Jurnalistika fakültəsində Şirməmməd Hüseynov, Nəsir İmanquliyev, Tofiq Rüstəmov, Cahangir Məmmədov, Akif Rüstəmov., Hüquq fakültəsində isə Murtuz Ələsgərov, Məsumə Xanım Məlikova, Bağır Əsədov... kimi korifeylərdən dərs almışam. Dünyasını dəyişənlərin ruhları, yaşayanların şəxsləri qarşısında baş əyirəm.

"Hüquq və Qanun" jurnalının məramı cəmiyyət və vətəndaşların konstitusion hüquq və azadlıqlarını, vəzifələrini təbliğ və müdafiə etmək olduğundan "Korifeylər" rubrikamızın ilk qonağı da uzun illər Konstitusiyaya hüququnu tədris etmiş, Azərbaycan Ali Sovetinin 1989-cu ildə qəbul etdiyi "Suverenlik haqqında" Konstitusiyaya qanununun müəlliflərindən biri olmuş, 1991-ci ildə qəbul edilmiş

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyinin Bərpası Haqqında Konstitusiyaya Aktının hazırlanmasında iştirak etmiş, 12 noyabr 1995-ci ildə qəbul olunmuş müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyasının layihəsinin hazırlanmasında böyük rolu olmuş, korifey alim mərhum Murtuz müəllim Ələsgərov şəxsiyyətinin olması ədalətin təzahürü kimi qiymətləndirilməlidir.

1992-ci ilin yay aylarında Dahi Heydər Əliyevlə növbəti görüşlərimin birində təhsilimi Moskva Hüquq İnstitutundan Bakı Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinə dəyişərək davam etdirdiyimi biləndə- çətinliyim, məsləhətə ehtiyacım olarsa Murtuz Ələsgərova müraciət etməyimi tövsiyə etdi Ulu Öndər. Və Murtuz müəllim haqqında xeyli xoş sözlər söylədi. Onun Yeni Azərbaycan Partiyasının təşkilatlanmasındakı rolundan, şəxsiyyətli, sədaqətli, ləyaqətli, məğrur insan, çox dəyərli alim olmasından danışdı.

Naxçıvandan Bakıya qayıtdıqdan sonra Murtuz müəllimlə görüşüb Ulu Öndərin salamlarını ona çatdırdım. Xeyli söhbət etdik. Murtuz müəllimdə Heydər Əliyev şəxsiyyət və siyasətinə, dövlətçiliyə olan hədsiz məhəbbət demək olar ki, hər cümləsində, mimi-kasında büruzə verirdi. O, çox zəhmli idi. Hətta güləndə də gülüşündən zəhm yağırıdı...

Bir dəfə də mənə dərs deyən bir müəllimlə problemim yaranmışdı, - həmin müəllim se-

mestr imtahanında məqsədli olaraq, necə dəyərlər, məni süründürürdü (indi həmin müəllim xaricdə yaşayır). Mən Murtuz müəllimə müraciət etmək üçün onun rəhbərlik etdiyi "Konstitusiya hüququ" kafedrasına getdim, lakin o, yerində yox idi. Gəlişimin səbəbini onun etibarlı köməkçisi kimi tanıdığım, kafedranın gənc müəllimi Ziyafət Əsgərova deyəndə söylədi ki, bundan ötrü professoru narahat etməyə dəyməz. Və özü mənimlə həmin müəllimin yanına getdi. Ona bircə cümlə söylədi: "professor bilmək istəyir ki, bu jurnalist tələbəyə niyə ilişirsiniz." Elə bu bir cümlə ilə də problemim həll olundu.

Murtuz Nəcəf oğlu Ələsgərov 20 sentyabr 1928-ci ildə Gəncə şəhərində anadan olmuşdur. Orta məktəbi başa vurduqdan sonra o, 1945-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsinə daxil olmuş, 1950-ci ildə təhsilini fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. O, 1950-1953-cü illərdə SSRİ Elmlər Akademiyasının Dövlət və Hüquq İnstitutunun aspi-

ranturasında təhsilini davam etdirərək beynəlxalq hüquq sahəsində ixtisaslaşmağa başlamışdır.

Murtuz müəllim 1954-cü ildən ömrünün sonunadək (Azərbaycan Dövlət Universitetinin) Bakı Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsində dərs demişdir. 1965-ci ildən "Konstitusiya hüququ" kafedrasının müdiri olub. O, müxtəlif illərdə universitetdə baş müəllim, dosent, professor və kafedra müdiri, 1993-1996-cı illərdə isə universitetin rektoru olmuşdur.

M.Ələsgərov 80-ci illərin sonlarında genişlənən müstəqillik, azadlıq, dövlətimizin ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizənin önündə gedən ziyalılarımızdan olmuşdur. Hələ ermənilərin Dağlıq Qarabağ avantürasının yeni mərhələsi başlayan vaxtlarda onların ideoloqlarından və təşkilatçılarından biri, Ermənistan və Rusiya alimi, SSRİ Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, o zaman Sov.İKP MK-nın baş katibi Mixail Qorbaçovun müşaviri olan Abel

Aqanbekyanla rəhbərlik etdiyi kafedradan telefonla əlaqə yaradaraq ona etiraz və iradlarını sərt şəkildə çatdırmışdı. Universitetin bir qrup müəllimi tərəfindən imzalanan "Tarixin dərsi- zəkanın səsi" adlı sənədin təşəbbüsçülərindən və müəlliflərindən biri olmuşdu. Azərbaycan Ali Sovetinin 1989-cu ildə qəbul etdiyi "Suverenlik haqqında" Konstitusiya qanununun müəlliflərindən biri olub. 1991-ci ildə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Dövlət Müstəqilliyinin Bərpası Haqqında Konstitusiya Aktının hazırlanmasında iştirak edib. 1995-ci ilin noyabr ayının 12-də ümumxalq səsverməsi ilə qəbul olunmuş müstəqil, suveren Azərbaycan dövlətinin Əsas Qanununun Konstitusiyasının hazırlanmasında da əməyi çox olmuşdur.

Murtuz Ələsgərov birinci, ikinci və üçüncü çağırış Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı, 1996-cı il oktyabrın 16-dan 2005-ci il dekabrın 2-dək parlamentin sədri olmuşdur. Murtuz Ələsgərov Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı və Milli Məclisin sədri olaraq Azərbaycan dövlətinin hüquqi bazasının möhkəm təməllər üzərində qurulmasına, ölkədə parlament ənənələrinin təşəkkül tapmasına sanballı töhfələr vermişdir. Murtuz Ələsgərov Azərbaycan Respublikasının bir çox qanunlarının və qanunvericilik aktlarının işlənilib hazırlanmasında və qəbul edilməsində bilavasitə iştirak etmişdir.

Murtuz Ələsgərov eyni zamanda mərhum prezident, dünya şöhrətli dövlət xadimi Heydər Əliyevin ən yaxın silahdaşlarından biri kimi çağdaş Azərbaycan dövlətçiliyinin inkişafına, dövlət quruculuğu proseslərinə töhfələr vermişdir.

Tanınmış alim M. Ələsgərovun Azərbaycanda hüquq elminin inkişafında mühüm xidmətləri vardır. 1953-cü ildə hüquq elmləri üzrə namizədlik, 1968-ci ildə isə doktorluq dissertasiyaları müdafiə etmişdir. O, elmi araşdır-

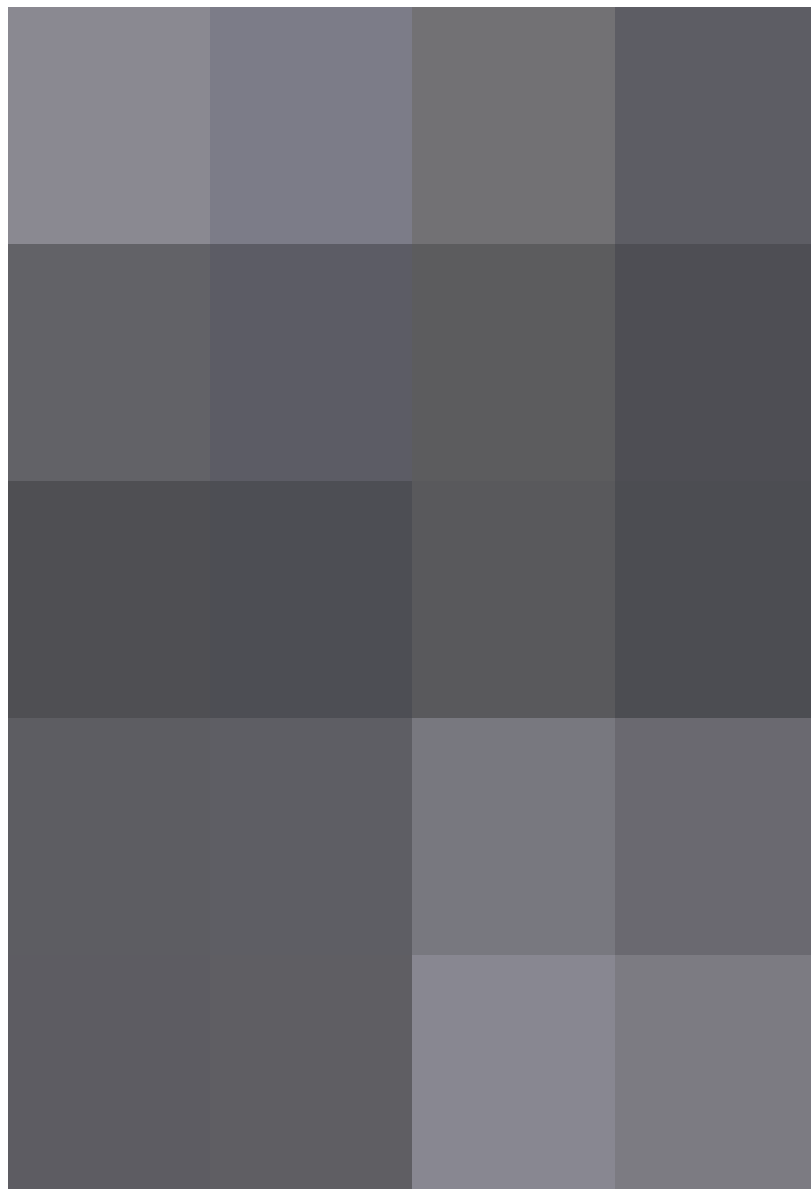
maları ilə elmi ictimaiyyətin dərin rəğbətini qazanmışdır. Beynəlxalq hüquq sahəsində böyük nüfuz sahibi olan Murtuz Ələsgərov 30-dan çox elmi əsərin, dərslik və dərs vəsaitlərinin, 200-dən artıq elmi məqalənin, monoqrafiyaların müəllifi olmuşdur. O, ABŞ, Böyük Britaniya, Fransa və Yaponiya kimi ölkələrdə müxtəlif konfrans və simpoziumlarda iştirak etmişdir. Murtuz müəllim Kiyev Milli Universitetinin Fəxri doktoru idi.

Murtuz müəllim pedaqoji və elmi fəaliyyət göstərməklə yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması üçün böyük qüvvə sərf etmişdir. Onun rəhbərliyi altında çox sayda gənc mütəxəssis alimlik dərəcəsi almışdır. O, yarım əsrdən artıq bir dövrü əhatə edən çoxşaxəli fəaliyyəti ərzində Azərbaycanda elmin və təhsilin inkişafına layiqli töhfələr vermişdir.

Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etdiyi dövrdə ölkə üçün tarixi əhəmiyyət kəsb edən tələyüklü hadisələrin fəal iştirakçısı olan Murtuz Ələsgərov həmişə əsl vətəndaş, nümunəvi ziyalı mövqeyi nümayiş etdirmiş, respublikamızın ərazi bütövlüyü və suverenliyi uğrunda mübarizədə qətiyyət, əzmkarlıq və nümunə göstərmişdir. Yeni Azərbaycan Partiyasının təsis edilməsi və formalaşmasına fəal şəkildə qoşulan Murtuz Ələsgərov ömrünün sonunadək partiyanın sədr müavini vəzifəsini daşımışdır. 2012-ci ilin avqust ayının 7-də böyük şəxsiyyət Murtuz müəllim Ələsgərov vəfat etmişdir.

Murtuz müəllimin zəhməti hədəf getməmişdir, öz bəhrəsini vermiş və verməkdədir. Övladları da bu gün sədaqət, ləyaqət və ədalətləri ilə valideynlərinə layiq nümunə göstərirlər. Həmçinin Ziyafət Əsgərov, Əli Hüseynli... kimi təqdimata ehtiyacı olmayan tanınmış yetirmələri öz əməlləri ilə sevimli, korifey müəllimimizin etimadlarını doğruldurlar.

Həyatı ilə, əmək və əməlləri ilə nümunələrə imza atmış görkəmli elm xadimi, ictimai-siyasi və dövlət xadimi, pedaqoq Murtuz Nəcəf oğlu Ələsgərovun xidmətləri qiymətsiz

qalmamışdır. Həm elmi, həm də ictimai-siyasi fəaliyyətinə görə yüksək dövlət mükafatlarına layiq görülüb. "İstiqlal" ordeni, "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fəxri Diplomu", Müstəqil Dövlətlər Birliyinin "Sodrujestvo" ordeni, Rusiya Federasiyasının "Dostluq" ordeni ilə, digər fəxri adlar və mükafatlarla təltif edilib.

Xalqına, dövlətinə, Dahi Heydər Əliyev siyasi kursuna, bu kursu müasirləşdirərək inkişaf etdirən İlham Əliyev siyasətinə sədaqətlə xidmət etmiş görkəmli Murtuz Ələsgərov Azərbaycan dövləti var olduqca xatirələrdə yaşayacaqdır.

Umummilli lider Heydər Əliyevin aforizmləri, müdrik kəlamları

- Kiməsə qarşı ədalətsizlik edilibsə, bu ədalətsizliyin qarşısını ədalətlə almaq lazımdır. Amma ədalətsizliyə qarşı daha böyük bir cinayət törətmək, ədalətsizlikdən də betərdir.
- Dövlət, ölkə nə qədər çox xalqı birləşdirsə, bir o qədər zəngin olur, çünki onların hər biri ümumdünya mədəniyyətinə və sivilizasiyasına öz töhfəsini verir.
- Xalqı həmişə mənəviyyat birləşdirmişdir. Çünki başqa əsaslara nisbətən mənəvi əsaslar daha üstündür.
- Hər bir xalqın milliliyini, mənəvi dəyərlərini yaşadan, inkişaf etdirən onun dilidir.
- Vətənpərvərlik insanın daxilindəki duyğulardır. Əgər bunlar yoxdursa, o insan mənəviyyatsızdır.

Hüquqa aid müdrik kəlamlar

- "Ağıl təkcə bilikdə deyil, həm də bilikləri təcrübədə tətbiq etmək bacarığından ibarətdir."
Aristotel
- "Qanunilik və ədalətlik eyni şeylərdir."
Sokrat
- "Ədalət qütb ulduzu kimi yerində dayanar və geri qalan hər şey onun ətrafında döner."
Konfutsi
- "Kainatın ruhu həqiqətdir."
İbn Sina
- "Xalq qanunları, öz qalası kimi, qoruyucu divarı kimi müdafiə etməlidir."
Heraklit
- "Ədalətli insan haqsızlıq etməyən deyil, ədalətsiz olmaq imkanı olduğu halda, ədalətsiz olmaq istəməyən biridir."
Menander
- "Ədalət dəyərli insanların sahib olduqları ən şərəfli tacdır."
Mark Tulli Siseron

AĞAMİRZƏYEV FƏXRƏDDİN MANSUR OĞLU

19 may 1960-cı ildə Saatlı rayonunda ziyalı ailəsində anadan olub. S.Vurğun adına 1 nömrəli şəhər orta məktəbi bitirdikdən sonra kolxozçu kimi əmək fəaliyyətinə başlayıb.

1980-ci ildə Saatlı Rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sisteminin direktor müavini, 1980-1990-cı illərdə Azərbaycan Kommunist Partiyası Saatlı Rayon Komitəsinin və Rayon Xalq Deputatları Sovetinin orqanı olan “Dönüş” qəzetində müxbir, “Kənd təsərrüfatı şöbəsi”nin müdiri, “Məktublar və kütləvi iş şöbəsi”nin müdiri vəzifələrində çalışıb. Heydər Əliyevlə silsilə müsahibələrinin 3-cü hissəsi 1990-cı ilin avqust ayının 28-də “Dönüş”də dərc olunandan 2 gün sonra “öz ərizəsi ilə” işdən azad olunub.

1984-cü ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universiteti) Jurnalistika fakültəsini bitirib. 1990-cı ildə Moskva Hüquq İnstitutunun hüquq fakültəsinə daxil olub, 1992-ci ildə M.Ə.Rəsulzadə adına Bakı Dövlət Universitetinə dəyişilərək 1995-ci ildə təhsilini başa vurub hüquqşünaslıq ixtisasına yiyələnmişdir.

Sentyabr 1990-cı ildən yanvar 1992-ci ilədək Azərbaycan Gənclər İttifaqı Saatlı Rayon Komitəsinin nəzdində “Oğuz” Gənclik Mərkəzini təşkil edərək mərkəzin direktoru vəzifəsində çalışmışdır. 1992-ci ilin fevral ayından 1993-cü ilin dekabr ayınadək Saatlı rayonu “Bakı” kolxozunun hüquqşünası, 1995-ci ilin iyul ayından 1996-cı ilin mart ayınadək Bakı şəhərində fəaliyyət göstərən “Advakat” Qanunlar Şirkətində vəkil kimi fəaliyyət göstərmişdir.

1996-cı ilin mart ayında Respublikada ilk rəsmi hüquq jurnalı olan aylıq “Qanunçuluq” jurnalının Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin və Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun təsisçiliyi ilə nəşrini təşkil edərək 2000-ci ilin sentyabr ayınadək jurnalın böyük redaktoru vəzifəsində çalışmışdır. (Hazırda həmin jurnal yalnız Ədliyyə Nazirliyinin təsisçiliyi ilə nəşr olunur.)

Həmçinin 1998-ci ildən dörd dildə nəşrə başlayan və respublikamızdan Avropa Şurasının kitabxanasına ilk vəsiqə almış “Beynəlxalq hüquq” jurnalının təşəbbüsçüsü, yaradıcısı və baş redaktoru olmuşdur.

1982-ci ildən SSRİ Jurnalistlər İttifaqının, SSRİ dağıldıqdan sonra Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvüdür. 1974-cü ildən mətbuatda mütəmadi olaraq çıxış edir.

2012-ci ildə Heydər Əliyevə həsr olunmuş “Dönüşdən Qurtuluşa” adlı kitabı nəşr olunmuşdur.

2000-ci ilin sentyabrından 2024-cü ilin oktyabr ayınadək müxtəlif birinci instansiya məhkəmələrində hakim vəzifəsində çalışmışdır.

Hazırda hüquq və mətbuat xidməti göstərən “Jurnalist Femida” MMC-nin həmtəsisçisi və direktoru, “Hüquq və Qanun” jurnalının baş redaktorudur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2024-cü il tarixli 4289 nömrəli Sərəncamı ilə “Heydər Əliyevin 100 illiyi (1923-2023)” yubiley medalı ilə təltif edilmişdir.

